

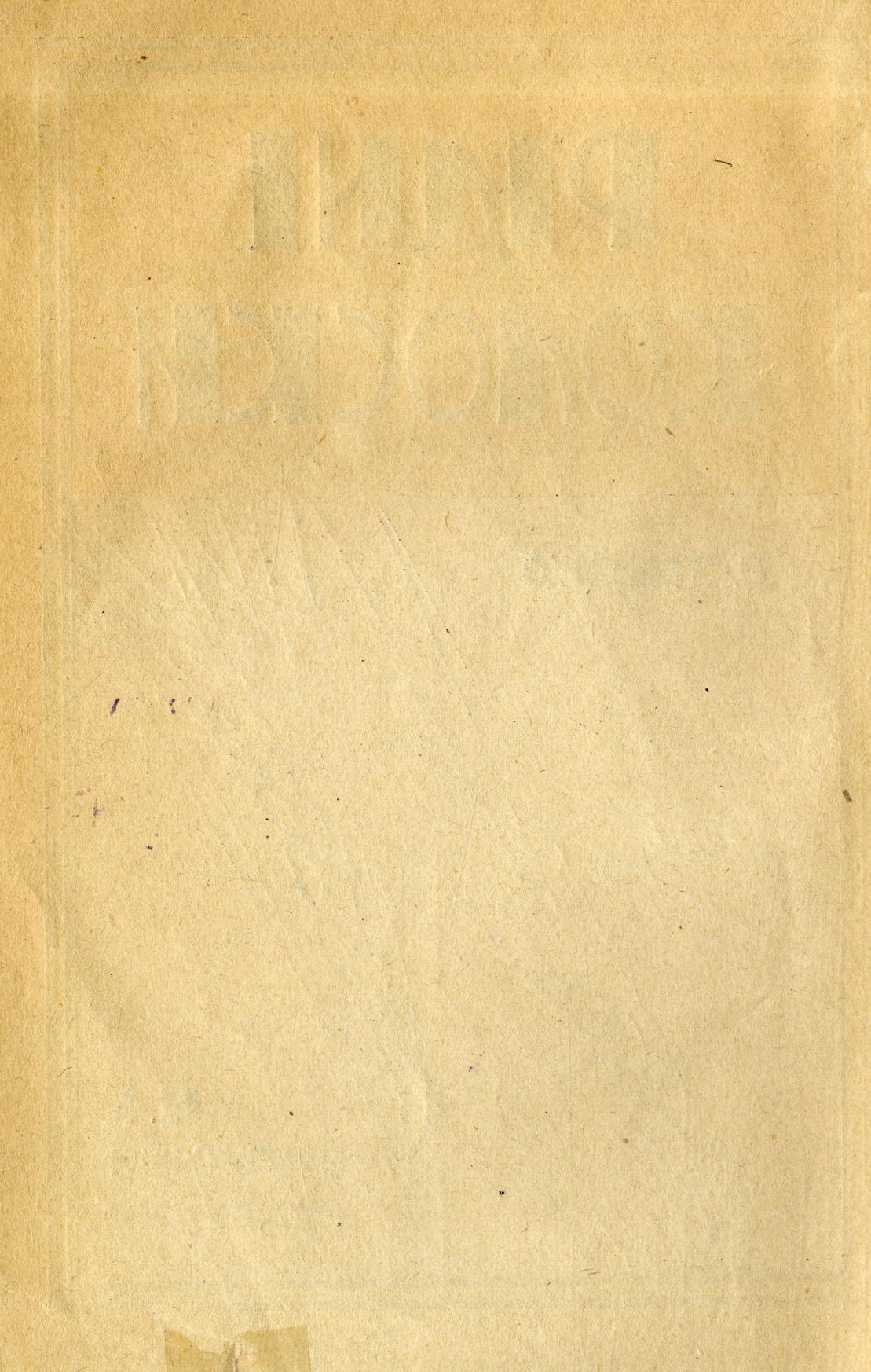
06
2008

РІДНІ КОЛОСКИ

О. СТЕШЕНКО

Ч. I.
ВИДАННЯ
Т-ВА „ДРУКАР“

О. Стешенко

РІДНІ КОЛОСКИ

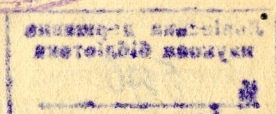
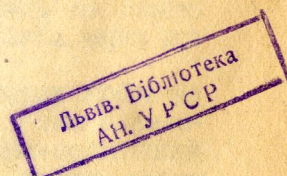
ЧИТАНКА ДЛЯ ТРУДОВИХ ШКІЛ

Частина I

ВИДАННЯ ТРЕТЄ, ПЕРЕРОБЛЕНЕ

З РИСУНКАМИ ХУДОЖНИКА Г. СВИТЛИЦЬКОГО

Третє видання „Науково-Педагогічним Комітетом Головоцвику Наркомосвіти дозволено до вжитку в установах соціального виховання“.

Видавництво „ДРУКАР“.

Київ, Хрещатик 50.

Приложение 20.000. ПРИМЕРЫ

~~1789.~~

5140

1923 P.

929

П Е Р Е Д М О В А.

Приступаючи до третього видання читанки дозволю собі сказати кілька слів з приводу тих змін, які в ній зроблено.

За останні часи життя Трудшколи пішло так різко вперед, що лишити читанку в тому вигляді, в якому вона була в першотворі, не з'являлося можливим. Де-які статті, які не відповідають принципам сучасного виховання, усунуті зовсім, а на їх місце додано багато матеріалу свіжого й цілком придатного для нової пролетарської школи.

Що стосується перш всього принципів складання читанки, то вони залишаються такими, як і раніш, а саме: головне завдання читанки—познайомити дітей з зразковою українською мовою, розвинути у них смак до художньої літератури з одного боку—з другого, дати зразки для шкільних вправ та духовної розваги дітей.

Тому я силкувалася підібрати матеріал здебільшого з творів кращих письменників української літератури, як старої так і нової. В нове видання увійшли твори самих нових пролетарських художників, як Поліщук Валеріян, Хвильовий, Сенченко й другі.

Памятаючи, що всякий першотвір кращий за переклад, я цілком свідомо не умістила ні одного зразка з російської літератури. Російську мову діти мусять знати, а через те нема нащо давати переклади. Переклади з творів чужоземних письменників у читанці трапляються: ті чи інші міркування примусили їх вжити, але й тут я даю їх в перекладах кращих українських письменників.

Маючи на увазі додержати цільність художнього враження у дітей від твору, я переважно подаю його цільним. Але на жаль не скрізь з педагогічних та технічних умов можно було це зробити, через що є в читанці зразки й скорочені і є просто уривки.

В читанці підібрано статті, які-б виховували у дітях любов до людей, до товаришів, до праці, виховували-б разом з тим елементарні розуміння класових взаємовідношень та революційно-політичний світогляд. Крім того, є й такі статті, які-б перейняли дитяче серце симпатією або антипатією до тих звірів, рослин і взагалі всього, що оточує його в житті.

Що до плану розположення самого літературного матеріалу, я керувалася такими принципами.

Вільна творчість педагога складає певну запоруку успіху педагогічної справи. Упорядковуючи читанку я й дбала про те, щоб дати як найширшу можливість педагогові виявити в своїй праці „волю творчості“. Я свідомо усунула колишні шаблонні рубрики, що наче здушували увесь художній матеріал в камінних формах відомої тенденційности. Укладала я матеріал, пильнуючи лише того, щоб ху-

дожні зразки, починаючи від самих простих, самих зрозумілих дітям, зростали помаху до зразків більш складного змісту, глибших психологічних переживань героїв і широких питань, які порушує той або инший твір. Я по змозі силкувалася додержати цей принцип зростання й що до літературної форми й що до мови: від мови щоденної, мови звичайної—до зразків виробленої художньої мови.

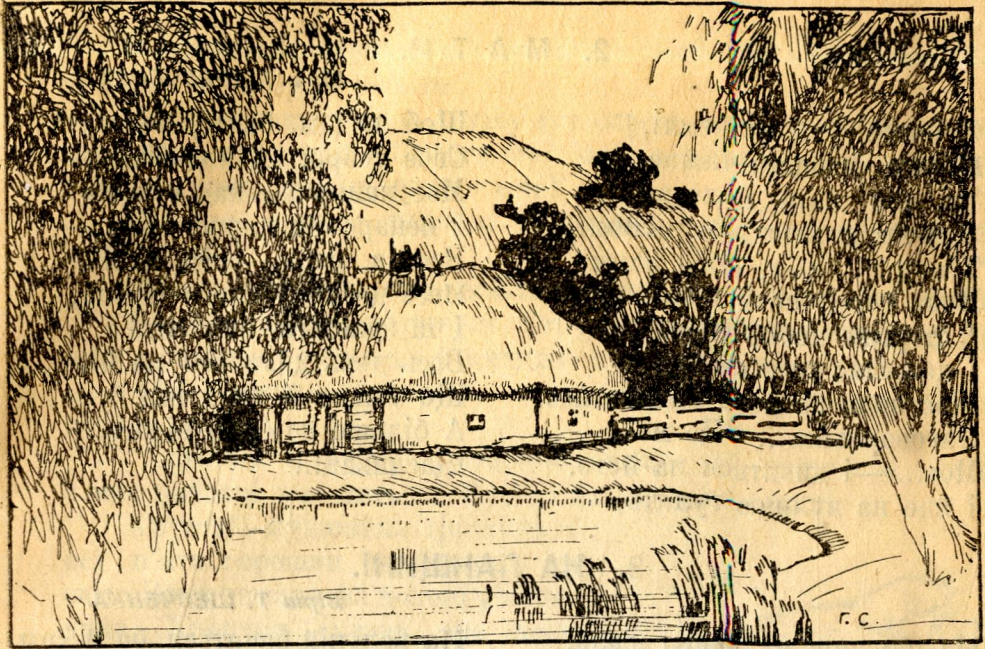
Не разбиваючи матеріял на відомі відділи, я одначе мала на увазі поставити в осередку моєї праці саму особу дитини в її душевному переживанні.

Таким робом, матеріял читанки складається по концентричних кругах: душа дитини, збудження симпатії до людей, звірів, рослин, побут селянський, робітничий, класова боротьба, революційно-політичний світогляд.

Повторюю ще раз, що матеріял читанки не обмежений певними відділами, дає волю педагогові користуватися ним по своєму власному планові. На всі згадані вище питання педагог знайде в книжці відповідь. Наприклад: побут робітничий: Хведько Халамидник, Швець працює, Молотки і т. инш.; революційно-політичний світогляд: Інтернаціонал, „Миколка“; Класова боротьба—Хведько Халамидник, Мишка, і т. инш.

Цілком певна, що читанка ще далека від того ідеалу, якого вимагає сучасне соціальне виховання, але беру на себе сміливість думати, що моя скромна праця принесе хоч маленьку поміч пролетарській Трудовій школі.

О. Стешенко.

I. * *

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

І досі сниться: під горою,
Між вербами, та над водою
Біленька хаточка: сидить,
Неначе й досі, сивий дід
Коло хатиночки і бавить
Хорошее та кучеряве
Свое маленькое внука.

І досі сниться: вийшла з хати
Веселая сміючись мати,
Цілує діда і дитя—
Аж тричі весело цілує,

Бавити — няньчити, цяцькатися, пестити, панькатися. Наробив лиха, та й цяцькайся з ним. Пести мене, моя нене, як малу дитину. Треба мені робити, а не з дитиною панькатись.

Прийма на руки і годує,
І спать несе; а дід сидить
І усміхається, і стиха
Промовить нишком: «Де-ж те
лихо,
Печалі тії, вороги?»
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне... День погас,—
І все почило. Сивий в хату
І сам пішов опочивати.

Підберіть назву до цього вірша.

2. МАТИ.

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим...
Тепер їй любо, любо жити:
Вона серед ночі встає,
І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоритись... «Це мое,
Мое...»—і дивиться на його.
І йде на вулицю гулять,

Щоб людям, бачте, показати
Своє добро: «А подивіться—
Мое найкраще над всіми!»
І ненароком инший гляне—
Весела, рада,—світе мій!
Несе до дому свого Івана,
І їй здається—все село
Весь день дивилося на його,
Що тільки й дива там було,
А більше не було нічого...
Щасливая!..

3. НА ПАНЦИНІ.

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

На панцині пшеницю жала.
Втомилася, не спочивати
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувати.
Воно сповитеє кричало
У холодочку за снопом.
Розповіла, погодувала,
Попестила, і ніби сном
Над сином сидя задрімала.
І сниться їй той син Іван
І уродливий і багатий,
Уже засватаний, жонатий

На вольній бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі;
І на своїм веселім полі
Удвох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть
Та йдучи колоски збирають,
І усміхалася небога.
Прокинулася—нема нічого!
На Івася глянула, взяла,
Його гарненько сповила
І знову дожинати пішла,
Поки не чути ланового.

Панщина—примусова робота кріпаків на пана.

Лановий—старший на полі, що стежив, щоб робітники неутомно працювали.

4. САДОЧОК.

Казка АНДЕРСЕНА, перекл. О. П.

П'ять горошин росли в одній лушпайці. Горошини були зелені, зелена була і лушпайка, а через те вони думали, що весь світ зелений.

Росла лушпайка, росли і горошинки,—росли всі рівненько, рядком.

Виглянуло сонечко, пригріло горошинки, а від дощу,—як покropив він їх усіх,—стали вони такі світлі та прозорчасті, просто диво! І все у них в лушпайці було так гарно та мило: видно вдень, а вночі темно—зовсім так, як повинно бути.

І горошини, сидючи рядочком, все росли та набирались,—бо треба-ж що-небудь робити.

— Невже нам сужено довіку тут сидіти, в сій лушпайці?—казала одна горошина.—Знаєте що? Мені здається, що там за лушпинкою щось есть! Справді есть!

Минуло скільки тижнів; горошини пожовкли, пожовкла і лушпайка.

— Увесь світ жовкне!—казали горошини. І говорили правду.

Коли се їх щось шарпнуло. Стручок одірвався,—він був у руці в людини, а з руки впав у кишеню з іншими стручками.

— Ну,—мовили горошини,—тепер нам хутко відчинять.—І вони почали ждати.

— Хотіла-б я тепер знати,—казала сама найменша,—котра з нас найдалі покотиться. Ну, та вже будемо знати!

Хрусть!—лушпайка тріснула, і всі п'ять горошин викотились на світ. Вони лежали на долоні у хлопчика. Хлопчик сказав, що вони придатні до його рушниць, висипав їх у рушницю і вистрелив. Чотирі десь так собі впали, а остання залетіла аж на піддашок і впала там, під даховим віконечком, у шпарку, що була набита сирію землею.

А на тому піддашку, де було те віконечко, жила вбога жінка; вдень вона ходила на тяжку щоденну роботу. Коли вона була на роботі, то дома zostавалася її слаба дочка, сама на тому горищі; дівчинка була худенька, тоненька і ніжна, як квіточка. Вона цілий рік лежала в ліжку.

Прийшла весна. Раз мати дуже рано збиралась на роботу. Сонце ясно світило крізь маленьке віконечко. Недужа дівчинка глянула на вікно.

— Мамо, що то таке зелененьке, он там, під вікном? Подивіться, ворухиться од вітру!

Мати підійшла до віконця й одчинила його.

— О,—мовила вона,—горошина, горошина виросла! Вона пустила парости, врослася і вже пускає листочки! Як вона сюди попала в щілину? От і садочок маєш!

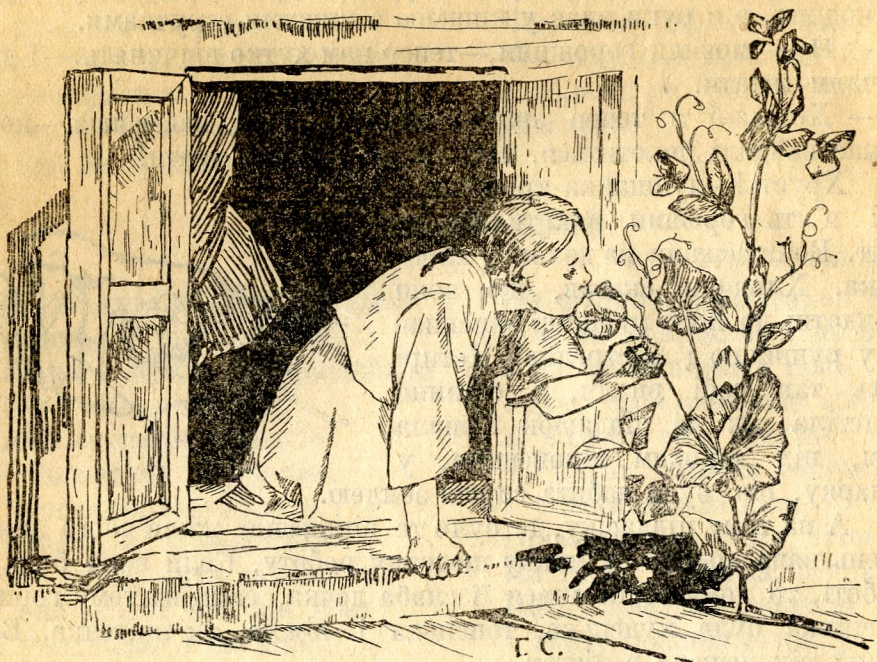
Мати присунула ліжко слабій доні ближче до віконця, щоб їй було видніше ту горохову бадилінку, а сама пішла на роботу.

— Мамо! мені здається, що я трохи подужчала!—мовила ввечері слаба дівчинка;—сонце так тепло пригрівало сьогодні, так ясно світило! Садочок мій так гарно росте! Певне я видужаю, встану і вийду на вулицю.

Мати обережно підперла бадилінку паличком, щоб її вітер не

зламав; знайшла шворочку й протягла через віконце, щоб було по чому витись, як горохвинка підросте; через те була їй мила та бадилинка, що розвеселила її дівчинку.

— Еге! вже горохвинка й квіточку випустила!—мовила одного ранку жінка і від тої пори почала вірити, сподіватися, що її слаба доня видужає... Слаба дівчина дивилась і говорила веселіше; вона вже кілька днів підводиться на ліжку та сидить і ясними, веселими очима дивиться на свій гороховий садочок.

Через тиждень слаба дівчинка встала з ліжка й цілий день не лягала. Як добре було сидіти під маленьким віконечком проти теплої сонечка! Віконечко було відчинене, й перед ним пишався біло-червоний горошок в повнім цвіту. Слаба дівчинка нахилилась і тихенько поцілувала ніжні пелюсточки.

Через кілька часу дівчина стояла перед віконцем. Очки у неї блищали, краса грала у виду,—вона видужала і цвіла разом з своїм садочком, разом з його червоним цвітом.

Шарпнути—кого?—потягти, порвати. Тягла його за руки, шарпала за одіж.

Придатний—здатний, спосібний. Хлопець дуже розумний і до всього придатний.

Шпарка—щілина. Дивлюсь крізь щілину.

5. * * *

Вірш П. ТИЧИНИ.

А я у гай ходила
По квітку ось яку.
А там дерева люлі,
І все отак возулі:
Ку-ку!

Я зайчика зустріла,
Дрімав він на горбку.
Була-б його спіймала,
Зозуля ізлякала.
Ку-ку!

6. НА ДОБРАНІЧ.

Вірш О. ОЛЕСЯ.

Спи, мій малесенький, спи, мій синок,
Я розкажу тобі безліч казок!
Нащо-ж ти оченьки знову розкрив?
Спи, моя пташко, то вітер завив.
Стогне і вие уже він давно,
Б'ється і стука у наше вікно...
Геть, розбишако, в далекі стени!
Спи, мій лебедику, солодко спи!
Ось уже й вітер затиш, занімів,
Мабуть, заснуть під намет полетів...
Холодно там у лісах і лугах,—
Все потонуло в глибоких снігах.
Бігають зайчики, мерзнуть, тремтять,
Затишок хочуть собі відшукать.
Ось вони вгляділи,—кущик стоїть...
Пізно!—давно вже лисичка там спить.
Кинулись знову кудись на грядки,
Ой, ночувать там зібрались вовки!
Краще ви в поле біжіть за лісок...
Знайдете там ви соломки стіжок.
Глибше забийтесь, зарийтесь в снопки,
Щоб не знайшли вас голодні вовки...
Спи-ж, мій малесенький, годі гулять!
Зайчики бідні давно уже сплять!

Безліч—багато, сила, гибель, тьма. От і лічи таку безліч. Там було людей велика сила. Та тамечки тьма усякої птиці.

Розбишака—розбійник, харциз. Якась ватага розбишак. Хтів у розбійника та ще кия одняти. Не звіря, щоб людську кров пити, і не харциз я, людей щоб бити.

Заніміти—затихнути, занишкнути. Заніміли твої губоньки. Занищкніть, уха наставляйте і слухайте, що я скажу.

Мабуть—певно, напевно, либонь. Певно його мама в любистку купала. Чорна хмара наступила, либонь дощик буде.

7. МАТИ ТА ДИТИНА.

Вірш П. ГРАБА.

Блимає каганчик посеред кімнати,
Пильно припадає до колиски мати.
А знадвору рветься дикий завій бурі,
Стогнуть за віконцем деревця похмурі,
З колиски мамуся очей не зривала;
Колишучи, журно пісеньку співала:
«Перестаньте, вітри! Не шуміть, ялини!
Не лякайте нагло сонної дитини!
Не зворушуй, грозо, милого покою!
Розійдись, негодо, хмарою швидкою!
Спи, мое золото! Любо скрізь та тихо!
Бороню я сон твій—не підступить лихо,
Прокинешся ранком—глянеш без опаски;
Стрінуть тебе сонце, пестіння та ласки!»

Блимати—мигати. Зорі мигали й бризкали світом.

Пильно—уважно, старанно, дбало.

Завій—завивання.

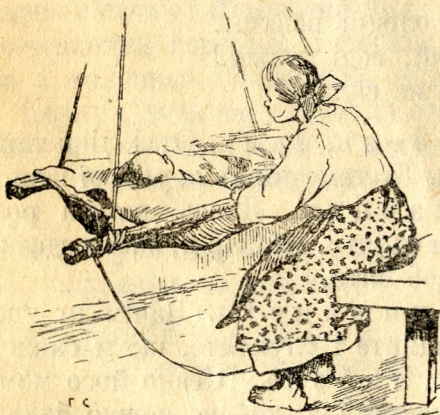
Опаска—небезпека. Без опаски спати лягли. Найшла буря вітряна на озеро, і були вони в небезпеці.

Нагло—несподівано, зненацька, знебачки. Борони від наглої смерті. Зненацька вдарили на всі ворожі сили. Знебачки приїде пан.

8. КОЛИСКОВА.

Вірш Л. УКРАЇНКИ.

Місяць ясененький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.

Спи-ж ти, малесенький,
Пізній бо час.
Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.
Сором хилитися,
Долі коритися.
З долею битися,—
Сон пропаде.
Місяць ясененький
Промінь тихесенький
Кинув до нас...
Спи-ж ти, малесенький,
Поки є час!

9. СОН.

Вірш О. МАКОВЕЯ.

Тихий сон по горах ходить,
За рученьку щастя водить,
І шумлять ліси вже тихше,
Сон малі квітки колише.
Спить, мої дзвіночки сині,
Дикі рожі в полонині!
Не шуміть, ліси зелені,

Спати йдїть, вітри студені!
Аж на небі зазоріє,—
Сонце їх малих зогріє;
І зогріє, поцілує,
І світами помандрує...
Тихий сон по горах ходить,
За рученьку щастя водить.

Полонина—нагірня площа, пасовисько. Ой висока полонина з вітром говорила. Пішли вівці в полонинку самі біленькії. Земля здається рівною площиною.

Студений—холодний, зимний. Козак зимної води просить.

Мандрувати—подорожувати, поїхати кудись. Помандруєм темненької нічки.

10. ХАРИТЯ.

Оповідання М. КОЦЮБИНСЬКОГО.

I.

В печі палав вогонь; червоним язиком лизав челюсти. В маленькій хаті було темно. На постелі лежала слаба жінка і стогнала. Се Харитіна мати. Шість тижнів минуло, як помер її чоловік, Харитін батько, і відтоді бідна вдова тужить та слабує, а отсе вже другий день і зовсім злягла. Злягла саме в жнива, в гарячий час, коли всі, хто вміє жати, подались на ниву збирати на зіму хліб. І вдовине жито поспіло, та нема кому його жати: сиплеться спіле зерно на землю, а вдова лежить недужа: тяжка слабість спутала руки і ноги, прикувала до постелі... Лежить бідна мати Харитіна та б'ється з думами... Рипнули двері.

— То ти, Харитю?— почувся млявий голос слабої.

— Я, мамо!

З-за двері виткнулось спершу відро, до половини виповнене водою, далі русава голова дівчинки, похилена набік, до відра, а далі права рука,

піднята трохи догори. В хату увійшла Харитя і поставила коло печи відро. Десь дуже тяжким видалось Хариті те відро з водою, бо, поставивши його на землю, хвилинку стояла нерухомо, спершись на припічок і важко дихаючи. Ліва рука від незвичайної ваги зомліла, і Харитя не могла її зігнути. Але се було одну хвилину. В другій—метнуласть Харитя до мисника, легенько, мов кізка, стрибнула на лаву, зняла з полиці горщик і поставила його коло відра.

— Що ти робиш, доню?—попитала мати. «Вечерю варитиму, мамо!» Слаба тільки зітхнула. А Харитя й справді заходиласть коло вечері. Змила в мисчині жменьку пшона, вкинула щіпку соли та дві-три бараболі, налила в горщик води і приставила його до вогню. Любо було глянути на її дрібненькі, запечені на сонці рученята, що жваво бігали від одної роботи до другої. Великі сиві очі з-під довгих чорних вій дивились пильно й розумно. Смутляве личенько розчервонілось, повні вуста розтулились—вся увага її була звернена на роботу. Вона забула навіть за нові червоні кісники, що двічі обмотували її русяву, аж білу головку. Кісники тії були її гордонці. Отсе третій день, як дядина подарувала їй тії кісники, і Харитя ще досі не натіпиться ними. Мати тихо застогнала.

Харитя стрепенулась і підбігла до ліжка.

— Чого ви, матінко? Може, водиці холодної? Що вас болить?—ластівкою припадала вона коло недужої.

— Ох, дитино моя любя! Все в мене болить: руки болять, ноги болять, голови не зведу... От, може вмру, на кого-ж я тебе лишу, сиротину нещасну?... Хто тебе догляне, вигодує?!..

Харитя почула, що її маленьке серце заболіло, наче хто здавив його в жмені; сліози затремтіли на її довгих віях. Вона припала матері до рук і почала їх цілувати.

— Що ми робитимем, доню? От довелось мені злягти саме в жнива. Хліб стоїть в полі невизятий, осипається... І вже не знаю, як мені, бідній недужій, запобігти лихові... Як не зберем хліба—згинемо од голоду зімою!

— Не журіться, мамо! Не плачте!

II.

Поки Харитя говорила тії слова, в біленькій головці її промайнула думка: як-то нема кому жати? А вона що-ж робитиме? Ще торік ходила вона з мамою на ниву, бачила, як мати жне, бо сама брала серп і жала! Адже-ж вона багато пожала-б, якби мати не сварилася за скалічений палець. Але поки вона була ще маленька, маленькими рученятами не могла вдержати серпа, а тепер вона вже виросла, набралася силюньки, руки побільшали. Харитя глянула на свої руки. Адже сими рученятами вона принесла з річки пів-

відра води, хоч яке воно важке, те відро! Завтра, як розвидниться, встане Харитя, погодує маму (коли-б же схотіли їсти, а то відколи слабі, саму воду п'ють), візьме серп і піде в поле. А вже, як буде жати, як буде жати! І не розігнеться! І снилась Хариті вижата нива, а на ній стоять полукішки і блищать проти сонця, як золоті. І сама Харитя стоїть в полі, дивиться на свою працю і думає, як-би звести хліб у стодолу. От що вона зробить: піде до дядька, обійме його рученьками за шию і скаже: «Дядю мій любий та милий! Я вже вам буду бавити малого Андрійка, буду йому за няньку, тільки зведіть наш хліб та складіть у стодолу». Він добрий, він її послухає, зведе хліб. А як-же зрадіє мати, коли Харитя прийде до неї і скаже: «А бачте, мамусю кохана, а я-ж вам не казала, що пощастить нам зібрати хліб? Увесь хліб у стодолі». Мати з радощів вичуняє, пригорне доню до серця, поцілує, і знов житимуть вони веселі та щасливі і не згинуть зімою з голоду. В печі щось бухнуло, зашипіло, засичало. То збігав куліш. Мерщій кинулась Харитя до печи, одставила горщик, доглянула страву і насипала в полив'яну миску гарячого кулішу. Мати виїла ложок зо дві та й поклала ложку. Страва здалась їй несмачною, противною. Харитя їла, чи не їла, швиденько помила посуд, посклалада його на мисник, засунула сінешні двері. Думки не давали їй спокою. Їй хотілось швидче діждатись ранку. «Ляжу зараз спати, щоб завтра раніше прокинутись», подумала Харитя й, поставивши коло мами воду на ніч, лягла на лаву. Але сон не зліплював їй очей; він десь утік з сії хати, бо й недужа мати не спала й стогнала. Повний місяць дивився у вікно і на коміні [намалював таке-ж вікно з ясними шибками та чорними рядами. Харитя поглядала в той куток, де лежав серп, і думала свою думку. А надворі так місячно, ясно, хоч голки збирай! Харитя сіла на лаві і глянула у вікно. В млистій долині, осяяній срібним промінням місячним, стояли широкі лани золотого жита та пшениці. Високі чорні тополі, як військо, стояли рядками край дороги. Синє небо виспане було зорями. Зорі тихо тремтіли. «А що, якби тепер вийти на ниву? Е, ні! страшно: вовк вибіжить з лісу, русалки залоскочуть, страхи повилазять з пшениці»... І Хариті справді стало лячно, вона знов поклалася на лаві і одвернулась до вікна.

— Чом ти не спиш, доню?—питає мати.

— Так... я зараз спатиму, мамо!—Мати стогне, а Харитю живий жаль бере за серце. Бідна мама! Все болить у неї. Аж ось трохи згодом і слаба мати, і копи на полі, і русалки, і вовк змішуються в якійсь кумедній плутанині. Сон, влетівши до хати, бере Харитю під своє крило. Срібний промінь місячний сяє на білій голівці дівчинки, всміхається до нових червоних кісників, гуляє по смуглявому видочку та білих дрібненьких зубках, що виглядають з-за розтулених повних вуст. Харитя спить солодким сном.

III.

Рано встало золоте сонечко. Рано, разом з сонцем, прокинулася і Харитя. Хутенько зварила куліш, нагодувала маму, сьорбнула й сама кілька ложок. Упоравшись, зняла серп з полиці, поклала в торбинку хліба та цибулі і зав'язалась рябенською хусточкою. Далі поцілувала маму й каже: «Піду я, мамо, на вулицю до дівчат—побавлюся трохи...».

— Іди, доню, та не барись!

Іде Харитя селом і якось їй чудно. Ніколи не ходила вона сама так далеко від хати. От вже і крайню хату минула, вийшла в поле й стала, задивившись в далечінь. І справді було гарно на ниві—несказано гарно. Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита і вилискувалися на сонці. Червоніло ціле

море колосків з пшениці. Долиною повилася річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на зелену траву. А за річкою, попід кучерявим зеленим лісом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелиться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче різа рути, темніе просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розклав великі шматки полотна білити на сонці. В долині, край ліса, висить синя імла. І над усім тим розкинулось погідне блакитне небо, лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. Віють в полі чудові пахощі од нестиглого зерна і польових квіток. І добре Хариті на ниві і лячно. Стала вона й не знає, чи йти далі, чи вертатись. Але виткнулась десь далеко з жита червона хустка жіноча, і Харитя згадала і хвору маму, і чого прийшла. Вона подалась стежкою межи жита. Босі ноженята ступали по втопаній стежці; над головою, межи колосками, як биндочка, синіло небо, а з обох боків, як стіни, стояло жито і шелестіло вусатим колоссям. Харитя опинилась наче на дні в морі. В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку. Польова повитиця полізла догори по стеблині жита і розтулила свої білі, делікатні квіточки. Харитя мимохіть зривала дорогою квіточки та й йшла все далі. Аж ось і їх нива! Вона добре знає свою ниву; ось і рівчак, той, що промила весняна вода. Харитя поклала торбинку, взяла в руки серп і почала жати. Тихо навкруги. Тільки цвіркун цвіркоче в житі, шелестить сухий колос та инколи запідпідьомкає перепелиця. Жне Харитя, але якось недобре йде робота. Довге стебло плутається, великий серп не слухається в маленькій руці, колосся лоскоче спітніле личенько. Аж ось щось наче впекло Харитю в палець. Вона вихопила руку й побачила на пальці кров. Серп випав Хариті з рук, лице скривилося од болю, на йому побігли сльози, і Харитя от-от заплакала-б гірко, коли-б не нагадала про свою бідну маму. Швиденько обтерла вона кров з пальчика спідничкою, затерла врізане місце землею і почала жати. Стерня коле босі ноги, аж на плач збирається Хариті, піт великими краплями падає на землю, а бідна дівчинка жне та й жне. Якось обернулась Харитя назад, щоб покласти нажатую жменьку, глянула навкруги, і страх обхопив її. Адже вона одна на ниві! А ну, який страх вискочить з жита і задушить її. Раптом—фурррр... Перепилиця пурхнула перед самою Харитею і, тріпочучи короткими крилами, ледве перенесла на кілька ступнів своє тяжке сите тіло. Серце закалатало Хариті в грудях з переляку; потому наче спинилось, і Харитя скаменіла на місці. Одною рукою стиснула жменьку жита, другою—серп. Лице пополотніло. Здорові сиві очі з жахом дивились в жито. За хвилинку Харитя трохи відійшла. Серце знов застукало в грудях. Харитя наважилась тікати.

Стежкою наближались дві молодичі. Харитя постерегла їх,

знов згадала недужу, бідну маму і, схиливши русяву головку, взялась до роботи. Вона мусить вижати жито. Вона мусить потішити свою добру нещасну маму! Молодиці наближались до Хариті, впізнали її і глянули одна на одну.

— Ти що тут робиш, Харитю?—спитали разом. Харитя здригнулась, підвела очі на молодиць і засоромилась.

— Жну... мати слабі лежать... нема кому хліб вижати... з голоду згинемо зімою.—В голосі її тремтіли сльози. Молодиці знов глянули одна на одну.

— Бідна-ж ти, дитино, бідна!..

Враз Харитя почула, що сльози душать її. Зразу дуже якось жаль стало її слабій матері, дуже заболів той пальчик, що втяла серпом, заболіли ноги, наколені стернею, згадався переляк недавній, сльози, мов град, посипались на землю, і Харитя, голосно хлипаючи, заридала.

— Що з тобою, дитино? Не плач, перепілочко! Мати твоя одужає, а жито ми вижнемо, не дамо вам згинуту з голоду. Ну, не плач-же, квіточко!—Молодиці взяли на руки бідну Харитю, цілували, потішали.

— Ходім зараз до матері, хай вона втішиться, що має таку добру дитину...

Молодиці взяли за руки Харитю і подались стежкою назад у село. Харитя йшла і тихо плакала.

IV.

Незабаром Харитіна мати одужала. Молодиці вижали удовине жито, дядько Харитін звіз хліб у стодолу, і сироти вже не боялись голодної смерті. Мати цілувала та пестила свою добру дитину, а Харитя щебетала.

— Хіба я не казала вам, матінко, що нам пощастить зібрати хліб? Хіба не на моє вийшло?..

Челюсти — вхід в пічку; дугаста відтулина межи припічком та пічкою.

Метнутися—куди?—кинутися, швидко побігти. Метнулась та двері всі порозчиняла.

Вичуняти—о д у ж а т и. Бачить, що не вичуняє, кличе батька. Нехай одужає і буде жива.

Стодола—к л у н я. А вже-ж твоя пшениченька в stodолі. Мокрий апріль, а сухий май, то буде в клунях рай.

Імла—т у м а н, м л а. Ой імла, імла по полю лягла. Туман хвилями лягає.

Бинда—с т ь о ж к а, с т р і ч к а, к і с н и к. Дай-же мені, моя мати, у биндах ходити. Стьожка гарна, голубая на грудях лежала. Розплітали коси та стрічки знімали.

Пополотніти — з б л і д н і т и, п о б і л і т и. Пополотніла Мотря. Вона з переляку зблідла, як стіна.

Наважитися—н а с м і т и, Іще Сашко не наваживсь, що в таку трудну минуту робити.

Тремтіти — д р и ж а т и, т р у с и т и с я. Роса на листях тремтіла.

***Приказки:** Добрі діти і на ноги поставлять, а злі з ніг звалять. Хвороба коли не вморить, то скривить.*

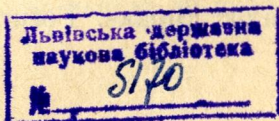
II. ДІТЯМ.

Вірш ЛЮДМИЛИ ВОЛОШКИ.

О, як я заздрю, діти, вам,	Зрівняли, кров'ю полили,
Країни вільної синам!	І пишні квіти розцвіли
Лежить широкий перед вами	Дітки, на крові тій святій.
Ваш шлях, уквітчаний квітками,—	Хай вічна слава буде їй!
Батьки вам волю добули,	Ростіть же, квіти молодії,
За вашу долю полягли,	Найкращі здійснились надії,
І шлях, що густо ріс тернами,	І легко жити буде вам,
Своїми щирими руками	Народу вільного синам.

Терен — к о л ю ч а р о с л и н а.

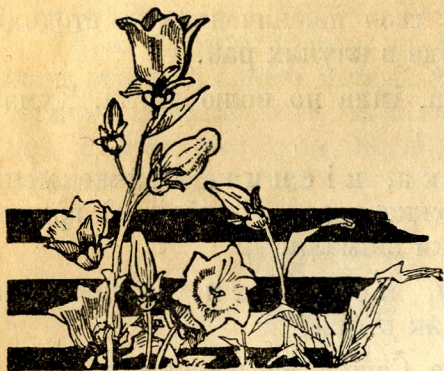
Здійснитися — с п р а в д и т и с я, с т а т и с я. Здійснились мої мрії. Той сон твій справдився.

12. ЛІСОВІ ДЗВІНОЧКИ.

Вірш П. ТИЧИНИ.

Ми дзвіночки,
Лісові дзвіночки,
Славим день.
Ми співаєм,
Дзвоном зустрічаєм:
День!
День.

Любим сонце,
Небосхил і сонце,

Небосхил — н е б о.

Затишний — п р и в і т н и й, п о г і д н и й. Затишний яркотою—бджолі добре стояти. Там (у кімнаті) було тепло, спокійно, гарно, привітно.

Линути — л е т і т и, т е к т и. Линув сокіл з України. Летить орел з України. Тече річка невеличка, схочу—перескочу.

Світлу тінь,
Сни розкішні,
Все гаї затишні:
Тінь!
Тінь.

Линьте, хмари,
Ой прилиньте, хмари,—
Ясний день.
Окропіте,
Нас благословіте:
День!
День.

Хай по полю,
Золотому полю
Ляже тінь.
Хай схитнеться—
Жито усміхнеться:
Тінь!
Тінь.

13. ДВА КОТИ.

Переклад М. Загірньої.

В одній господі лагодили помости в хатах: де-які старі мостини викидали, а нові замість них клали. І в тій господі було два коти: старий Рудько і молодий Мурко. Вони дуже приятелювали. Майстрі доробили своє діло та й пішли. Увечері господиня сіла вечеряти і котам у їх мисочку їсти дала. Мурко прийшов їсти, а Рудька нема. Господиня покликала Рудька, а він не йде. Мурко не схотів сам їсти, а пішов товариша шукати. Трохи згодом Мурко прибіг до господині та так дуже нявчить і господиню лашкою торкає. Поторкає, тоді одбіжить, подивиться на господиню і знову підбіжить і лашкою торкає. Господиня встала, а Мурко побіг і

озирається, чи йде за ним господиня. Вона встала; тоді він знову підбіг і лашкою торкає. Тоді привів господиню в ту хату, де поміст лагоджено. Чує вона, аж під помостом кіт так жалібно нявчить. Вона догадалася, що то Рудько під помостом. Довелося мостину зривати. Зірвали, аж там справді старий Рудько. То він поліз під поміст, як мостини позривали, та там і заснув. А майстрі тим часом позакладали всі дірки в помості та й пішли собі, а Рудько залишився під помостом. Як він там виспався, то хотів вилізти, та вже не було як. От він і почав нявчати. А Мурко, як пішов його шукати, то почув, що він нявчить, та й привів господиню, щоб визволила Рудька з неволі.

Господа—дім, будинок. Покинув матір і господоу. Згода дім буде, а незгода руйнує. А його будинок був самий чисто скляний, увесь з кришталіс.

Лагодити — ладнати, направляти. Я її чоловікові колись і чоботи лагодив. Чи мені тую полицю ладнати? Буду тебе паче всіх невольників доглядати, старі і нові кайдани направляти.

Мостина — дошка з підлоги.

Господиня — хазяйка. Де багато господинь, там хата не метена.

Озиратися — оглядатися. Якось похмуро озирались вони.

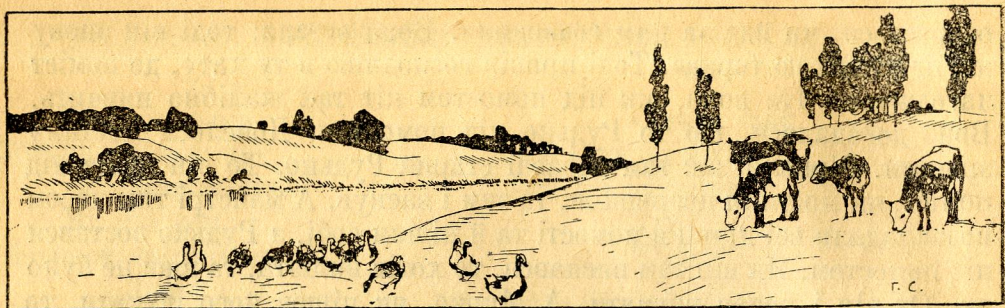
Визволити — вирвати з неволі, врятувати.

Приказки: Як брат брату не допоможе, то що вже чужі люде.

14. НАРОДНЯ ПІСНЯ.

Гей по морю, морю синьому
Сокіл з орликом купається,
Сокіл орлика питається:
«Ой брате, орле, ти, товаришу мій!
Ой чи був-же ти в моїй стороні?
Ой чи журиться отець—мати по мені?»
—«Вони журяться, побиваються,
Дрібними сльозами умиваються;
«Ой коли-б же мій син у гостину прийшов,
То я-б йому гостинчик знайшов».

Гостина — гостювання, одвідини. Гірка гостина, коли лиха година. Ще більше жалю завдав їй своїми одвідинами.

15. КУЗЬМИК І СЕМЕНКО.

Опов. М. РИЛЬСЬКОГО.

1.

Кузьмик і Семенко — між собою великі приятелі. Кузьмик пасе панських телят, а Семенко пасе гусей. Та поки там телята жують поволі смачну зелену травицю, а гуси теж собі щипають, — Кузьмик і Семенко виробляють усякі дуже цікаві речі. О, в їх багато всяких діл!

Наприклад, сьогодні. Телята пасуться на березі коло ставу, гуси теж, — то як-же таки не ловити риби?

У Кузьмика краще удлище. І де він його таке доп'яв! Рівне, гнучке, аж дивиться гарно. Зате у Семенка гачок який! Йому панич з хутора дав гачка, — ні одна риба не зірветься!

Хлопці пообкочували штани, — вода тепла-тепла, — і ловлять «пічкурів».

Через плечі в кожного висить торбинка. Кузьмик у рудім брилику, Семенко в величезнім порванім кашкеті. Кузьмик старший і краще ловить рибу, Семенко не вміє ще, і якби не такий у його гачок, то нічого-б він і не зловив.

На дні — пісок золотий; по йому в'ються табунці ніби срібних пічкурів. Вище плавають іноді малі лящики, окунці, а під самою поверхнею води — жваві, ніби водяні ластівки, пліточки й верховодики.

— О! викинулась риба... Шука, мабуть, — промовляє Семенко дзвінким голосом.

— Ну, ти тут не кричи, бо риба боїться... Там жаба плигнула, а ти вже «викинулась, викинулась!»...

Так перекривляє Кузьмик. Розуміється, справжній рибалка, от як дядько Денис, — ніколи не кричить, не хвилюється. Вже-ж!..

Семенкові стало на хвилину соромно, але в його саме «клюнуло»...

— Тягни! — схвильовано шепоче Кузьмик, забувши, що справжній рибалка мусить бути спокійний; Семенко тягне і... в його зривається чимала пліточка.

Семенко насажує другого червяка й мовить з досадою:

— Ну, якби ти не казав, я-б ще пождав і витяг, а то не дав «застіти»... бо ти...

Кузьмик почуває свою вину, але соромиться в тому признатись і, не знаючи, що сказати, одмовляє:

— Ах! Нічого ти не розумієш.

У повітрі в'ються з тужливим писком чайки—«кирлики», і небо таке блакитне й гарне. Коли-б рибалки не дивились уперто на поплавці, то помітили-б те. Але—нема часу.

Ага, ага!—яка величезна риба в Кузьмика! Це-ж окунь! Руки трясуться, але йому мов би й байдуже...

— Нічого собі окунчик...

2.

А той недотепа Семенко зачепив за щось удку й мусить лізти одчіплювати гачка. Роздягається. Ну, пополюхає рибу,—а тут як раз табунець був підійшов...

Семенко поліз у воду. Він уже одчепив гачка, але вода так любо охоплює тіло, що він не може видержати і пливе далі, знімаючи ногами цілу гору бризків, що виблискують на сонці, як веселка.

— Лізь, Кузьмику, й ти купатися!—гукає він таким нерівним радісним голосом, як звичайно гукають усі, коли купаються.

Він пливе,—зверху небо, внизу вода,—і більш нічого! Хотілось-би завжди так пливти, підіймати на сонному ставу пінисту хвилю, дивиться иноді в небо.

Кузьмик далі таки не видержує, кладе удку і теж роздягається; потім зрозбігу з диким і радісним криком кидається у воду.

Накупавшись, обое бігають голі по зеленій траві. Сонце пече, та до того звикло їх загоріле тіло. Як добре!

А вечір уже надходить. Став зовсім затих—і здається шматком неба, що впало на землю: так прегарно одбилися у йому барви неба і білі хмарки. Риба викидається. Иноді пролітають качки, тоді Кузьмик «по-мисливському» ціляється в їх з свого лука. От, якби дідусь Степан з рушницею! А ще краще, якби в його самого була рушниця!

Качиний посвист крил змішується з далеким гомоном села. Ще десь гуде «бугай» (така птиця болотяна), десь крикнула чапля. Звідкілясь з'явився табун «щурів» (водяних ластівок).

Пора додому.

Табун телят здіймає куряву, тая курява рожева од вечірнього сонця

3.

А як надходить осінь, то так багато цікавого в лісі. Сірко (великий дідів собака, що звичайно ходить з Кузьмиком) часом вижене зайця або слумку (птиця така з довгим носом, що її мисливці стріляють),—ото гарно! А то часом і козу дику побачать хлопці,—то цілий день про неї розмовляють. Вони з луками полюють увесь день, а телята иноді і в шкоду заходять. Ну, та це нічого,—зате наші хлопці справжні мисливці. Правда, вони ще ні разу нічого не вбили, але се дурниця!

Трохи пізніш вони ставитимуть сільця на синичок.

Як копають картоплю та цукрові буряки—ото розкіш їх напекти! А ще груш та кисличок..

І от одного такого дня Семенко сидить і жде Кузьмика. Глядить за його телят (особливо неслухняне теля—це «Мархва») і робить «рогатку»; один хлопець навчив його, як її треба робить. Він собі достав резини. О, з неї буде краще стрілять, ніж з того лука!

Тліє огонь. В йому печеться картопля й кислички. А Кузьмика і Сірка нема.

І раптом з гущавини виринає Кузьмик і ще один його приятель, Сашко. А за ними радісно плигає старий Сірко

Кузьмик держить у руках щось сіре. У Семенка стріпнулося есерце, і він підбіга.

— Слумка! Жива слумка!

Виявляється, що Кузьмик десь зловив слумку з перебитим крилом. Вона дивиться на хлопців переляканими карими очима. Яка гарна! Вони її держатимуть у хаті! Тільки чим її годувать? Ну, це повинен знати дід Степан. Він усе знає.

На груші листя рожевіє, а на грабові—бліде й прозоре. Дуже гарно в лісі. Глід і шипшина мов намисто червоніє. Синички дзеленчать. У небі часом журавлі курликають...

А ввечері Кузьмик, Семенко,—иноді з ними й Сашко, Іван, Сидорець,—ловлять у соломі ятером горобців. Горобці ховаються на ніч у соломі, а хлопці наставляють туди старий рибальський ятір—і з другого боку полохають горобців; вони вилітають і попадають у ятір. Це дуже весело.

Иноді Кузьмик свариться з Семенком, але не надовго. Досить їм побачити зайця,—зараз-же обидва кинуться з мисливськими криками (розуміється, знаючи, що зайця зловить неможливо), і забудуть про всі свої суперечки.

Надійде зима, буде холодно, але се не лякає хлопців. Вони зате спустатимуться санчатами з гори, або що...

Поволі — по малу, повагом, по влоом. Поволі їдеш, далі будеш. Помалу-малу, братіку, грай, не вражай середенька мені вкрай. Спускався віз із скель по влоом.

Поверхня — по верх, вер х. І сліду нема, мов поверх води поплили. Козел сміливий взліз на самий верх.

Шепотати — шеп т а т и. Гай шепоче, гнуться лози. Пішов шелест по діброві, шепчуть густі лози.

Соромитися — с т и д а т и с я.

Блакитний — я с н о - с и н і й. Орлом сизокрилим літає ширяє, аж небо блакитне широкими б'є.

Недотепа — н е з д а л и й, н е з д і б н и й, н е з д а т н и й. Така недотепа — нічого робить не вміє. Нездала й хліб покряти. Нездатний до роботи.

Веселка — р а й д у г а. Розкажи, як за горою сонечко сідає, як у Дніпра веселочка воду позичає. Райдуга воду бере на дощ.

Барва—ф а р б а, к о л ь о р. Стіни були помальовані ясно-жовтою барвою. Брили фарби з того, що бачили перед себе.

Мисливець—о х о т н и к, л о в е ц ь, с т р і л е ц ь. Він був мисливець, знай на охоту їздить. На ловця і звір біжить.

Полювати — х о д и т и н а о х о т у, н а в л о в и. Полювали вони, полювали цілий день і нічого не виполювали.

Тліти — ж е в р і т и. Не згоріла, а зосталась — тліє й досі тліє. Жар червоним золотом жевріє.

Полохати — с т р а х а т и, л я к а т и. Се тая Солоха, що кури полоха. Ми будемо своїх жінок страхати, діток зупиняти. Тиха вода людей топить, а бурна лякає.

Суперечка — спір, сперечання, змагання. Ні спору, ні ласки. Коли-б мене покинули ледачі, щоб я їх кривд, змагання їх не бачив.

Приказки: *Добре братство—краще багатства. Без вірного друга великая туга. Не братайся, з ким телят не пас.*

16. ХИТРИЙ КАРЛО.

М. ЗАГІРНЯ.

Одна сім'я жила завжди в городі, а влітку виїздила на кілька тижнів до моря купатися. Був у тих людей маленький собачка Карло. Вони його з собою не брали, а кидали в городі з тією людиною, що залишалася стерегти хати.

Не подобалося це собачці. Де-ж таки! Як усі дома, то так гарно, весело, а то залишайся з однією людиною й нудьгує кілька тижнів.

І через те, як починали пакуватися, щоб виїздити, то Карло гнівався—гавкав, вив, вищав і всяким іншим способом виявляв своє незадоволення.

Одного разу, як почали пакуватися, то помітили, що немає Карла,—раптом десь зник. Діти вибігали увесь двір, увесь сад, гукали, шукали Карла за кожним кушиком—ніде немає. І обідати посідали, а собачки немає. Так і вирішили, що хтось украв його. Діти страх як журилися, бо дуже любили свого собачку.

А тим часом пакування вже кінчалося. Зісталось тільки скласти де-що у великий шкурятяний мішок, що лежав у кутку. Взяли мішок, аж він не порожній. Глянули, що в нім, аж там—хіба-ж не диво!—там лежить Карло! Скрутився, зібгався, мабуть, щоб менш помітно його було, і запевне дуже голодний. А він-же чув, як їли, чув, як і його кликають їсти, і таки не виліз із своєї схованки. Тож, мабуть, думав, що його не помітять у мішку і візьмуть з собою. Всі в сім'ї сказали, що Карло заробив, щоб його взяти, і взяли його з собою до моря.

З того часу він що-разу, як починали пакуватися, влізав у шкурятяний мішок, і його що-разу брали до моря, а не кидали дома.

Пакуватися — скла д а т и с я. Все складався та приготував веза.

Приказки: *Хитрує, як собака. Нишком—тишком.*

17. ПРО ТХОРА-ТХОРИЩА, ЗЛОГО МУЖИЧИЩА.

КАЗКА. Записав М. ЖУК.

Жили собі на світі дід і баба; бідні були дуже і тільки й мали того хазяйства, що Співунця, Золотого-Гребінця, та курочку рябу. Жили вони тихо та мирно, не плакали і не журились. Та довідався про їх мирне життя злий Тхір-Тхорище, що мешкав у самій

гущині старого лісища. І подумав собі: дай піду до діда до баби, та вкраду у них курочку рябу—буде мені чим поснідати. Сказано-зроблено. Вибрав Тхір-Тхорище нічку потемніше, одягнувся потепліше, до хати стареньких підкрався, під стіну підкопався, курочку вкрав та й подався. Прокинулися вранці дід та баба, вмились та й вишли кликати своє хазяйство. Аж біжить один Співунець, гірко ридає, лапками сльозки витирає. Дід і баба як не скрикнуть в один голос: «Чого ти так гірко плачеш, любий півнику?»

— Як-же мені не плакати,—відповідає він,—коли сеї ночі вкрав нашу курочку рябу Тхір-Тхорище, злий мужичище. Вкрав і до лісу забрав, пропала вона, бідна!

Дід і каже: «Не попускаю я, щоб наша курочка пропала... Давай-но, бабо, торбинку, поклади там хліба та цибулинку—піду я до Тхора-Тхорища нашу курочку виручати». А Співунець і проситься: «Візьми і мене з собою!»

— Ходім!—каже дід.

От і пішли вони. Дійшли до лісу, аж назустріч їм біжить ломачка та й гукає: »Діду, діду, а куди ти йдеш і Співунця ведеш?»

— А ти хто, щоб я тобі відповідав?

— Я — Ломачка-Поганячка. Тоді дід подумав і каже: «Ми йдемо до Тхора-Тхорища: він у нас курочку вкрав—хочемо, щоб назад оддав».

— Візьміть і мене з собою!—каже Ломачка.

— Ходім! Стало їх троє. Ідуть вони далі та йдуть: ліс направо, ліс наліво, аж бачать, що під дубом лежить Жолудець-Молодець і гукає до них: «Діду, діду! А куди ти йдеш? Співунця та Ломачку ведеш?»

— Ми йдемо до Тхора-Тхорища—він у нас курочку вкрав, хочемо, щоб назад оддав.

— Візьміть і мене з собою,—прохається Жолудець-Молодець.

— Ходім! І стало їх четверо. Ідуть вони далі та йдуть: ліс направо, ліс наліво, аж бачать: лізе Слимачок-Малючок. Та ще зда-лека до них пищить тоненьким голоском: «Діду, діду! А куди ти йдеш? Співунця, Ломачку та Жолудця-Молодця ведеш?»

Ми йдемо до Тхора-Тхорища: він у нас курочку вкрав, хочемо, щоб назад оддав.

— Візьміть і мене з собою,—пищить Слимачок-Малючок тоненьким голоском.

— Ходім!—каже дід. І стало вже їх п'ятеро. Ідуть вони далі та йдуть: ліс направо, ліс наліво, аж бачать: на дорозі лежить ремінець. Вони вже хотіли поминути його, аж і він питається: «Діду, діду! А куди ти йдеш? Співунця, Ломачку, Жолудця-Молодця та Слимачка ведеш?»

— Ми йдемо до Тхора-Тхорища: він у нас курочку вкрав, хочемо, щоб назад оддав.

— Візьміть і мене з собою!

— Ходім. Поволікся і Ремінець за їми. Стало їх уже так багато—аж шестеро. Ідуть вони далі та йдуть: ліс направо, ліс наліво; надійшли вони до річки. А з річки вилазить Рак-Козак та й почав гукати до діда: «Діду, діду! А куди ти йдеш? Співунця, Ломачку, Жолудця, Слимачка-Малючка та Ремінця ведеш?»

— А як вас багато тих цікавих,—каже дід: йдемо то Тхора-Тхорища, злого мужичища,—він у нас курочку вкрав, хочемо, щоб назад оддав.

— І я з вами,—каже Рак-Козак.

— Ходім, посміхається дід.

Поліз Рак за ними задом наперед. І так їх багато, що йдуть вони і нікого не бояться. Пройшли ще трохи дороги і надібали копичку не копичку, а хатку невеличку. То й була Тхорева хатка. Вони до неї, Ломачка вибігла, наперед і почала стукати у двері; а всі збилися до купи та разом закричали, аж по лісі луна пішла:

«Гей ти, Тхір-Тхорище,
Злий мужичище,
Хату одчиняй,
Та нам курочку оддавай!»

Ніхто не озивається. Вони почали тоді гомоніти: «Ач, як налякався: двері боїться одчинити. Давай-но ще більше його налякаємо!» А сами аж тремтять од жаху—а ну-ж вибіжить та поїсть усіх. Набрали сили і ще голосніше закричали:

«Гей ти, Тхір-Тхорище,
Злий мужичище,
Хату одчиняй,
Нам ку-у-рочку оддавай!»

Знову тихо, і ніхто не озивається. Що за напасть?!. Взялися вони тоді міцно за руки, та як гукнули, а Ломачка як застукала, що аж ліс застогнав:

«Гей ти, Тхір-Тхорище,
Злий мужичище,
Виходь до нас,
До всіх молодців,
Бо прийшли такі люде,
Що біда тобі буде!»

Знову ніхто не озивається. Тоді дід зважився і увійшов до Тхориної хати. Всі вже за ним так і посунули. Тхора-Тхорища дома не було: пішов до лісу на лови. А хата в його хороша. Поглянули всі на долівку, то так і йойкнули: на долівці тільки пірця од курочки валялося. Співунець все промовляє, та лапками сльозки витирає:—«Пропала наша Курочка-Цокотушечка!» Аж зверху почулося: «Не плач, Співунець, Золотий-Гребінець, злий Тхір-Тхорище мене не зжував, а тільки трохи хвоста общипав». Глянули тоді всі вгору і побачили, що курочка на жердочці сидить. Раптом у сінях почулося: «Туп-туп!»—хтось ішов. То злий Тхір-Тхорище повертався з лісища. «Лишенько наше»!—закричали усі: «пропали ми: ззість нас злий Тхір-Тхорище, ще й кісточки викине на горище! Ховаймося!» І всі кинулися хтокуди. Рак-Козак заліз у коновку з водою; Півник до курочки на жердочку злетів; Ломачка-Поганячка за піч заховалася; Жолудець-Молодець заліз у піч; Дід на самісінький черінь поліз; Ремінець згорнувся під порогом; а Слимачок-Малючок ліг на самому порозі.

Тут Тхір-Тхорище до хати вбіг, носом повітря потягнув та й каже:—«Чимсь смачним пахтить: це мабуть моя печеня». Та до печи, щоб поглянути. А Жолудець-Молодець висох там, надувся, та як лусне: «Бах-ках-ках!»—Налякався Тхір-Тхорище, та по стіні, та до жердочки, а Співунець—цок! та й клюнув його в лобок; Тхір-Тхорище з болю застогнав та до коновки побіг води напитись, лобок примочити, щоб не так боліло. А там Рак-Козак, як ущипне його, що він аж зайойкав. «Ой, ой, ой!»—і побіг до порога; на порозі на Слимачка став, послизнувся і впав; тут Ремінець прибіг, його обплутав, обмотав... А з-за печи Ломачка-Поганячка з'явилась і гріти спину Тхору-Тхорищу пустилась. Так стрибала по йому і гріла, що бідного Тхора-Тхорища до смерти заморила. Тоді зліз і дід із печи, скинув Тхорину шкуру на плечі, курочку без хвоста під паху взяв, молодців своїх покликав і посунули разом до баби у гостину. Баба їх радо зустріла, млинців напекла і медівничками почастувала. І живуть вони ще й досі поживають, а у курочки хвіст одростає, Співунець пісні співає, дід і баба слухають та радіють.

Мешкати — жити.

Попустити — дозволити. Не дозволю кров людську марно проливати.

Поволоктися — потягнутися. Сама вона кудись поволочлася.

Долівка — земляний діл. Як мертва, на діл повалилась. Підлога—поміст, дощаний діл. А в нашого свата в хаті підлога. А в нашого Галайди хата на помості.

Повітря — воздух, дух. Се вже ми, як той німець, що воздух на шаечку вішає. Паляниця, як пух, як дух, як милее щастя.

Приказки: Лихий лихом погибав. Такий злий, аж у роті чорно.

18. КІТ ТА ЛИСИЦЯ.

(Гуцульська казочка).

В. МАТВІЙ.

Десь на нашій Україні у затишному гаї була-жила собі лисичка-сестричка. Була в неї хатка невеличка. Господарка з неї була порядна, всього було досить, було чим гостей частувати. Гостювали в неї й старий вуйко *)—ведмідь карпатський і вовчик-братчик—степовий сіромаха... Знала вся округа лисичку-сестричку й добре її шанувала...

Одного ранку пішла лисичка на здобич, забажалося після пісної страви поласувати м'ясцем. Іде вона обережно поміж деревами... аж зирк! назустріч шкандибає якась невідома звірина, такої в їх краях ніколи не було...

Той звір був звичайнісінький кіт, старий, ні нащо не здатний. Кіт був кривий. Бідолашний, він злякався й підняв угору свій хвіст.

Обережно підходить лисичка до кота й чемно питається:

— Хто ви такий, добродію? З якої країни ви до нас прибули?

— Па-ф-па-аф!—Я Грицько Котович-М'явканецький, до вас прибув із землі Венгерської, маю свої мастки аж за далекими Бескидами **)—так почав брехати кіт лисичці.

Лисичці-сестричці Грицько прийшовся до вподоби. Вона запросила його до своєї господи відпочити трохи від далекої подорожі. Кіт охоче на це згодився й залишився у неї на довгий час.

Одного разу біг біля лисиччиної хатки заєць-бігунець, що звався Довгасті-Ніжки... Стук-грюк! Злякався кіт та й каже лисичці:

*) Вуйко—дядько.

**) Бескиди—частина Карпатських гір.

— Ходи, будь ласка, подивився, жінко, який там волоцюга грюкотить біля хати: я не люблю непорядку, бо як розлутуюсь, так зразу-ж роздеру того на дрібні шматки, не подивлюся, що це твій приятель може!..

Вибігла лисичка. Заєць до неї:

— Здорові були, тіточко, можна до вас на хвилиночку?

— Ой, ні, небоже, бо мій чоловік, Грицько Котович-М'яквецький тебе на шматки роздере... Тикай мерщій від хати й всім звірям перекажи, щоб не бігали біля моєї хати й не грюкотили у вікна

Побіг заєць і почав скрізь гомоніти про лисиччиного Грицька, так що всякому звірю закортіло на нього подивиться.

— Як-би нам, друзі,—каже вуйко-ведмідь,—побачити того, страшного звіря; може то брехня, що він такий лютий і сильний, бо я ще не бачив на світі звіря міцнішого за мене...

— Та й мені-ж цікаво знати, на кого проміняла мене лисичка,—обізвався вовчик-братік.

— Цікаво, цікаво, який у лисички смак!—хрюкнула свиня.

Балакали-балакали та й добалакались—запросити лисичку з її чоловіком до себе на бесіду. Але кого тільки до неї послати кликати?

— Я хоч нікого в лісі й не боюся,—каже ведмідь,—але вибачте, друзі, не дуже я балакучий, не вмію чемно балакати, та ще до того хворію: бджоли покусали... О-о! болить шкура!..

— Та й я трохи кахикаю, не можу кликати,—відмовився вовк.

— Ну, а я, ніде правди діти, трохи полохлива,—каже свиня, та й бігати не можу, хай уже заєць біжить, до того ще він і небіж лисиччин...

— Хай заєць,—рішили ведмідь і вовк.

Що було робити!—мусив заєць бігти до лисички і кликати її з котиком на бесіду.

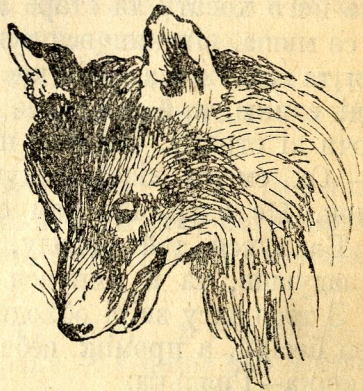
Прибіг він до лисиччиної хатки, ледве чутно постукутів у віконце, тремтячи зі страху.

Вибігла до нього лисичка й здивовано питається:

— Чого тобі?

— Вибачте, тіточко. Мене примусили потурбувати вашу милість з дружиною вашим, Грицьком: вуйко-ведмідь, вовчик-братік та свиня-сваха готують смачну страву та кличуть вас до себе на бесіду.

— Добре,—каже лисичка,—ми будемо, хліба-соли не цураємося.

Побіг заєць на полонину до звірів, а там уже й страва була готова—ведмідь приніс цілого вола.

— Тітка казала, що вони будуть, тільки її чоловік Грицько чогось дуже лютий, я чув його голос аж на вулиці.

Почали тут звірі ждати гостей, але лисичка з котиком чогось забарилися,—нема їх, та й нема.

— А ну, зайче, біжи ще раз.

Побіг знову зайчик. Ще до лисиччиної господи не вспів добігти, дивиться—назустріч іде лисичка, а біля неї якийсь звір іде, до землі припадаючи, бо кривий був. Повернувся заєць і з переляку що духу полетів до звірів на полонину.

— Тікайте, друзі, йде кіт з рушницею на плечах, та ще каменюки збирає!—гукнув заєць та й побіг, куди очі дивляться.

Страх пройняв звірів, почали вони ховатись хто куди. Ведмідь поліз на високу смереку, вовк заховався в купі під смереку, свиня зарилася в старе листя, тільки хвіст трохи видно було.

Незабаром прийшли на полонину лисичка та кіт.

— Тьфу!—тихо сплюнув ведмідь,—яке воно мале. Дурний заєць перелякав усю чесну громаду!—і хотів був злізти з дерева.

Побачив кіт м'ясе волове, та до нього й почав нявчати:

— Ня-в-в! Ня-в-в!

Ведмедеві на дереві почулося: «мало! мало!», й подумав він про себе полохливо:

— От, превражого батька вражий син, таке мале, а йому мало цілого вола!..

На те лихо, якась комашня вкусила свиню за хвіст, вона почала його ховати, та старе листя й зашелестіло. Котові почулося, що се миша, він кинувся туди, та й ухопив за хвіст: та ледве зчулася та навтікача. Кіт ще більше налякався, побачивши замість миші свиню, та й сам поліз на смереку, де сховався ведмідь, нявкаючи зі страху: «ня-я-в! ня-в...»

— Ох, смерть лізе!—подумав ведмідь і поліз аж на самий вершечок. Не вдержала там смерека ведмеда, зламалася.

Бахнувся той додолу, боки собі пом'яв добре, вовка мало не задувив, та й кинувся з вовком навтікача.

З того часу звірі обходили далеко хату лисички й не кликали її на бесіду, а проміж себе частенько балакали про лисиччиного чоловіка—Грицька:

— Таке мале, а нас усіх мало не роздер!

Господарка — г о с п о д и н я , г а з д и н я , х а з я й к а .— Де багато господинь, там хата неметена. Газдине, ту нема нікого? Гостям сміх, а хазяйці сльози.

Порядний—п у т н і й, пристойний. Він собі чоловік порядний. Нічого путнього не пригадаю. Нема, кажу, пари мені пристойної.

Гостювати — гостити, бути в гостях. Наїхали гості гостювати. Просила, щоб ми недовго там гостили.

Вуйко — вуй, дядько, стрий.—Кіндрат свині брат, а кабана вуйко. Стрий—брат матері.

Сіромаха — сірома, неборак, бідаха, нетяга. Чи-ж на горі, на біду сірома вродився. Ти, козаче-небораче, тяжко зажурвся. Прийшлося бідасі пропадати. На козаку, бідному нетязі, сап'янці—видно п'яту й пальці.

Обережно — по малу, обачно. Хвору несли обережно. Помалу-малу, братіку грай, не врази серденька мого вкрай. З ним треба поводитись обачно.

Шкандибати — кульгати, шкательгати. Коло нього на милиці козак шкандибає. На другого пеняєш, а сам кульгаєш. Ні, піду шкательгаючи між люде.

Чемний — ввічливий, звичайний, гречний. На тім стільчаку чемний молодець на гуслі грає, красно співає. Моя дитина ввічлива, все мене слухається. Труби на пси — на чоловіка звичайне слово. Бувай же здоров, гречний молодче, гречний молодче, Іване хлопче!

Уподоба — смак, приємність.—Я собі шапку таки по своїй уподобі вибрав. Її одежа була мені не до смаку.

Подорож — мандрівка, дорога.—Я збирався у подорож. Заберу дітей я та піду в мандрівку.

Розлютуватися — розсердитися, розгніватися. Як розлютується пані, як накинеться на неї. Розсердився мій миленький, аж ногами тупотить. Чого, милий, розгнівався?..

Закортіти — дуже захотіти—забажати. Аж труситься, так йому заркотіло сала. Забажалося їй чого, то хоч з-під землі достань.

Потурбувати — потрудити, поклопотати, [непокоїти. Дід потрубує свою старість. Лікаря до себе потрудили. Робитимем не для кого, а для себе; любо буде і поклопотатись. Непокой її—вона спить.

Страва — їжа, потрава, годівля, пожива.—Ой, нате вам, рибалочки, ще й соли на страву. А у панів їжа добра. Ріжуть на потраву птицю або й поросю. На годівлю птиці треба багато зерна.

Цуратися — чужатися. Хоч і надів жупан—все не цурайся сіряка. Свого доправляйся—роду не чужайся.

Смерека — дерево з роду ялинок.

Навтікача — навтіки Він через тин так і перескочив та навтікача.

19. ГАВА ТА ЛИСИЦЯ.

Байка М. СТАРИЦЬКОГО.

Десь гаві трапилось украсти грудку сир;
Не стямилась од радости й сама:
«Ну—дума—вдовольню свою тепер я душу!»

От примостилася на грушу
Й налагодилася поснідати усмак,
Та щось загавилася... а тут через байрак,
На лихо їй, та кралася лисичка:
Нюх-нюх, щось пахне так!

Спинилася сестричка,
Та й носом повела; коли це вгору—зир!
Аж гави там, ще й держить в дзьобі сир.
В лисички бідної і слина вже клубочком,
Не знає, як і стать, і скалиться і все
Ті очі заздрісні на сирові пасе;
А далі—мель хвостом і милим голосочком
Промовила, вклонившись до землі:
«Магай-бі, серденьку! Здоровенькі були:

Які-ж ви стали прехороші!
Та будь я проклята, платити треба гроші,
Щоб придивитися до вашої краси!

Хоч випускай усі ліси,
А не знайти над вашу вроду.
Чи хто-ж видав такі очіці зіроньки?
А шиєчка, голівонька, дзьобочок!
Який-же, мабуть в вас чудовий голосочок!
От заспівайте лиш, щоб аж пішла луна—
Та вас царицею призна вся звірина.

Не стямилась тут гавонька моя,
Од похвальби аж тьохнуло в середньку
Й забило дух... Стріпнулася вона
Та й каркнула на всю гавину пельку:
Сир,—пуць! І поминай як звали хвалія!

Стямитися — о п а м' я т у в а т и с я, о ч у н я т и с я. І не
стямишся, відкіль вітер повіє. Голова у мене закрутилась, не
опам'ятувався, як він мене виніс. Оце трохи очуняв, а то було так
придавило, що трохи не вмер.

Вдовольнити — в в о л и т и, д о г о д и т и. Не вдовольнили
(чимсь) Охрима. Вволив еси, чого ледачі домагались.

Налагодитися — г о т у в а т и с я, п р и г о т о в у в а т и с я,
л а ш т у в а т и с я, н а л а ш т у в а т и с я. Серединський на-
лагодився йти. Лаштуються чумаки на ночліг.

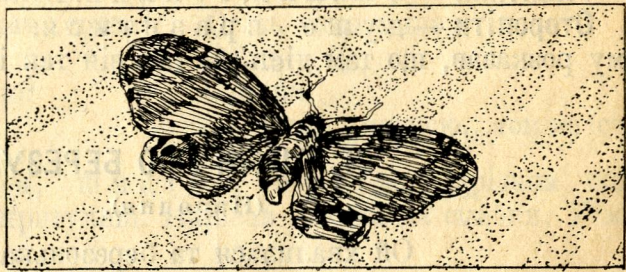
Загавитися — з а д и в и т и с я. **Могай-бі** — п о м о г а й-б і.
Хвалій — т о й щ о х в а л и т ь щ о с ь.

20. МЕТЕЛИК.

Оповідання Л. УКРАЇНКИ.

Бідний нічний сірий метелик сидів в темному вохкому льоху, за бочкою з капостою. Сидів сумно, стуливши свої темні крильця. Так сумно йому було, дарма, що не був він там самотнім, — мав таки сусіда; сусід той був лилик; та з того сусідства не велика була користь для метелика: лилик був неговірлий, понурий собі, та до того ще з якимсь призи́рством дивився на метелика, — сказано не рівня! Лилик сидів тихо в своєму кутику, ні за чим він не жалкував, та нічого й не бажав, хіба тільки кутка ще темнішого, щоб міг сидіти там спокійно і ніколи того прикрого, дразливого світла не бачити. Правда, тут у льоху тее світло не дуже докучало, а все-таки часами де-хто надходив із свічкою, навіть часом і над бочкою нахилився, набираючи капусти, і це було дуже прикро лиликові; коли-б сила, він-би тее світло крилами загасив навіки.

Метелик на своїм недовгім віку ще не бачив світла, душею тільки чув він, що десь-то є сторона краща, ясніша, ніж його льох, бо часом з малого віконця, що було в льоху, падав блідесенький промінь, та не міг метелик і розібрати, що то воно таке тее світло і яке воно повинно бути. У темному куточку промінець той був ледве примітний, — тоненький, як ниточка, та блідий, мов погляд недужої дитини. Сидить було метелик та все шле свої думоньки на світ той ясний — але де він? — того ні думка, ні серце не знали, а порадитись ні з ким, бо де-ж та порада? (Хіба лилик? — так знаєте сами, з нього поради було мало!). Летіти шукати того світла метелик не мав відваги і сили.

Хто зна, може наш метелик так і вік свій короткий звікував-би у темряві — та инша доля судилася йому. Якось прийшла служниця по капусту до льоху та поставила свічку долі, як раз напроти метелика. Яким величним, блискучим, повабним здалося метеликові те світло! Він затріпотів крильцями і хотів кинутись на світло, але служниця в ту хвилину взяла світло й подалася геть з льоху.

Не втерпів метелик, забув своє безсилля, забув свою несвідомість. «Світло! Світло!» — і полинув за ним; лилик тільки свиснув йому вслід, потім заліз ще далі за бочку і заснув; нічого йому ніколи не снилось.

А метелик полетів та й полетів за тією свічкою так швидко, скільки сили було в його тендітних крильцях.

Аж ось він опинився у великій кімнаті; там сиділо за столом велике товариство. На столі була ясна-ясна лампа—метелик аж оторопів од того блискучого проміння і безсилий впав на стіл, тріпочучи крильцями. Хтось із товариства хотів його прогнати з столу, але він, опам'ятавшись, знов зірвався і почав кружляти понад лампою, що раз то меншими й меншими кружками: хотів він бачити як найближче те ясне сонце, яким йому здавалася лампа. Чи думав-же він, що там життя стратить? Хто-ж бачить смерть у саяві? Воно горить, миготить, міниться—там світло, там тепло, там життя! Метелик летить все ближче, ближче до згубливого світла. Ох, то-ж його згуба!

Даремно всі відганяли його від світла. І от—метелик влетів у самий полумінь. Трісь! Оце-ж йому й смерть!

Лилик — кажан, лєтюча миша.

Часом — иноді, подекуди, деколи. Часом з квасом, порою з бідою. Не що-дня бредня, деколи й правда.

Прикрий — неприємний.

Темрява — темнота. Очі згасли, і всю душу темрява окрила.

Льох — пивниця. Льох був серед двору.

Тендітний — ніжний, тонкий. Були тендітні при людях.

Оторопіти — дуже вразитися, стерятися. Я йому розказав, що там діється, так він так і оторопів.

21. ПІСНЯ ПРО БЕРЕЗУ.

(Народня).

Ой хвалилася та березонька:

«На мені кора та біленька,

На мені листя та широке,

На мені гілля та високе».

Ой, як обізветься зелений дубочок:

«Ой не хвалися та березонько:

Не ти свою кору вибілила,

Не ти своє листя широчила,

Не ти своє гілля та височила.

Вибілило кору та яснеє сонце.

Широчив листя та буйний вітер.

Височив гілля та дрібен дощик».

Приказки: Ледачая хвала сама себе хвалить. М'ясом хвалиться, а воно і юшки не їло.

22. НЕ МОЇ НОГИ.

С. РУДАНСЬКОГО.

Серед ліса, серед гаю
У неділевній обід
Заснув там хтось у чоботях,
Прокинувся без чобіт.
Прокинувся, протер очі,
Разів кілька позіхнув,

Разів кілька босі ноги
З подивленням повернув.
— Не мої се, каже, ноги,
Присягаю на чим світ.
Бо мої в чоботях були
А сі—босі, без чобіт.

23. ОСІНЬ.

Вірш П. ТИЧИНИ.

Осінь така мила,
Осінь
Славна.

Осінь, матусю: їсти несе:
Борщик у горщику,
Кашка у жменці.
Скибка у пазусі,
Грушки в фартушку.

Осінь така мила,

Осінь
Славна.

Прийде, поставить: мамо спите?

Підведуться мати:

— Це ти, моя доню?

Я ішла все лісом.

Дуб мене за хустку,
Він хотів догнати,
Борщик одняти.

Осінь така мила,

Осінь
Славна.

— Мамо, матусю, чом не їсте?

Бистро подивились

Очі матусі,

Зсунулось тіло,

Звісилась рука.

Осінь така мила,

Осінь

Славна.

— Мамо... матусю... чом не їсте?..

Скибка — скиба, шматок, луста. Одрізнана скиба від хліба, вже її не притулиш. Нарізав кавуна на скибки. У мене лусти хліба нема.

24. ЛИСИЦЯ Й ВОВК.

Народня казка.

Десь назнала лисиця в лісі пастку, і там м'ясо було положене. От вона як уже не хитрувала, а м'яса ніяк взяти не змогла. Пішла собі лисичка та й зажурилася, аж гульк—назустріч вовк іде.

— Вовчику-братіку! я найшла м'ясо, тут недалечко; та мені гріх їсти, бо сьогодні п'ятниця.

— А покажи де воно?.

— Ходімо, каже лисичка

От і привела вона вовчика туди; вовк зразу у пастку морду івсунув, а дуб і потяг його вгору, так і хватило його за шию.

Висить бідний вовк, а м'ясо упало. Тоді лисичка за м'ясо та й їсть.

— Лисичко-сестричко! — каже вовк, — ти-ж казала, що тобі сьогодні гріх їсти, бо п'ятниця.

— Е-е-е! то тобі, — каже лисичка, — сьогодні п'ятниця, бо п'ятами не достанеш землі!

Тут прийшов і чоловік до вовка, та лусь! лусь його кийком! А лисиця оддалік стоїть та й каже вовкові:

— Крути-верти, вовчику, головою, щоб не поцілив вражий син булавою.

25. ХИТРОЩІ.

Переклад М. ЗАГІРНОЇ.

В одній господі була маленька собачка Топсі, дуже розумненька й утішненька. Влітку сім'я снідала на ґанкові, а Топсі давано шматок м'яса, тільки їла вона його не на ґанкові, а на траві, перед ґанком. Побачили дві ворони, як снідає Топсі, і їм схотілося поласувати її сніданням. Вони підлетіли до собачки й почали однімати в неї м'ясо; але вона так вишкірила зуби й так на них гаркнула, що вони мерщій подалися геть. І так було не раз. Але воронам таки дуже кортіло одняти в Топсі снідання. Одного разу, піймавши знову облизня, вони сіли на дерево й почали каркати одна до одної—так, ніби розмовляли. Потім знялися з дерева й підлетіли знову до Топсі, і одна боляче вкусила Топсі за хвіст. Топсі завищала і повернулася назад, а друга ворона тільки того й дожидала: вона мерщій підлетіла й ухопила м'ясо.

Хоча ворони своїми хитрощами зробили Топсі прикрість, та вона навчилася в них і собі хитрувати. Дуже вона любила лежати на великому старому кріслі: скрутиться, зібгається та й лежить собі. Але іноді до господарів приходив гість з великим собакою. Цьому собаці теж сподобалося лежати на кріслі, і він було заляже Топсіне місце та ще й гарчить на Топсі, щоб та й близько не підступала.

Після пригоди з воронами Топсі прирозуміла, як їй прогнати великого собаку з крісла. Топсі не було в хаті, як великий собака прийшов і ліг на кріслі. Прибігла Топсі, аж бачить—її ворог уже заліг її місце. Як-же загавкає Топсі, як кинеться бігти! А великий собака подумав, що Топсі женеться за кимсь, як схопиться з крісла, як побіжить! А Топсі тим часом оббігла навкруги та другими дверима вскочила в хату, лягла й лежить на кріслі. Прибіг великий собака, аж уже Топсі лежить на кріслі. Він зрозумів, мабуть, що Топсі його піддурила, мовчки пішов собі од крісла й ліг долі в кутку.

ґанок — р у н д у к. Ой, сиділа Мар'янка на ґанку та краяла червону китайку.

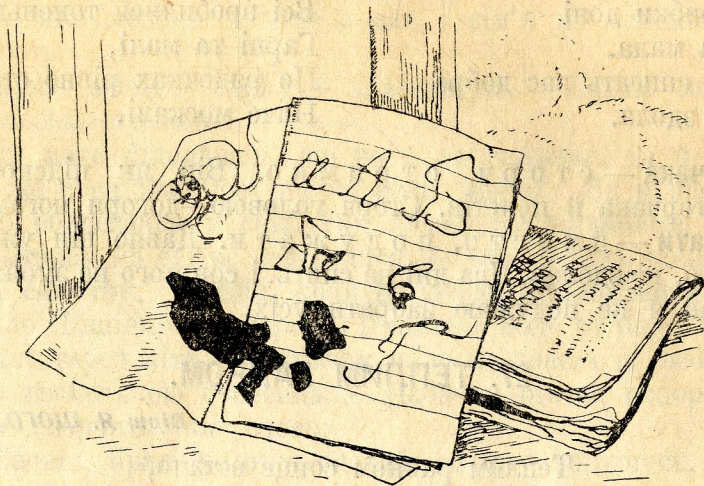
Поласувати — ласувати, смакувати. Лежить та ласує медком.

Вишкірити — показати зуби.

Облизня піймати — не дістати того, що хочеш. Він піймав у вас облизня, мов тертого хріну понюхав.

Пригода — випадок, нагода, оказія. Випадком випало дуже добре.

Приказки: *Хитрує, мов собака. Вчися чужого розуму, та свого не загуби.*

26. ЛІТЕРИ.

Вірш Л. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ.

У бруднесенькому зшитку
Літери жили,
Тільки мали спокій влітку,
Зіму-ж всю ревли.

В них була недобра мама—
Галя—куций ніс,
Більш книжок любила поле,
Сонце, річку, ліс.

І жалілись на дитинку
Літери гуртом:
«Нам криву зробила спинку
«Нас з якимсь хвостом,

«Нам тіре забула дати,
«Нам дашки й крапки

«Ах, яка недобра мати!
«Бідні ми дітки!

Поперед усіх стояло
Товстелезне А,
Надочоло поглядало,
Наче та сова.

Д закинуло голівку
Геть зовсім цабе;
Мов гусак тягнуло шийку
Довжелезне б.

Е скрутилось кошенятком,
Р став сторчака,
Витягало рученятка
Кривобоке К.

Щ і Ц десь загубили
Хвостики свої
І штовхались і тремтіли
Куденіжки і.

Надійшла тут мама
І сказала їм:
Ви самі не добрі, злії,
Сором вам усім.

У моєї рибки доні
Рученька мала.
Через те списать вас добре
Доня не здола.

Але майте лиш терпіння,—
Перелине час,
І моя голубка доня
Гарно спíše вас.

І справдилось слово мами—
Перелинув рік,
Більше в зшитку не зосталось
Літерок калік.

Всі зробилися тоненькі
Гарні та малі,
По рядочках рівно стали,
Наче москалі.

Сторчака — с т о р ч, с т р и м к о. Він як підсковзнетъся, та так сторчака й полетів. Сторч головою—догори ногами.

Здолати — з м о г т и, п о д у ж а т и. Давно він уже не робив нічого, не здолав. Два дні не спить, і сон його не зможе. Багато дуже, так я не подужаю забрати усіх.

27. ТЕПЛИМ РАНКОМ.

Вірш Я. ЩОГОЛІВА.

Теплим ранком сонце встало,
Піднялось і запалало;
Що ні спало—все проснулось;
Кожна пташка стрепенулась,
З вітки злітує на вітку;
І метелик впився в квітку;
Чередник погнав скотину
По-під гори на долину;
З димарів димок завився
Мир увесь заворушився.

28. ПІВПІВНИКА.

Казка П. КУЛІША.

Була собі колись гарна курочка і добре їй жилось у дворі в селянина. Круг неї метушилась кучка діток чимала, і між тими дітками одно собі вдалося препогане і скалічене. Мізерне те курча вивелось із малесенького яечка. Півкурчати тільки й вивелось, мов хто одтяв половину. З одним тільки оком, з одним крилом і однією ногою. Що-ж, дарма, що каліка, а така-ж була втіха з того курчати! Курча, підрісши, забрало собі в голову, що воно диво між курчатами! Як зачнуть, було, його кури на сміх підіймати,

то воно собі і думає: «Се з заздрости!» Як-же візьмуть курчата до його прикладки прикладать, то воно говорить: «Се з досади, що я на їх і дивитись не хочу».

От раз і каже Півпівника своїй матері: «Слухай лиш, мамо! Обридло вже мені жити в селі».

Мати аж закудкудакала, таке почувши.

— Дитино моя,— каже:— хто се тобі таку дурницю в голову вкинув? Твій батько ніколи з села не виходив, дарма що на всім світі кращого півня немає. Чого тобі й бажати, як наш двір? Ніде краще тобі не буде. Глянь, яке гноїще гарне, яке зерно нам смачне посипають, яке затишне сідало в нас, і сім'я не маленька, і всі тебе кохають.

— Байдуже мені! — одрізало півпівника. — Брати мої і сестри — сільська темнота.

Бачить мати бідолашна, що воно за упиряка, та й каже:

— Хоч-же послухай моєї доброї ради, дитино! Як підеш у мандрівку, то оберегайся у світі тих людей, що кухарями звуться, та й куховаркам на очі не навертайся, бо все то лихі наші вороги. Тепер-же, синочку, іди собі, коли не хочеш з нами жити.

Рушило Півпівника в дорогу. Прийшло воно до рівчака, а діялось се діло серед літа, так рівчак мало не зовсім пересох, і дівора його гребелькою пересипала. Пабачив рівчак подорожнього та й каже-дзюрчить такі слова:

— Ти бачиш, братіку, як я заслаб, насилу ворущусь, і немає в мене сили і дітську гребельку прорвати, щоб вона мене не запиляла. Визволь мене з цієї біди, розгреби своїми кігтями пісок на греблі.

А Півпівника йому одказує: «Не хочу розгрібати! Що я тобі за робітник?»

Далі стріло воно на дорозі вітер. Лежить бідолаха вітер, ледве дише.

— Любе моє Півпівника! — каже він подорожньому: — На віку, як на довгій ниві, всього трапиться, — треба нам помагати один одному. Бачиш, як мене спека полуденна одоліла. Коли-б ти мене трошечки од землі своїми кігтями підкинуло та ще крилом піддало, то я й піднявсь-би вгору і полетів у свою сторону. Там тільки дадуть мені поїсти, так я знову ввійду в силу.

— А забув, одказало Півпівника: — як ти, було, мною гордуєш, та хвіст мені куйовдиш та розтопируєш, мов тому индикові, людям на сміх, а мені на велику досаду? Бувай-же здоров!

Сказавши се, закукурікало голосно Півпівника і гордим поступом пошкандибало далі.

Наузкрай ниви, на стерні, куривсь димок маленький. Півпівника підійшло до нього і побачило іскорку в попелі: ледве-ледве жевріє іскорка.

— Кохане Півпівника! — каже вона йому: — У добру годиноньку ти надійшло до мене. Ти мене од смерти оборониш. Не знаю, де мій приятель вітер застряв, а то-б він мені зараз допоміг. Будь ласка, пригорни до мене трошки сухого листячка або соломки—я зараз оживу й завеселюся.

— А що мені в тому, одказало йому Півпівника: — гасни собі, коли тобі хочеться! Та й засипало іскорку попелом.

Прийшло Півпівника в столицю. Підходить воно до великого будинку. Гляне, аж чоловік в білій шапці. Воно й питається в горобця: «Що се за чоловік?»—«Се, каже, кухар».

Ну, щоб-же утікати хоч звідсіля, як мати навчала! Куди! воно й гребінець свій червоний й хвіст закручений настовбурчило та просто й чимчикує до кухаря, боком на його позираючи, а кухар — хап його за крило!

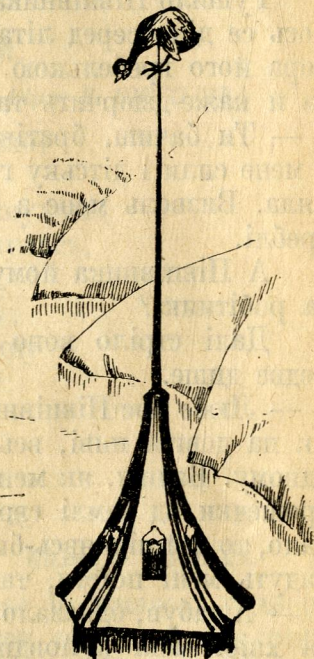
— Гей — гукає той кухар на свої хлоп'ята: — а кете сюди окропу! Ось я його обпатрошу!—«Водице, моя сестрице, змилюсь надо мною!» — каже тоді Півпівника: — «не печи мене»!

— А ти надо мною змилювалось, як я тебе прохала, течучи рівчаком,—одрізала вода і обпарила його до-щенту; а тут хлопці кухарчата кинулись—і ні одного пірця на йому не залишили. Потім узяв кухар миску, положив туди Півпівника та й поставив проти жару. «Ой, огнику, мій братіку!» пищить Півпівника: «не печи-ж мене, не жар мене!»—«Ось постій лиш!» затріщав огонь: «я тебе навчу, як попелом закидати»!

Та як пришкварив (а кухар одлучивсь на хвилинку), то воно й погоріло, як головешка. Вернувся кухар, бачить, що вогонь знівечив Півпівника, — та й викинув його на смітник.

«Ой вітре, вітроньку!» квилить вже Півпівника: «не займай-же хоч ти мене»!

— Ні, так од мене не викрутишся! — каже йому вітер, та аж свище, крутячись; далі підхопив його, підняв вище будинку та й кинув. Летить воно вниз, а на будинку гострий шпиль залізний;

воно на той шпиль і настромилось, а вітер почав його зривати, щоб іще поглумитися, а воно на шпилью й крутиться, і так нема йому спокою ні вдень, ні вночі. Ото-ж йому за те, що було неслухняне, що високо неслося і всім тільки пакість робило.

Метушитися—кидатися на всі боки, поспішати. Як ні лає, як ні кричить на неї пані, бабуса не лякається, не метушиться.

Мізерний — бідолашний, злидений, нікчемний. А ну лиш, лицарю мізерний, злидений, витязю нікчемний.

Одтяти—відтяти, відрубати. Вона йому голову відтjala.

Заздрість — зависть. Нема щастя без заздрости. Вам на зависть, а їй на користь.

Пнутися — впнутися, лізти, влізти. Пнеться, мов жаба до гусяти.

Зупиняти — спиняти, стримувати. Побігла до нього і зупинила коня.

Куйовдити — кудлати. Вона йому все волосся покуйовдила, покудлала.

Пошкандибати — пошкутильгати. Пошкандибав тишенько. Старий пошкутильгав у коршму.

Наузкрай — край, кінець. Суне, суне той кухлик — аж на край столу, поки впав і розбився. Сидить батько кінець столу.

Кете — подайте. Кете лиш кресало та тютюну.

До-щенту — до кінця, зовсім. Березу до-щенту викорчував.

Знівечити — зіпсувати. Знівечив чоловіка. Я ті шкуру не зіпсую.

29. ЧИЖ ТА ГОЛУБ.

Байка Л. ГЛІБОВА.

Весною чижик молоденький,
Такий співучий, проворненький
В садочку все собі скакав,
Та якось у сільце й попав:
Сердега в клітці рветься, б'ється
А голуб бачить та сміється:
— А, що? попавсь?—от тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене-б не піддурили,—
Хоч як-би не хитрили,
Бо я—не чижик! ні... оце!—
Аж гульк—і сам піймався в сільце!
Ото на себе не надійся,
Чужому лихові не смійся.

30. ЖАЙВОРОНКИ.

Вірш О. ОЛЕСЯ.

В небі жайворонки в'ються.
Заливаються — сміються,
Грають, дзвонять цілий день
І щебечуть, і співають,
І з весною світ вітають
Дзвоном радісним пісень.

Ось вони на землю впали
Щось шепнули їй, сказали
І розтали знов у млі...
І щоб глянути на диво,
Виглядають полохливо
Перші проліски з землі

31. ВЕЧІР.

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.
Сім'я вечерея коло хати:
Вечірня зіронька встає;
Дочка вечерять подає...

А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

32. МІЙ ПОДАРУНОК.

Оповідання Л. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ.

З Галіного щоденника.

10-го грудня.

Моя мама краще всіх на всьому світі. Мама каже, що се здається так кожній дитині, що її мама найкраща. Може... але їм се так тільки здається, а моя мама таки й справді найкраща: вона мене учить, вона мене жалує, коли я заслабну, вона так упадає біля мене! А яких вона знає казочок! В жадній книжці не знайдеш таких. Вона вміє розказати казку про все..Спитаеш: «мамусю, розкажи мені казочку про дзиґлик!» І мамуся зараз почне розповідати, як був перше дзиґлик гарним деревом у густому лісі, як його зрубали, привезли на фабрику і що там з ним робили і як він опинився в магазині... все... все... Спитай маму: «мамочко, розкажи казку про хустку!» І мама почне казати, як жила собі в далекій стороні на високих горах маленька кізочка в своїй родині, як зростала вона, а разом з тим зростала на ній і довга вовна, як постригли з усіх кізочок ту вовну, зібрали у великі паки та й повезли далеко. І так весело, і так цікаво слухати! Притулюся до мамі тісно, тісно, підлізу під хустку, слухаю, а хусточка гріє... Я вже

знаю все: і про дзиґлик, і про хустку, і про килим, і про хмари, і про ті морські камінчики, що лежать у мамі на столі, і про всі ті цікаві речі, що стоять у мамі на етажерці, знаю, як вони жили, що вони думали, і мені так жаль, що вони не вміють балакати. Ото було-б добре!

Коли я лягаю спати, моя мамуня сідає біля мене, вона мене вкрие, поцілує і ще пісеньку заспіває про бідну мишку і погану кицьку. Тато гримає, каже, що сором співати колискових пісень великій дівчині (мені вже сім років), але мама заспіває потихеньку, бо я так люблю ту пісню.

Була собі мишка,
Мишка невеличка,
Захотіла десь добути
Собі черевичка.

Бо була бідненька
І ходила боса,
І не мала навіть хустки,
Щоб утерти носа,

А дітей тих дрібних
Цілая торбина,
Горе бідній мишці жити,
Лихая година!

Бідна мишка не мала чим годувати свої діти і хотіла взяти трошки молочка, а кицька люта вбила її. Що-ж було робити мишці, чим-же мала вона годувати свої діти? Чи-ж вона тому винна була, що в неї не було ні молока, ні сала, а в Галіної мамі повні комори? Ну, та кицьку прогнали, а мишеняток всіх забрали до хати, і Галя дала їм і молока, і сала.

Бідних мишеняток
Узяли до хати,
Заступила їм Галюся
Рідненькую мати.
А погану кицьку
Вигнали із двору,
Щоб не сміла навертатись
Навіть і в комору!

Я знаю, що то все вигадка, але я так люблю цю пісню, бо погану кицьку таки покарано, а бідних мишеняток пожалували добрі люди.

Ах, як гарно, як тепло! Сонце на небі, а мама в хаті. Я тягну мамину руку до себе і цілую її. Коли я буду велика, я заберу всіх бідних дітей, всіх, у кого немає мамі, і буду їм за маму. В голові в мене починають снуватися різні думки: і діти, і мишенята, і різні свої справи. Клопоту багато!

15-го грудня.

Вчора сталась неприємна пригода: у Марусі одлетіла голова, руки й ноги і саме тоді, коли вона мала йти до шлюбу. Все вже

було готове. Стіл накрили ми на шість осіб. На маненьких тарілочках лежали різні солодощі: і мармаладки, і манюсінські горішки, а на полумиску справжні котлети! Мама зробила нам справжні гарячі, манюсінські котлетки з горошком. Самоварчик, що мені подарував дядько, вже кипів, і в чайничку парував чай. Все було надзвичайно гарно. Всі ляльки сиділи в найкращих убраннях. Ярکو вже почепив теплу мамину хустку, він мав вінчати Марусю, і запалив на ляльчиному столику дві манесенькі свічки, коли це— лусь, щось луснуло у бідної Марусі всередині, і голова, і руки, і ноги розсипались!

Така неприємна пригода і саме в день шлюбу!

Я все-таки стулила її як не як, і посадила на дивані. Он-де вона й сидить тепер там, закинула голову, очі напів заплющила, така нещасна, мов непритомна... А молодий стоїть проти неї, він не може сідати, наче скам'янів з горя. Шлюб, звісно, довелося одікласти. Ляльки нічого не схотіли їсти; звичайно, тут вже не до їжі! Мусіли ми з Ярком поїсти всю вечерю сами.

Завтра треба понести Марусю до дядька Євгена на операцію, він чудово робить ці операції, і Маруся буде знову здорова і весела.

18-го грудня.

Великі думають, що у малих клопоту нема,—ще більше, ніж у великих, а надто перед Різдвом. Треба всім зробити подарунки: і мамі, і татові, і бабуні, і тітусі, і дядькові і Яркові і все так, щоб ніхто не знав, що він одержить.

Я знаю: великі, так само як і малі дуже цікавляться подарунками і їм хочеться знати, що їм подарують на Різдво, але я не кажу нікому нічого, і тільки на кутю вони побачать свої подарунки.

Мама трошки знає, бо вона-ж мені й купувала і нитки, і все, що треба було до роботи, але що я готую мамі, про те не знає ніхто!

Навіть Ярکو не знає. Я і в щоденнику не пишу про це, щоб часом Ярکو не прочитав, бо це секрет, моя тайна.

Мама вже про щось догадується, вона мене питає: «що ти там робиш, мишенятко»? Я не кажу, я ні за що не скажу...

Я прокидаюся дуже рано, ще зовсім темно на дворі, засвітлюю електричність і сідаю до столу...

Ще всі сплять... трохи страшно, але треба хопатись. Ой Різдво вже близьенько, близьенько... А ну я не встигну? Тільки - но здумаю за це, серце стиснеться, як камінчик. Ні, ні, ще лишився тиждень, цілий тиждень,—сім день.

25-го грудня.

Учора була кутя. Я її ніколи не забуду. Ще з передодня почали в нас готувати все: і кутю, і узвар, і мак, і мігдал. В кухні терли в макітрі, били в ступці, нам з Ярком страх як кортіло допомогати там, але Марія сказала, що ми тільки заважаємо, і не пустила нас.

Коли ми вранці вийшли пити чай,—вже скрізь було тихо, хати блищали, як скло, зелена струнка ялиночка стояла в залі і простягала свої пахучі гілочки. На ній ще не було цяцьок, але вона і без них була така гарна! День був довгий... Ми з Ярком гуляли на дворі і все виглядали, коли-ж блисне перша зірочка. Нарешті вона блиснула в ясному небі така гарна, мов діамантовий цвяшок.

«Зірка, зірка!» закричав Ярکو; він її побачив перший, і ми побігли до хати.

В їдальні вже був накритий стіл довгий-предовгий, бо вечеряти збиралися всі разом.

Ще всі сиділи у вітальні, а ми з Ярком пішли з нашими подарунками до їдальні.

Там було гарно.

У куточку стояв обрусом накритий стіл, а на нім на сінні два горщики: один з кутею, другий з узваром.

Уже й так Марія сварила, що пиріжки вистигнуть, закім ми будемо нишпорити біля тарілок. Та треба-ж було все сховати під серветку як слід.

Тато дістав закладку до книжки; у нього було вже їх багато, ну, та багато-ж і книжок в кабінеті; бабуня дістала книжечку для голок, дядько щіточку, щоб розчісувати вуси.—у нього ще вусів немає, ну, а колись виростуть; тітуся—рушник, Ярکو—вишиваний черевичок, щоб у нього класти годинник; правда, у Ярка ще немає годинника, але як він почепить черевичок над ліжком, всі будуть думати, що є і годинник. Тільки мамуся дістала один аркуш паперу. Ох, як тіпалось моє серце, коли я клала його під серветку.

Чи-ж він сподобається мамі?

Нарешті ми скінчили нашу роботу, і Марія попросила всіх до столу.

Ми з Ярком стали осторонь. Перша підняла свою серветку бабуся. Як вона зраділа! Бабуся так любить ці книжечки: вона погано бачить і дуже рідко шие, і через те в неї зібралось їх більше десятка, і кожен раз вона так тішиться, коли хто з нас подарує їй новеньку. Тоді підняла свою серветку мама, вона розгорнула аркуш паперу, подивилась на нього і тихо скрикнула...

Я бачила, як все її личико зробилося густо-рожевим.

«Дивіться!» озвалась вона до всіх, подаючи татові папер: «вона»—голос у мамі... не знаю, але він зробився не такий, як завжди:—«вона вивчилась за місяць писати по-французьки, а їй ще допіру сім років. І так крадькома, я й не гадала. Дитинко моя!»

Я була біля мамі. Я вчепилась її руками за шию, а мама пригорнула мене до себе і поцілувала!

— Мамусю, ти рада з мого сюрпризу?—запитала я, притуляючись до мамі.

«Дитино моя люба!» одказала мама і ще тісніше пригорнула мене до себе, а потім швидко нахилилась, вона щось загубила... Тим часом мій аркуш паперу ходив з рук в руки. На ньому було виписано великими літерами довгого французького вірша.

Я писала його довго, не один ранок!

Це була тяжка робота: я зламала аж три пера, а коли виводила дашок на **т**, так щиро надушила, що прoderла дірочку в папері, ну, нічого: я потім її заклеїла. Але я й не сподівалася, що мое писання так втішить маму.

Мама була ясна, мов сонечко. Мамусю, моя люба мамусю, я буду вчитись так гарно, як тільки зможу, а коли вивчусь, я знаю, що я робитиму: я вижену всіх злих кицьок і позбираю всіх бідних мишенят, я зроблю все, щоб ти мала радість, щоб знов поцілувала мене так, як в той хороший вечір.

Доглядати — кого? — п и л ь н у в а т и.

Будеш ти в мене хату підметати, малих діток доглядати. Вона пильнує цілу ніч над ними.

Дзиглик — с т і л е ц ь. Трудно на двох стільцях сидити.

Снуватися — по чому? — т и н я т и с я, с н о в и г а т и, к р у т и т и с я. Снуюся по хаті, тиняюсь. А сестра вже і поздоровіла, уже по хаті сновигає. З діворою кручусь по дворищу та бігаю.

Непритомний — н е п р и с о б і.

Одержати — що? — о т р и м а т и, д і с т а т и. Він отримав листа від батьків. Не дістане він язика.

Хапатися—чого?—поспішатися, квапитися. Хто хапався жито сіяти, то в нього воно повипривало. Поспішається з козами на торг. Не квапся проти невода рибу ловити.

Обрус—настільник. Лянні обруси на столі. Стіл застелений чистим настільником.

Нишпорити—вишукувати. Чого ти нишпориш? Вишукує травиці.

Осторонь—убоці. Державсь він осторонь від тієї світлиці. Семен зостається убоці, а Іван одвічай за все.

Приказки: Нема у світі цвіту цвітіншого над маківочки, нема-ж роду ріднішого над матіночки. Яка неня, така й доня. Не кайся рано вставати, а молодю учитися.

33. РАНОК.

Вірш Л. ВОЛОШКИ.

Заясніло вже на сході—
Почина вставати сонце
І промінням злототканим
Зазирає у віконце.

Тихо листячком тріпоче
Ліс, усипаний росю;
Серед луку запашного
Вже косар стоїть з косою.

Згряя пташок легкокрилих
Повертається із гаю,
І в блакитному просторі
Пісню ранкові співає.

Вітерець пробіг над ставом,
Сполохнув сумну тополю
І, погнавши рясні хвилі,
Ген повівся по полю.

Зазирати—заглядати. Буде умирати і в свій горшок зазирати.

Запашний—пахучий, духовитий. Запашний васильок три запахи має.

34. ВОВКИ.

Вірш С. РУДАНСЬКОГО.

— «Чого, брате, так збілів?
Що з тобою сталося?»
— «Ох, за мною через став
Аж сто вовків гналось!»
— «Що з тобою!.. сто вовків?
Та-б село почуло!»
— «Та воно так і не сто,
А п'ятдесят було!»
— «Та й п'ятдесят диво в нас...
Де-б їх стільки взялось?»

— «Ну, нехай вже, нехай так,
Але десять гналось!»
— «Та і десять не було...
Знать, один усього?»
— «А як один?.. аби вовк!..
Страшно і одного!»
— «А може то і не вовк?»
— «А що-ж то ходило,
Таке сиве та мале,
А хвостик, як шило...»

Приказки: Сміливий як за плотом. Улісі вовки вють, а на печі страшно.

35. НІЧ.

Вірш М. СТАРИЦЬКОГО.

Ніч. У хаті зимно, темно:
Каганця дасть-бі...
Бідна матір плаче ревно
В скрутонці-журбі...
Хлипа з голоду дівчатко
З-під рядна в кутку;
Під грудима немовлятко
Скигле в сповитку;

На той плач голодний в хаті
Й вітер за одно
Вис, знай, в шибки дірчаті,
Плаче жалібно...
По стіні з гнилої стелі
Крапає вода:
Мабуть, в бідного оселі
І стіна рида!

Ревно — гірко, жалісно. Ой, чого я так журюся, чого плачу ревно?

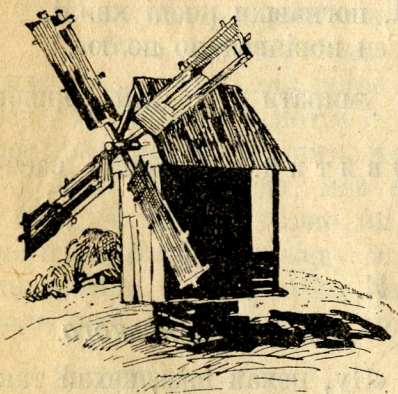
Скрута — дуже тяжка справа.

Журба — печаль, сум, туга, смуток, жаль. Журба не матінка. Де-ж те лихо, печалі тії, вороги? Він їм тугу розганяє.

Скиглити — плакати жалібно, верещати. Чайка скиглить літаючи, мов за дітьми плаче.

Шибка — скло в вікні.

Оселя — житло, господ а. Нема в його ні оселі, ні саду, ні ставу. Ідуть люде на житло в степ.

36. КРИЛА У ВІТРЯКА.

Байка Л. БОРОВИКОВСЬКОГО.

Раз крила в вітряка гуділи й
герготали,
Що все село вони насušним
годували;
А камінь, п'ятірна і колесо...
мовчали.

Приказують, що хто мовчить,
Той двох навчить.

Приказка: Мовчанка не пушить, головки не сушить.

37. В ПОЛІ.

Вірш М. ЧЕРНЯВСЬКОГО.

Ходе в полі вітер,
Віє—повіває
І жене по нивах
Хвилю аж до краю.
Ходе полем ратай,—
Серденько сміється,

А з-під неба пісня
Жайворонка ллється.
Ллється срібна пісня,
Нива золотом сяє.
Хмарка тінь накинє...
Глянь,—уже й немає...

38. * * *

О. ОЛЕСЬ.

Вишиває осінь на канві зеленій

Золоті квітки,

Квіти оживають, і з дерев спадають

Жовті нагідки.

Яблука і груші падають на землю,

Боки, спини б'ють.

Люде їх збирають, у мішки ховають,

Кури їх клюють.

Жито і пшеницю вже почастували

Ціпом на токах.

І для людських плунків винувате зерно

Мелеться в млинах.

Бавляться дітками, бавляться квітками,

Радіють батьки.

Вишиває осінь на канві зеленій

Золоті квітки.

39. С Л О Н Е Н Я .

Переклад Ю. СІРОГО з КІПЛІНГА.

Хай буде відомим тобі, Мое Серденько, що в стародавні часи слон зовсім не мав хобота. Мав він тільки довгенького та пухкенького чорного носа, що скидався на чобіт, і він міг гойдати ним то в один, то в другий бік, але не міг ним нічого ні підтягти, ні вхопити. І ось з'явилося на світ молоде Слоненя. Було воно надзвичайно цікавим до всього і завжди до всіх чіплялося з запитаннями про все, що бачило. Жило те Слоненя в Африці, і ціла Африка не могла задовольнити його цікавості.

Питалося Слоненя у своєї тітки Страусихи, через що у неї ростуть пера як раз на хвості; і велика тітка біла його за се своєю довжелезною твердою ногою. Питалося Слоненя у свого довгов'язого дядька Жирафа, через що у його вся шкіра в п'ятинках, і довгов'язий дядько бив його за се своїм міцним та жорстким копитом. І все-ж таки, не дивлячись на се, Слоненя не переставало розпитувати і ніщо не могло задовольнити його цікавості. Питало воно свою гладку тітку Гіпопотамиху, чого у неї червоні очі, і гладка тітка біла його товстелезним копитом; питало воно свого волохатого дядька Малпу-Павіяна, чого дині мають такий смак, а не инший, і волохатий дядько Павіян бив його за се своєю волохатою лапою.

Але все те не задовольняло його цікавості. Воно питалося про все, що тільки бачило, чуло, відчувало, нюхало, доторкува-

лось, і всі тітки й дядьки били його за се. І все-ж таки воно не переставало розпитувати й конче хотіло про все знати.

Одного чудового ранку, на весні, до всього цікаве Слоненя дуже багато розпитувало про все і між иншим спитало так: «Що їсть Крокодил на обід?» Тоді всі страшним голосом гукнули на нього: «Цить!»—і довго били його за таку цікавість.

Коли тіточки та дядьки перестали його бити і коли воно прийшло до тямки, то побачило на колючому кущі птицю Колоколо й сказало:—Мій татко бив мене, і моя мати била мене, усі дядьки й тітки били мене за мою ненаситну цікавість; і одначе мені дуже хочеться знати, що Крокодил їсть на обід?

Птиця Колоколо одповіла йому зловіщим криком: «Іди до мулкої сіро-зеленої річки Лімпопо, де ростуть дерева, що надають пропасницю; там ти довідаєшся».

На другий день рано, коли скінчилося свято з приводу приходу весни, цікаве до всього Слоненя взяло сто пудів бананів (таких дрібненьких, з червоною шкарлупкою), сто пудів цукрового очерету (такий довгий з темною корою) і сімнадцять днів (зелених, хрупких) і промовило до своїх любих родичів:—«Прощайте! Я піду до мулкої сіро-зеленої річки Лімпопо, що обсажена деревами, котрі надають пропасницю, і там довідаюся, що Крокодил їсть на обід». Родичі його знову побили, бажаючи йому щастя, хоча Слоненя дуже чемно прохало їх не турбуватись і припинити такі бажання.

Потім воно пішло; йому було трохи гаряче, але воно тому не дивувалося, а їло собі дині й кидало шкурки на землю; збирати їх воно не могло.

І пішло Слоненя з міста Гrema в Кімберлей і з Кімберлея в країну Кама, і з країни Кама пішло воно на північ через захід, і все їло дині, аж поки прийшло до великої мулкої сіро-зеленої річки Лімпопо, що вся була обсажена деревами, котрі надають пропасницю. Все було так, як казала птиця Колоколо.

Пам'ятай, Мое Серце, що до сього часу, години й хвилини Слоненя ніколи не бачило Крокодила і воно не знало, який він на вигляд. Через те найбільш цікаво було йому поглянути на сього звіря.

Перш усього воно побачило Перісту-Пітон-Гадюку-Скель, що обвивалася кругом скелі.

— Вибачайте!—промовило Слоненя дуже ввічливо:—може ви бачили де-небудь у сьому місці, або близько тут, таку штуку, що зветься Крокодилом?

— Чи бачила я Крокодила?—одповіла Періста-Пітон-Гадюка-Скель суворим голосом.—А ще про що ти запитаєш, чого тобі ще треба, хоч я знати?

— Вибачайте, прошу я Вас,—сказало Слоненя:—чи не можете сказати ви мені, що він їсть на обід?

Тоді Періста-Пітон-Гадюка-Скель хутко сповзла з своєї скелі і вдарила Слоненя своїм кільчастим, укритим лускою хвостом.

— Дивна річ!..—сказало Слоненя:—мій батько і моя мати, і мій дядько, і моя тітка, не кажучи вже про другу тітку Гіпопотамиху та про другого дядька Павіяна, всі били мене за мою ненаситну цікавість. І тепер мене отут також вибили за ту-ж саму цікавість.

Воно дуже ввічливо попрощалося з Перістою-Пітон-Гадюкою-Скель і допомогло їй знову злізти на скелю, а саме пішло далі під спекою сонця і все їло дині. Шкоринки воно кидало на землю, і не могло їх збирати. Нарешті підійшло воно до самого берегу великої мулкої сіро-зеленої річки Лімпопо, що була обсажена деревами, які надають пропасницю. Тут воно наступило на щось товсте та велике, і здалось воно йому колодою.

Але се була не колода, Мое Серце, а справжній Крокодил, і він підморгнув оком,—от-так!

— Прощу вибачити!—промовило Слоненя дуже ввічливо,—чи не можете сказати ви мені, де тут можна побачити Крокодила?

Тоді Крокодил підморгнув другим оком і підніс хвоста свого з муляки; Слоненя дуже ввічливо оступилося назад трохи, бо не хотіло бути битим.

— А ходи сюди, хлопче!—промовив Крокодил,—і скажи мені, на що ти про се питаєш?

— Прощу вибачити мені,—сказало Слоненя дуже ввічливо:—але батько мій бив мене, і мама моя била мене, і тітка Страусиха била мене, і довгов'язий дядько Жираф бив мене; також тіточка Гіпопотамиха і волохатий дядько Павіян били мене і нарешті Періста-Пітон-Гадюка-Скель також тьопнула мене своїм кільчастим, вкритим лускою хвостом. Як що і ви хочете вибити мене, то мушу я вам сказати, що зовсім сього не бажаю.

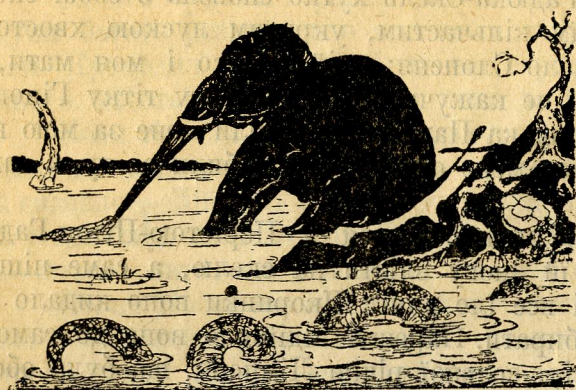
— Ходи сюди, голубчику!—сказав Крокодил,—я-ж той самий Крокодил, про якого ти розпитуєш,—і на знак того, що каже правду, він заплакав крокодиличними сльозми.

Слоненя не могло дихнути від здивовання; воно впало навколюшки і сказало: «То виходить, що ви й будете тим самим крокодилом, якого я шукав кілька день? Скажіть-же, будь ласка, що ви їсте на обід?»..

— Ходи сюди, голубчику!—промовив Крокодил,—і я скажу тобі тихенько на ушко.

Слоненя наблизило свою голову до смердючої зубатої крокодиличої пельки, а Крокодил вхопив його за ніс, котрий до сього тижня, дня, години й хвилини був завбільшки з чобіт, тільки кориснішим, ніж чобіт.

— Я думаю, промовив крізь зуби Крокодил:—Я думаю ззісти сьогодні на обід перш усього Слоненя.

Слоненя-ж, Мое Серденько, почувши такі слова, дуже розгнівалося й закричало в ніс отак:

— Буздить, біні болить!

Періста-Пітон-Гадюка-Скель, побачивши прикре становище Слоненяти, злізла з скелі й сказала:

— Слухай-но, мій друже, раджу тобі як найскорше витягти свій ніс з пельки сього Крокодила, а то скоро опинишся в його шлунку і попрощаєшся з усім світом, з усіма його радощами.

Так казала Періста-Пітон-Гадюка-Скель.

Слоненя сіло на свої задні ніжки, а передніми вперлося в землю і почало тягти свій ніс. Воно не помічало, що ніс робився що-разу довшим. Крокодил посунувся назад, глибше у воду, плескався там і крутив хвостом так, що збив цілу бурю; вода вкрилася піною білою, як сметана, а Крокодил тяг та й тяг з усієї сили.

Ніс у Слоненяти все ріс та й ріс. Воно сіло на всі чотири й тяглося, а Крокодил вертів хвостом, каламутив воду, тяг та й тяг за ніс. Слоненяті страшенно боліло!

Нарешті Слоненя відчуло, що воно сповзає в річку і промовило в ніс, котрий був вже з півтора аршина завдовжки:

— Се вже, здається, занадто для мене, досить!

Тоді Періста-Пітон-Гадюка-Скель злізла на берег, обвилася двічі коло задніх ніг Слоненяти і промовила:—Ах ти-ж, недовідчений мандрівниче! Давай-но тягти разом з усієї сили, а то ота панцирем вкрита тварина (вона хотіла сказати Крокодил) збавить твій молодий вік.

Так промовила Періста-Пітон-Гадюка-Скель.

Отже тягла вона, тягло й Слоненя; Крокодил теж тяг; але Періста-Пітон-Гадюка-Скель і Слоненя тягли дужче, бо Крокодил нарешті випустив слоненятового носа й шувбухнув у воду з таким плескотом, що аж луна пішла по всій річці Лімпопо.

А Слоненя з розмаху сіло на землю, скоріш ніж се бажано було-б. Перш за все воно ввічливо подякувало Перісту-Пітон-Гадюку-Скель, а потім звернуло увагу на свій ніс. Йому дуже шкода було свого носу, і воно обліплювало його свіжими банановими листками та вмочало в мулку сіру-зелену річку Лімпопо.

— Нащо ти те все робиш?—спитала його Періста-Пітон-Гадюка-Скель.

— Вибачте,—відповіло Слоненя,—але мій ніс так постраждав, що я хочу його трошки підлічити, може він знову стане таким, як і був.

— Ну, довго-ж доведеться тобі чекати,—зауважила Періста-Пітон-Гадюка-Скель.—А проте ти не знаєш, може такий довгий ніс більш буде тобі корисним, ніж той, що ти мав.

Слоненя три дні сиділо над річкою і все ждало, чи не вкоротиться йому ніс. Але се було даремним: ніс і не думав вкорочуватись, а само Слоненя від того, що все дивилося пильно на ніс, аж косеньким на очі стало. Ти зрозумієш, Мое Серденько, що Крокодил витяг Слоненяті носа в справжній хобіт, такий, як мають всі Слони, які тільки живуть на світі.

На третій день, над вечір, прилетіла муха й дуже боляче вжала Слоненя в плече; і само того не помічаючи, Слоненя замахнулося своїм хоботом і вбило муху на місці.

— Перша користь,—промовила Періста-Пітон-Гадюка-Скель.—А тим носом, що мав ти перед сим, сього не міг зробити. Спробуй ззісти що-небудь!

Само того не помічаючи, Слоненя зірвало хоботом жмут трави, струсило з неї пиляку, вдарило кілька разів нею по передній нозі й запхнуло в ріт.

— Друга користь,—промовила Періста-Пітон-Гадюка-Скель.—І сього-б ти не міг зробити тим носом, що мав перед сим. Чи почуваш ти, що сонце сьогодні пече, як огонь?

— Так, твоя правда,—казало Слоненя і, само того не помічаючи, набрало в хобіт муляки й грязюки з берега мулкої сіро-зеленої річки Лімпопо і потім положило ту муляку собі на голову!

— Третя користь!—казала Періста-Пітон-Гадюка-Скель,—І сього не міг-би ти зробити тим носом, що перше мав. Ну, а як тобі здається, виб'ють тебе рідні, коли ти повернешся додому?

— Вибачте,—відповіло Слоненя,—але мені се зовсім не до смаку.

— Я радила-б тобі самому віддубасити кого-небудь, се буде значно веселіш!—казала Періста-Пітон-Гадюка-Скель.

— Дякую вам,—казало Слоненя,—я запам'ятаю вашу пораду; а тепер пора мені рушати в дорогу, треба побачитись з ріднею.

І пішло Слоненя через цілу Африку, помахуючи та посвистуючи своїм хоботом. Як хотілося йому посмакувати овочів, воно зривало їх хоботом з дерев, а не дожидало, поки вони впадуть долі, як се робило воно раніш. Коли йому хотілося попоїсти трави, воно хватало її хоботом і клало в ріт, а не становилося на коліна, як перше. Коли мухи починали його кусати, воно зломлювало гілку і махало нею та проганяло ворогів; що-разу як сонце пекло йому в голову, воно робило з грязюки коржики і вкривало ними голову.

Коли йому ставало сумно в часи подорожі по Африці, воно свистіло хоботом пісеньки, і той свист був гучніший де-кількох мідних дудок. Воно нарочито зробило крюка, щоб одвідати тітку Гіпопотамиху (вона доводилася йому родичкою) та віддубасити її, щоб переконатися, що Періста-Пітон-Гадюка-Скель казала правду, як давала поради вибити інших. По дорозі, між иншим, збирало воно ті шкоринки з дині, що розкидало, як ішло до річки Лімпопо, бо воно було справжнім Товстошкурим.

Одного чудового вечора, як уже стемніло, прийшло воно додому й сховавши хобота сказало:—Як ся маєте?—Всі дуже раді були його бачити й сказали йому:

— А ходи сюди, ми тебе гарненько поб'ємо за твою ненаситну цікавість!

— Хкі!—сказало Слоненя:—мені здається, що ніхто з вас не знає, як треба битись по правді, але я знаю і всім вам покажу.

Воно розправило свого хобота і так кинуло двох своїх братів, що вони одлетіли далеко геть набік.

— О, клянусь бананами!—закричали разом обидва брати— і де се ти навчився такій мудрості і що ти зробив із своїм носом?

— Крокодил з берегів мулкої сіро-зеленої річки Лімпопо нагородив мене новим довгим носом,—відповіло Слоненя.—Я спитав його, що він їсть на обід, і він витяг мені носа.

— Та й негарний-же ніс,—зауважив його дядько, волохатий-Павіян.

— Так, негарний, згодилося Слоненя,—але дуже корисний. Він підняв в повітря свого волохатого дядка Павіяна, вхопив його за одну ногу й посадив в чмеляче гніздо.

Потім Слоненя вибило по черзі всіх своїх кривних і било, аж поки їм стало душно, та поки вони не перейнялися здивованням. У високої тітки Страусихи висмикнуло Слоненя кілька пір'їн з хвоста, довгошийого дядька Жирафа вхопило воно за задню ногу і протягло крізь колючий кущ; своїй гладкій тітці Гіпопотамісі крикнуло в ухо в той час, як вона спочивала в воді по обіді, але воно нікому не дозволило й торкнутись до птиці Колоколо.

Нарешті дійшло до того, що всі кривні родичі побігли з дому до мулкої сіро-зеленої річки Лімпопо, щоб вимолити у Крокодила нові носи. Коли вони повернулися, то ніхто вже не бив Слоненяти, і з того часу, Мое Серденько, всі слони, яких ти коли-небудь бачила, і всі ті, що ти не бачила, мають довгі хоботи, подібні до того, що Слоненя одержало на березі мулкої сіро-зеленої річки Лімпопо.

Скидатися — бути подібним до кого, вдаватися на кого. Вона на тебе трохи скинулась. На виріст, і на силу, і на личко у батька вдався.

Прийти до тямки — опам'ятатися.

Тямок-мка—пам'ять, притомність. Він без тямку поволик ноги далі.

Конче — не премінно, обов'язково. На що се вам його так конче треба?

Мул — глей. **Мулкий** — глейовий. Таскають грязь і глей зо дна да мажуть лебеда, щоб шір'я посіріло.

Пропасниця — лихоманка, трясця (хвороба). Добридень, пропасниці! єсть вас сімдесят сім, а я приніс вам снідання всім. Сама як у лихоманці, так і труситься.

Шлунок — частина тіла.

Каламутити — мутити, колотити, баламутити. А що се ти, собачий сину, тут каламутиш берег мій? Два голуби воду пили, а два колотили.

Шувбухнути — кинути ся.

Зауважити — замітити. І пішов собі, наче він не зауважив і не чув слова її. Тільки замітиш свою сторону, так і кажи: тир!

Перейнятися — упевнитися. Я упевнивсь, що він добрий чоловік.

Шкорина, -нки — шкурка, шкуралуща (в яйця). Скачи, скачи діда за шкоринку хліба.

40. ПРИГОДА У ПОВІДЬ.

По Америці річки не такі, як у нас на Україні, а все великі, довгі та широкі. Річка Місісіпі тече на 5.000 кілометрів. А річка Амазонка тече на 6.000 кілометрів. Оця Амазонка така широченна та глибока, що люде чимало часу їздили по ній та все думали, що то море, а не річка; та й не диво! бо в іншому місці вона завширшки 300 кілометрів та завглибшки 65 метрів. Ці дві річки найбільші од усіх інших, а другі, хоч і не такі, а все-ж дуже великі. Подумайте-ж, добрі люде, що то буде з такою великою річкою у повідь, коли наша якась поганенька, та й то скільки-ж вона шкоди робить у повідь!.. Ну, та не в тому річ, а послухайте ось, яка мені трапилася одного разу пригода у повідь.

Це було теж в Америці. Я тільки тоді приїхав туди. Жінка та діти жили в місті, а я порався у полі. Діло було на провесні. Я поспішався, щоб швидче обробити його та зготувати під нивку.

Одного разу наробився я добре й ліг спати. І от сниться мені, ніби купаюся я дець і став потопати. Прокинувся, глянув навкруги—темно, хоч в око стрель. Лапнув ковдру, що була на мені, повсть, що на ній лежав—усе мокре хоч викрути. Постіль підплила водою. Я схопився та мерщій до дверей. Усе поле вкрито водою. Я знову метнувся в хату, вхопив рушницю та до коня. Він сіпався біля дерева, де був прив'язаний. Добіг я до коня, скочив на нього й виїхав за ворота.

Виїхав за ворота та й замислився: куди його їхати? Така по-відь, а мій що найближчий сусіда живе за 10 кілом. від мене. Я хотів уже залізти на хату, на дах, і там дождити ранку, так кінь-же пропаде, потоне. Нічого робити, треба якось їхати. Смикнув я коня і поїхав у той бік, де живе сусіда.

Що далі я їхав, вода сягала все вище й вище. Нарешті кінь уже мусів пливати, сапаючи від ваги. Так і здається, що от-от не стане в його сили й потоне він укуші зі мною. Я згадав жінку, дітей і серце мені стиснув відчай.

Кінь все пливе, чути тільки, що він що хвилини губить силу й глибше та глибше порина в воду. Що його робити?—Е, злізу я з коня та держатимусь за хвіст. Все-ж йому буде легше. Зсунувся я з коня й поплив, держачись за хвіст. Коневі справді полегшало. Він піднявся вище й поплив жвавіше. Пропливли ще кілька, дивлюсь я—біля мене щось чорне. Полапав я—здоровенна колода.—Оце гаразд!—подумав я. Кинув коня, учепився за колоду, виліз на неї й поплив верхи. Коневі стало ще легше, він випередив мене і зник у темряві.

Вода гнала дерево уперед. Кінець його, що на ньому я сидів, втопився у воду, і я був у ній по пояс. Я хотів посунутись на середину й відразу помітив, що на другому кінці колоди щось сиділо чи лежало. Я постеріг, що то був звір. Очі йому світилися, мов дві свічки, я таки злякався й боявся поворухнутись.

Так збігла ціла година. Ми обидва не рушилися й тільки дивилися одне одному в очі. Звір боявся мене, а я боявся звіря. Мене не кидала думка, що з сього буде. Аж-ось поперед нас замаячив острівець. Колода плила зовсім близько від його. Не думаючи довго я кинув колоду й поплив до острова. Я думав, що тим робом втечу від звіря. Коли не встиг я шубовснути в воду, а звір і собі кинув колоду й поплив за мною. Я, пливучи, мерщій вихопив ніж. Звір плив слідком, але не чіпав мене. Допливши до острова, я поліз на берег. Звір-же, очевидно, поспішався до сухого місця й не зважав на мене.

Що-ж я побачив на острові? Його увесь обсіли звірі, що шукали порятунку від страшеної повіди. Тут був і мій кінь. Побачивши мене, він привітно заржав, мов вітаючи хазяїна. Потім підійшов до мене й потерся об моє плече. Видно він не боявся звірів. Новий звір сполохав усіх, що були. Одначе, не вважаючи на небезпечність, ні один не зважився плигнути в воду.

Коли стало світати, я побачив надзвичайну картину. Біля мене та коня лежав той звір що був зі мною на колоді. Це був страшенний хижий кугуар (американський тигр). Поруч кугуара лежало двоє оленів та пара кіз. Далі лежала хижа рись, там чорний ведмідь, а там ще пара вовків, кілька трусиків і тхір. Звірі лагідненько лежали поруч, мов не вороги споконвічні, а добрі приятелі. Загальне лихо об'єднало їх.

Я пробув на острові, поки вода почала спадати, і перший з конем покинув острів. Звірі не зважувалися ще плисти. Я щасливо добрався до сусіда. Другого дня ми з ним вийшли сюди на полювання. Вода вже збігла, а з тим і звірі почали своє звичайне ворогування. Від кіз та від трусиків лишилися вже самі кістки.

41. ВЕДМЕЖИЙ СУД.

Байка Є. ГРЕБІНКИ.

Лисичка подала у суд таку бумагу:

Що бачила вона, як попелястий віл

На панській винниці пив, як мошеник, брагу,

Їв сіно, і овес, і сіль.

Суддею був Ведмідь, вовки були підсудки.

Давай вони його по-своєму судить—

Трохи не цілі сутки!

«Як можна гріх такий зробити?

Воно було-б зовсім не диво,

Коли-б він їв собі м'ясиво»,

Ведмідь сердито став ревіть.

— «А то він сіно їв!» вовки завили,

Віл щось почав був говорити,

Та судді річ його спочатку перебили,

Бо він ситенький був—і так определили

І приказали записать:

«Понеже віл признався, попелястий,

Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,

Так за такі гріхи його четвертувать

І м'ясо розідрать суддям на рівні часті,

Лисичці-ж ратиці оддать».

Четвертувати — покарати на смерть, розсікти тіло на чотирі частини.

Ратиця — копито, ракотиця.

42. НА ЗДОРОВ'Я КОРОВІ!

Оповідання Т. БОРДУЛЯКА.

— Го, го, го, небоженьку! Немало я напрацювався, заким заробив п'ятдесят ринських... п'ятдесят ринських! То не п'ятдесят разів кивнути пальцем, не п'ятдесят калачів ззісти, а товктися цілу зиму по лісах, по нетрах, коло сажнів, коло брусів... мерзнути, як собаці. А таки я заробив і купив тебе, мосьпаненьку, та веду додому дітям на потіху!..

Так говорив халупник Матвій Бас до корови, ведучи її на мотузі з ярмарку додому. Корова хороша: попелястої шерсти, з закривленими догори рогами, з великим вим'ям—видно, добре перезимована.

а Довкола зеленіли поля, у повітрі заливались жайворонки, тут при дорозі росла зелена м'ягка травиця, що так і надила до

себе корову. Сонце спустилося вже на захід, чоловік спішився додому, але корова на це не вважала. Вона що-кілька кроків ставала й жадібно скубла зелену траву.

— Ну, ну, йди-бо! Яка-ж ти уперта!—провадив Матвій далі свою бесіду.—Ти давай лише багато молока, то вже моя стара буде доглядати, та й діти пастимуть по межах, по берегах, скільки сама схочеш... І тамту, що торік продав, доглядали, тільки прийшла біда... треба було в-осени довг віддати, податок заплатити, одяжку на зіму посправляти, та й мусів продати. А добра була корова і молока сипала багато!.

Корова мов розуміла розмову свого провідника, бо від часу до часу обертала до нього рогату голову й міряла його своїми великими, чорними очима.

* *
*

На подвір'ї перед невеличкою хатиною, що стояла край села, бавилося п'ятеро малих дітей в полатаних сорочках і все бігали до воріт та виглядали на дорогу, чи не йде батько. Сонце, мов величезне кружало, спускалося за рубець ліса й червоним промінням обливало хатину з малими віконцями, обливало подвір'я, обливало білі голови дітей, що качались по мураві.

Рипнули двері, й на порозі стала халупничка Матвіїха, жінка не стара, але вже з поморщенням і почорнілим лицем. Останні проміні сонця ще захопили її, поцілували в лице, й Матвіїха виглядала де-який час наче мідяна статуя.

— Ще не йдуть тато! Ще нема тата!—щебетали діти до матері.

— Ми хочемо гами, дайте нам їсти!

— Ах ви, сарана якась! Нічого, тільки-б їли, а до роботи нема вас!—обізвалась мати з ласкавою усмішкою на лиці.

Вона знала, що від таких дітей ще не можна сподіватись великої помочи.

— То ми будемо пасти корову, як тато приведуть з ярмарку!—сказав палко найстарший хлопчик, семиліток.

Мати винесла з хати кусень чорного хліба і стала обділяти діти по черзі,—аж тут і Матвій непомірено з'явився під ворітьми з коровою.

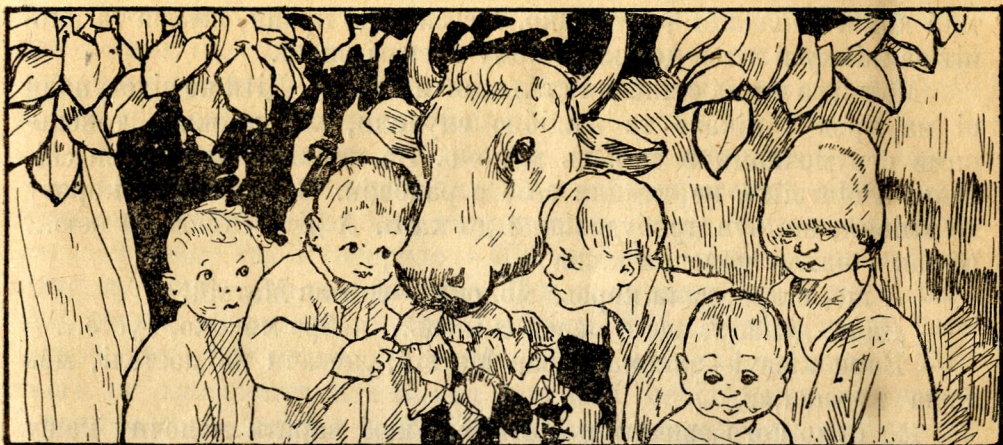
— Гей! ану відчиняйте!—далося чути з-за воріт.

Діти, як угледіли батька, так і кинулись прозогом до воріт, лиш одно маленьке зісталось у матері на руках.

— Тато! Тато!.. Корова!—кричало одно, то друге.

Четверо малих людей вчепилось за ворота і в одну мить одчинили навістіж. Одчинили—і корова з погордою вступила на подвір'я, а діти обступили і стали її цікаво оглядати.

Матвіїха погладила хребет корові й поцілувала її в лоб меж рогами.

— Ах, моя голубонько! ах, моя маленька!.. Ти певне, їсточки хочеш, ти певне питоньки хочеш!—лебеділа вона, гладячи її по боках.

Матвій стояв збоку і гордо дивився на ту сцену. Його очі так і промовляли:

— «Дивись, стара, який з мене господар, який з мене батько! Шануй же мене, небого!»..

— Ну, годі панькатись з коровою! Лучче зробиш, як даси їй хопти, або трави. Корова дійна, добра—всі люди говорили. Та й мені дай що хлєпнути, хоч борщу, або-що,—сказав Матвій до жінки і пішов до хати.

Матвіїха не поспішала за чоловіком, бо знала, що він собі дасть раду й без неї. Вона вже наперед назбирала ціле рядно хопти та трави по берегах річки й стала годувати корову.

Матвій не чекав на жінку. Він знайшов у печі борщ, взяв кусень хліба, й ту рідку страву справді «хлєптав» так, що аж на двір було чути.

Однак коли після дороги ложка видалась йому за-мала, то він собі инакше порадив: він узяв вінці горошка межі зуби й пив борщ ласо, перестаючи лише щоб відіхнути та закусити хлібом. Матвій наївся, скільки можна наїстись голим борщем—і положився на постіль, що стояла в хаті в кутку, поклавши собі під голову одну брудну подушчину, яка в цілій хаті була.

А жінка годувала корову.

— Гей, стара, а їсть корова?—гукнув Матвій з постелі.

— Їсть моя маленька! та ще й напоїти треба бідненьку!—далось чути відповідь Матвіїхи.

Вдоволений Матвій лежав на постелі й ні про що не думав. Се були найщасливіші хвили в його житті, коли він собі лежав чи тс в хаті, чи в лісі під сосною й пускав самопас свої думки. Однак

такі хвилі випадали йому рідко. Невсипуща праця, журба та клопіт за жінку й дітей допікали йому вдень і вночі.

Матвіїха взяла скіпець і стала доїти корову. Діти не відступали ні на крок і цікаво та жадібно слухали, як цвіркало тоненькими струмочками в скіпець молоко. За хвилину був повен скіпець, а Матвіїха не тямила себе з радощів. Вона завела корову до хлівця, що був прибудований до хати. А діти слідом за нею... їм так і пахла молочна каша

— А що, стара, дала корова молока?—спитав Матвій.

— Дала, дала, та ще й повен скіпець... добре молоко, густе...

— Вари кашу!—закомандував Матвій, лежачи на постелі, мов папа турецький.

Не було того звичаю в Матвіїхи, щоб варити молочну кашу в буденний день.

Така страва на неділю, на свято, а будні вона збувала аби-чим: борщем, бараболею, кашею на воді, або на сироватці...

Але нині вона сама чула в своїй душі якесь свято... Так довго не було у них корови, так довго діти й на очі не бачили ложки молока, а нині той жаданий гість обдарував їх з першого-ж разу цілим скіпцем молока!...

Чи-ж неможна нині зробити винятку?

Так! вона не дала собі два рази того говорити, розіклала в печі вогонь і стала варити кашу. Діти стояли коло припічка й пильно гляділи в огонь, що жовтими язиками підлизував челюсти, дивились на горщик, що спокійно стояв собі при вогні, а найстарший хлопець притулив навіть крадькома палець до горшка, щоб дізнатися, чи вже гарячий. Та не пройшло йому се безкарно. Мати постерегла його цікавість і пацнула його ложкою по руці та закричала на дітей:

— Чого стоїте коло припічка, як той гріх при душі? Хочеш одно з другим попектись? Не можеш вичекати хвили?

Діти послушали, відступили від припічка, посідали рядочком на лавці під піччю й чекали.

Огонь тріщав, каша зачинала кипіти, а Матвій лежав на постелі й ні про що не думав. Ні про що не думав? Дивне диво! Той щасливий стан душевний впроваджував його звичайно в сон, а сон об'являвся знов голосним хрошінням, мов-би хто різав пилюкою соснову колоду. Нині-ж Матвій не спав. Він лежав собі тихо, заложивши руки навхрест, і водив по хаті очима... він ждав...

Нарешті прийшов кінець і жданию Матвіїха відставила горщик від огню, поставила на столі миску й налила до неї каші, а молочна пара розійшлася хмарою по хаті. Діти кинулись до ложечника й кожне взяло свою ложку, позасідали за стіл і чекали батька. Але батько не йшов до вечері; він навіть не ворухнувся на своїм логовищі, бо йому конче хотілося, щоб жінка кликнула на нього, що вечера вже на столі.

Матвіїха вистудила в маленькій мисочці кашу для наймолодшої дитини і посадила її з ложкою в руці на долівці. Дитина їла... Аж тепер прийшла черга на всіх. Матвіїха взяла ложку для себе й для чоловіка і сіла коло стола.

— А ну, старий, вставай до вечері!—поклікала вона чоловіка.

— Га? що? вже?—говорив Матвій, мов-би спросоння, підводячись повагом з постелі. Він мав вигляд ніби зовсім байдужний. Його неголене лице так і говорило:—«Ет, що мені молочна каша? все одно, що борщ... чи то я дитина?» Тільки се дивно: чому він на перший поклик жінчин зараз устав з постелі? Так звичайно жінка його сіпала, щоб добудитись до вечері, а діти тягнули за ноги... Діти сього не завважили, але жінка замітила, осміхнулась під носом і подумала:—«Дивуйся-ж тут дітям, коли старий—як дитина: аж трясеться за молочною кашею»...

Стали їсти кашу. Матвій зівів ложку, другу, третю,—смакує...

— Добра каша!—каже,—вже-м давно таку їв.

— Добра каша! жибонять весело діти, їдять.

Шість рук озброєних ложками, бігає то до миски, то з миски, й шість тіней гойдається на стіні.

Зіли все, що було в мисці!

Матвій подивився з-під густих брів на жінку.

— А ну, стара! досип ще!.. То либонь не вся...

Досипте, мамо, досипте!—домагаються діти.

Але Матвіїха не досипала. Вона хотіла трохи подрочити свого чоловіка.

— Де вже тобі не вся?—каже вона, — і горщик вишкрябала!... Коли хочеш, то заглянь... Матвій не поняв віри жінці. Він не даром водив по хаті очима, лежачи на постелі: він бачив кожний рух жінчин.

— Ет, не жартуй, стара, не дури, та сип кашу! Коли їсти, то їсти!

А діти й собі:

— Коли їсти, то їсти!

Матвіїха насипала ще повну миску каші, а сама сіла на долівці коло найменшої дитини, вишкрябувала горщик та годувала малого, а батько з старшими дітьми чистив з миски.

Коли вже зісталось лиш трохи на дні в мисці, Матвій положив ложку, обтер піт з чола й сказав:

— Ну, нагодувала-ж ти нас нині, стара, коли-б так все! На здоров'я корові за те, що дала молока!

— На здоров'я корові!—повторили діти в один голос за батьком і кінчили вишкрябувати миску.

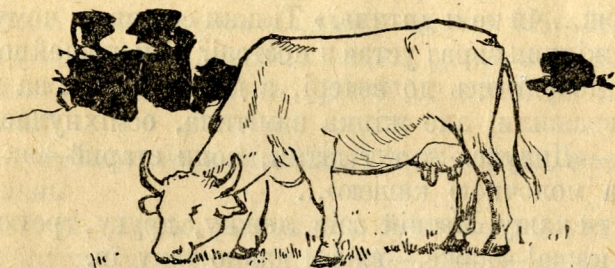
Матвіїха була дуже рада з того, що нагодувала всіх досита, але більшу частину тої заслуги вона приписувала не собі, а корові. Тож зараз по вечері вийшла до неї подивитися, що вона там робить «бідненька»...

Ніч була тиха, погідна, на небі світили зорі, а корова лежала собі в хліві та ремигала спокійно...

Халупник — селянин, що не має поля й ґрунту, а тільки хату—«х а л у п у».

Хопта — б у р ' я н.

Скіпець—д і й н и ц я.

43. * *

О. Олесь.

А вже красне сонечко
Припекло, припекло.
Ясно-щире золото
Розлило, розлило.
На вулиці струмені
Ворокотять, ворокотять.
Журавлі курликають
Та летять, та летять.

Засиніли проліски
У ліску, у ліску...
Швидко буде земленька
Вся в вінку, вся в вінку.
Ой, сонечку-бачечку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

Струмінь—п о т і к, т е ч і я, с т р у г а, в о д о т е ч а. Де тій сльози беруться! так і ллються струменем. Дійшов до потоку, став переходити, підкачав штани. Маленька течія снує поміж очеретами. Через дорогу невеличка струга бігла. По борозні пішла водотеча.

Курлимати.—к р и ч а т и п о - ж у р а в л и н о м у.

Воркотіти—г о л у б и в о р к о ч у т ь.

Проліска.—п р о с е р е н ь - п е р в і с т к а, п е р в о ц в і т - к в і т к а.

44. КОЛОСКИ.

Оповідання С. ЧЕРКАСЕНКА.

Любо та гарно влітку на полі! Далеко, далеко навкруги, оскільки оком сягнеш, колоски, колоски, колоски,—ціле море колосків! Поміж ними синіє подекуди запашний васильок, червоніє горошок ніжний, біліє чіпка березка. Ген на межі вигнався веле-тень-будяк, він стоїть—не похитнеться. Взброєний сиво-зеленим ли-

стям із страшними колючками: ні підійти, ані підступити до нього!...

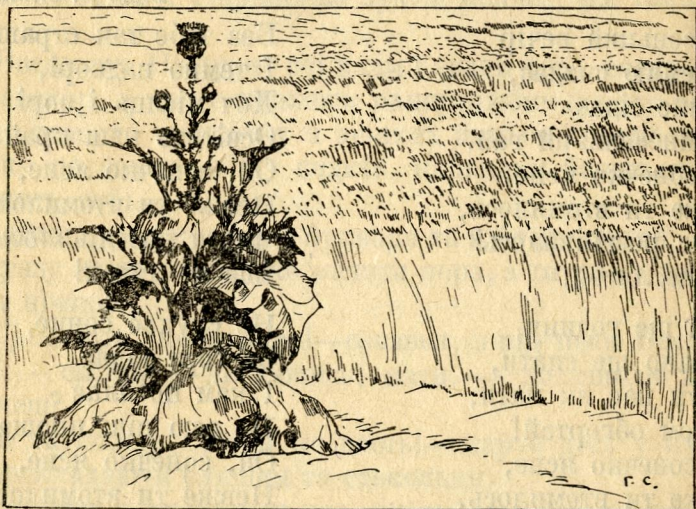
Любо та гарно!

А з неба сміється ясне сонечко, і ллється, мов срібний дзвіночок, жайворонкова пісня чудова.

«Любо та гарно
Всім нам на полі:
Всі ми зростаєм
В полі на волі,
Дощик нас поїть,
Поле годує,
Сонце пригріє
І поцілує..

А за горою
Вбогі є хати,
У них голодних
Діток багато.
Хто їх голубить,
Хто поцілує?
Бідних сиріток
Хто нагодує?»

Жалібно співав жайворонок, так жалібно, що від того співу прив'яв васильок, ще більш зачервонівсь горошок вродливий, збігались біленькі дзвіночки березчані, повні колосочки похилились аж до землі; тільки поважний будяк стояв нерухомо. ніби й не чув нічого.

— Коли-б я міг побачити їх, тих діток,—прошепотів васильок,—то обвіяв би їх чудовими пахощами, і вони забули-б за хліб.

— Коли-б я могла побачити їх,—зітхнула березка,—то міцно оповила-б їх, напоїла-б отрутою своїх пахоців, вони послули-б і вві сні бачили-б щастя.

— Дурниці верзете,—обурился будяк,—всіх не нагодуєш! І яке нам діло до них або до того дурисвіта, що ото верещить десь угорі. Аби нам було гарно!

— Сором, сором отаке говорити,—хитаючись од жалю, застогнали колоски.

— Коли-б вони прийшли сюди, то ми розірвали-б тіло своє, вийняли-б зерно-серце своє й нагодували-б голодних.

І знов захитались колоски од гострого болючого жалю, викликаного чарівною піснею жайворонковою...

А вітер, всевітній підслухач, тихо-тихо ласкаво зашепотів поміж колосками:

— Вони прийдуть, і ви нагодуєте їх!..

Сягнути—д о с т а т и, д і й т и. На Вкраїні огні горять—під небо сягають.

Велетень—д у ж е в е л и к и й ч о л о в і к. Велетню у світі недовго жити.

Вродливий—г а р н и й, к р а с и в и й, г о ж и й, ч е п у р н и й, х о р о ш и й. Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. Така красна, ніби рожа, як тополя, така гожа.

Зібгати—з і м ' я т и, п о ж м а к а т и. Помяв, пожмакав і геть викинув.

45. ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ.

Вірш В. САМІЙЛЕНКА.

Тихесенький вечір
На землю спадає,
І сонце сідає
В темнесенький гай.
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилось,
Чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Світи ще годину,
Бо рано ще спати,
Милуй нас як мати,
Теплом обгортай!
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилось,
Чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Без тебе так страшно
І темно надворі,
Хоч місяць і зорі
Освітять наш край.
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилось,
Чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч: прощай!
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилось,
Чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

46. ВЕЧІР.

Вірш П. КУЛІША.

Нагулялося по небу
Весняному сонце,
Зазирає на добраніч
У низьке віконце;
Закотилося, сховалось
За степи за море;

Понад морем кров палає
Хмара хмару бере.
Стало темно по садочках
Тихо пил сідає,
І село у прохолоді
Ніби оживає.

47. СВЕКОР.

С. ВАСИЛЬЧЕНКО.

Тими сірими великими очима, що суворо оглядали всякого з-під великого чола, тією поважною ходою—Василько завжди ви-кликав усмішку в дорослих. Коли-б хто почув, як було гукне він улітку, одвертаючи од гречки корову, то не бачивши його, подумав-би, що то гримає старий, бородатий Микита-чабан, а не малий Василько, якому тільки цієї весни пошили штани.

Дома Василько часом як почне «старувати», то всі тільки дивуються!

За обідом нехай тільки хто накришить хлібом на столі, або розіллє борщ з ложки—Василько так і гукне, чи буде свій, чи чужий:—«а на що так накришувати та наляпувати!»

Не вподобається йому що-небудь—зараз на піч, укриється рядном і почне звідтіль вичитувати та всі непорядки в хазяйстві перебирати: і те в нас недобре, і те не так, як у людей ведеться!

Батько було слухає, слухає, а потім і скаже;

— Десь ти, Василько, старшиною будеш колись, що такий сердитий!

Отакий Василько. Не дурно всі в сім'ї звали його «свеком».

Свекор, свекор, а проте кожного ранку любив лазити під піч, де у його було сховано в куточку з де-яких цяцьок ціле хазяйство, часом з ранку до самого обіду сидить, цяцьками бавиться, щось до них бубонить собі.

— Ти-б, Васильку, взяв краще букваря та азбуки вчився,—каже йому одного разу мати,—тебе вже женити пора, а ти раз-у-раз шмаруєшся попід піччю!

— Ну так-і женіть, коли пора!—озвався, з-під печи Василько.

— Оттакої!—сміється, дивуючись, мати,—а до школи ходити вже й не хочеш?

— Що мені та школа! Хліба не дасть!—старує десь у куточку Василько, перекладаючи бляшки та стекольця.

Увечері до хати посходилася уся сім'я: батько, мати, два старших брати, сестра-дівка. Після вечері батько сів край столу, схилився на руку, глянув на матір, на діти, та й промовляє:

— Хай його батько стеряється!.. Не хочу вже робити: ось і ноги подерев'яніли, спину ломить, руки болять,—старий роблюся вже!.. Треба, мабуть, женити которого-небудь з хлопців та й хазяйство з рук передати. Нехай хазяйнують молоді, а нам вже з старою й одпочити можна!

Василько сидить на полу біля вікна, немов дивиться на місяць, як він срібні свої ріжки вистромив над вербами; а сам все-ж вухо наставляє, щоб почути батькову мову.

— Тільки которого-б нам з трьох женити?—міркував батько

далі—Миколі он на осінь у москалі треба йти, Петро не скінчив ще науки своєї... Хіба Василя? Він-же й до хазяйства більше має охоти, ніж до школи.

Василько з-під лоба поглянув на батька і знов дивиться у вікно, немов-би не про його річ....

— То як ти скажеш, Василю?—вдався вже до його батько,—тебе будемо женити, чи може пождемо, поки Петро школу скінчить?

— Ги! Засміявся Василько, соромливо закриваючись рукавом.

Батькова розмова йому до вподоби, але він стережеться, чи не жартує батько.

— Ну, та чого-ж там сміятися!—промовляє поважно батько,—кажи: коли женити—будем, женити, коли ні—підождемо.

— Кажи, Васильку, то може сьогодні де й засватаємо дівчину, обізвалася й мати.

Василько оглянув усіх—ніхто не сміється.

«Чому-б і справді мені не женитись?»—подумав він собі—було-б добре, коли-б у нього була жінка: обід варила-б йому, сорочки-б прала, а він лежав-би собі на печі та погукував-би до неї: «Стара, а принеси вогню, я люльку запалю!»

— Ну, то як-же—казала мати,—хочеш одружитися?

Василько втер рукавом носа, почервонів трохи і промовив, закриваючи рот рукою:

— Хо-чу!..

— Ну, от і гаразд!—каже батько,—тепер тільки молоду треба йому вибрати. Чи може вже у тебе є на прикметі яка! А у Василька й справді є вже одна дівчина по думці. Давно вже вподобалася йому чорнобрива Ганна—ще тоді, як врятувала його з багнюки, як він був загруз колись, вертаючись з гулянки; тоді Ганна вирядувала спершу його самого, потім його чоботи, що тільки халавки визирали з калюжі, втерла йому носа, заплакане обличчя та на додачу й поцілувала ще.

— Ганну хочу, промовив Василько сміливіше.

— Ганну, то й Ганну, згоджується батько,—тобі видніше. Та коли казати правду, то й дівка вона хороша; доброго роду і на вроду гарна й здорова... та може ще й приданого сот п'ять дадуть! Щастя тобі, Василю!

Василько знав, що тут йому слід було-б подякувати батькові, але чогось соромився і тільки чмихнув носом.

— Ну, то не будемо-ж і гаятися,—каже далі батько,—будемо зараз одягатися та й по рушники підемо. Подай-но йому Петрову свитку!,—гукнув до матері.

Мати стягла з жердки свитку, червоного пояса, та кличе Василька одягатися. Василько зліз з полу, взяв палець в рот, боком виходе на середину хати. Трохи немов соромно йому, але вновину йому се,—то й не дивно. Одягла його мати в свитку, поясом-подпе-

резала, в кишеню поклала батькову люльку, папушу тютюну за пояс застромила.

Батько взяв з столу хліб, дає йому під пахву. Взяв Василько того хліба, обома руками вчепився в нього, насилу вдержить.

— Ну, сину, підемо, поки зовсім не спізнило,—каже до його батько.—Тільки треба тобі ще де-що сказати попереду, як іти. Чи будеш-же ти за мене в громаду ходити, податки платити?

В громаду ходити—Василько залюбки ходив-би, а от податки платити, то вже й не до душі йому... А де-ж я гроші візьму?—спитав він.

— Як де гроші візьмеш?—дивується батько,—а ти-ж будеш заробляти! Будеш орати, сіяти, косити... Ти-ж тоді хазяїном будеш у нас. Ми тебе всі будемо слухати.

— Е-е! протяг Василько з непевністю.

— Будеш уже сам цеє робити,—себе й жінку годувати й зодягати, сестру заміж віддаси, а мене з матір'ю до смерти доглядати мусиш. Будеш доглядати?—перепитав батько. Василька в жар кинуло, а вуха зашарілися. Він уже і не радий був, що розпочав таку справу!

— Я не хо...—промовив він і схлипнув. Очі зразу налилися слізьми.

— Ну, а як-же, сину?—ласкаво й тихо казав батько,—хто-ж нас з матір'ю стане годувати та доглядати? Поки ми здужали—робили, вас усіх годували, до розуму доводили, а як постарілися, то невже-ж ти виженеш нас із хати, щоб ми з торбинками пішли попід віконню?!

Василькові зробилось і боязно чогось і дуже шкода тата з мамою! Хліб випав у нього з рук, і він на всю хату так і заголосив:

— Я, я ма-а-лий ще!.. крізь плач промовив він.

Всі, що були в хаті, далі не могли вже втерпіти і весело зареготали.

Василько глянув кругом і зрозумів, що то все були жарти. Він з радощів аж сам засміявся. Потім засоромився, закрився руками та, скинувши Петрову свитку, вистрибом так і метнувся на піч!

Часто після того питали його:

— А що, Василю, швидко будеш женитися?

Василько було помовчить трохи, а потім поважно одмовить:

— Так-то й женитись!.. Там тобі така морока, що нехай його й кат візьме.

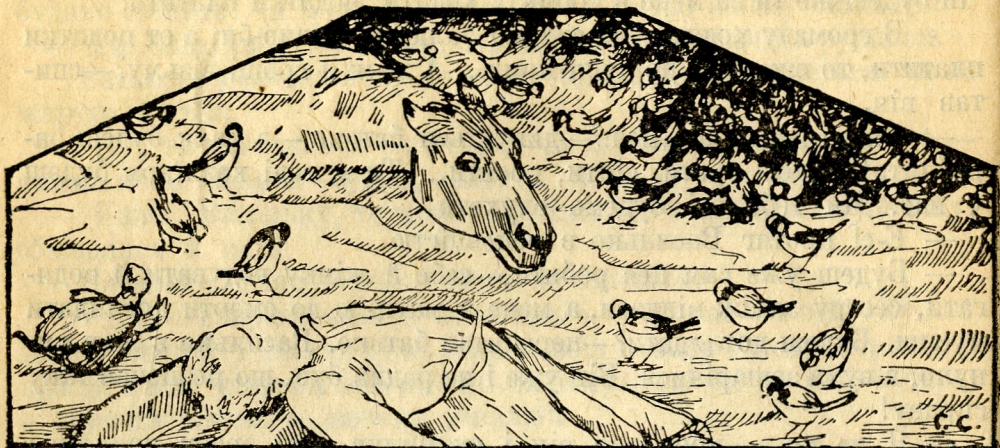
Багнука—багно, болото, грязь. От лаяти болото почала: «Оце погана багнука!». Кобила попала у багно і застрягла по стегно.

Врода—Краса, гожість. Ой гляну я в чисту воду та

на свою вроду. Ой хоч знайдеш з русою косою, та не знайдеш з такою красою. Гожість твоя запала мені в око.

Жердка—підвішена в хаті палка, на яку складають одержу.

Папуша—зв'язане листя з тютюну, иноді в значінні тютюну. Нав'язали папушу тютюну.

48. ПЕТРУСІВ СОН.

Оповідання М. ЛЕВИЦЬКОГО.

Петрусь з батьком пішли спати у клуню на соломѹ, бо у хаті було душно і мухи докучали. Постеливши собі свитку, Петрусь не зчувся, як заснув. І дивний, предивний сон приснився йому.

Ото сниться йому, наче сидить він на призьбі своєї хати, а хата чиста така, вибілена, неначе на Великдень.

Вийшла мати на поріг, озирнулась навкруги та почала гукати: «Петре, Петрусью!» І дивно стало йому, що тут він, ось, а мати його не бачить. Хотів озватись—так голосу немає, аж ніяк: сказав-би німий або неживий. А мати все гукає його. Хотів Петрусь встати, —так не здвигнеться з місця, ні рукою, ні ногою не ворухне—скаменів.

— Що воно за диво?—думає Петрусь.

Втім закурилась курява на дворі, знявся вітер страшенний, хуртовина, аж світу не стало видно, і підняв той вітер Петруся вгору, мов пір'я легеньке, або сухий листочок. Несе його той вітер чим раз вище, вище, а крутить ним—аж світ йому закрутився.. Глянув Петрусь униз—та аж страх його узяв, і серце у грудях захололо: внизу, далеко, ген-ген—хатка їх видніється, та така маненька, мов печеричка біла, а на порозі стоїть мати та все гукає: «Петрусью! Петрусью!»

— Мамо, мамо!—з одчаєм крикнув Петрусь. Та мати його, ма-

буть, не почула, а він втім почав падати вниз та швидко так, стрімголов, аж знов йому світ закрутився. А кругом все гуде, неначе у млині, або як тая машина, що в пана хліб молотила... Летить Петрусь униз та аж замер зі страху. Несе його якась сила, несе, аж впав він на землю. Гепнув так, аж луна пішла, а проте не забивсь, не затовкся. «Мабуть, м'ягка земля», подумав він. І лежить так, впавши, горілиць, небо над ним чисте, блакитне, глибоке—ні хмариночки, і тихо стало навкруги. Хотів Петрусь встать—так не поверне і пучкою, і добре-б йому так лежать, та щось тверде тисне його у потилицю, муляє, а головою не рушить, не поправиться ніяк. «Де я?»—думає собі Петрусь. «Чи вмер я, чи живий?»—«Жив, жив!»—зацвірінькали горобці на вербі. Лупнув очима Петрусь у ту сторону, а горобців там аж хмара; скачуть, перелітають з гілочки на гілочку та цвірінькають весело: «жив-жив!» Глянув у другий бік—кобила їх пасеться, їх таки, лиса, губа висить, а з хребта по лопатці та по передній нозі засохла смужка крові та жовтої юшки з того садна, що він його цурпалком злупив. Пасеться кобила, пирхає—ось-ось близенько, рукою достав-би. І дивно Петрусеві, і страшно, моторошно якось—місце якесь незнайоме; встав-би—та не здвигнеться ніяк: скаменів та й годі.

Коли дивиться: стоїть над ним бабуса якась, бабуса... таки баба його рідна. Стоїть над ним, дивиться маленькими своїми очима та хитає головою.

— Бабо, бабусю!—просить Петрусь.—Мені страшно! Заведіть мене додому, до мами, до батька.—До мами, до батька?—питає баба.—А тобі жаль їх?—Жаль, жаль!—заплакав Петрусь.

— Жаль! жаль! жаль!—зацвірінькали горобці.

— Оце-ж, сину—каже баба,—ти драв горобенят, ти нищив їх, а тепер тебе лиха хуртовина видерла з дому. Мабуть, плаче тепер твоя мати за тобою?

— Плаче, плаче, плаче,—цвірінькали горобці.

— Отак, сину, ті горобчики плачуть за своїми дітками, що ти їх понищив.

— Нищив, нищив! плакали горобчики на вербі.

— Гріх, сину, кривдити всяку тварину,—казала баба далі,—бо всяка тварина любить своїх діток. Хоч не скаже вона—бо не вміє, а болить її серденько за діток, болить тяжко.

— Тяжко, тяжко!—цвірінькали горобці.

Серце Петруся стиснулось з болю. Він заплакав, чув, як сльози теплими струмочками потекли йому з лиця аж на шию.

— І всяку тварину гріх мучити,—казала баба, хитаючи головою. Плач! Може душа твоя добріша стане.

— Плач, плач!—казали й горобчики.

І плакав Петрусь, а теплі сльози все текли з лиця.

— Оце ти лежиш тепер, ворухнутись не можеш,—казала баба.

—А чи добре тобі-б було, коли-б тебе лишити так лежати, не ївши, не пивши, аж поки висохнеш, поки засмердишся?

Страх взяв Петруся, стиснуло йому серце, а сльози знов потекли по лиці аж на шию.

— Бабусю, любко, зведіть мене!—змолився він.—Я хочу жити, я не хочу сохнути живцем! Я не буду мучити нікого!

— Отак, сину, лежить тепер тая черепаха, що ви її поклали на камінь догори животом; лежить, сердечна, і злізти не може, і висохне з голоду і засмердиться... А за що ви їй муку таку тяжку заподіяли? Що вона кому зробила? Адже-ж і вона, так, як і ти, їсти хоче, і їй болять тіло, ще гірше болять, ніж у тебе, бо ви-ж її ні за що, ні про що били ціпками і по лапках, і по голові, і ногами толочили за те лиш, що на ній черепки тверді...

Петрусь змагався підвестись, та ніяк не міг: зціпило йому й руки, й ноги, а щось тверде, мов камінь, чим раз гірше муляло і тиснуло йому потилицю.

— Тяжко лежати нерухомо?—питала бабуса,—муляє тобі у потилицю? Болять в'язи? А ось поглянь ще на бідну кобилу!

Петрусь лупнув очима набік: кобила стояла близенько і дивилась на його добрими, ласкавими, великими очима. Петрусь чув на собі її теплий віддих.

— Ось і вона прийшла сюди,—сказала баба.—Вона не вдарить—не бійся. Вона добра. Вона всіх вас годує: і оре для вас, і волочить, і возить хліб, і вас возить. Коли і кому вона яке лихо зробила? Увесь свій вік вона тяжко працює, робить не для себе—для вас. А за те її б'ють, штовхають, кленуть... Ти на ній лозину поламав! А за що? За те, що вона не збігла з другими кіньми. Вона-ж стара вже. Тебе ще на світі не було, а вона вже на вас робила, вже її били, штрикали... Хомут натер їй садно на хребті при тяжкій роботі: твій батько на те не вважає, що-дня її запрягає, що-дня знов ятрить те садно, не дає йому зажити. А ти для дурної вигадки хлоп'ячої гнав її через силу, лозину на ній поламав та ще пурпалком здер їй те садно боляче... кляв її... Ось глянь на те садно, як ти його розстроюдив!—сказала баба.

А кобила дивилась на Петруся добрими очима, мов-би все йому простила, забула всю кривду.

— Так-то, сину!—зітхнула бабуса, хитаючи головою.—Оце тепер тебе лише трохи муляє той самий хомут, що під в'язами у тебе, а як воно боляче та прикро? А бідну конячку він що-дня муляє при роботі у сто раз гірше, бо вагу вона тягне, та не здоровим хребтом, а садним.

— Бабусю, я не буду!.. не буду до віку мучити нікого,—казав Петрусь. Я не знав, я не думав, що воно таке тяжке лихо!.. Підведіть мене, бабусю, помилуйте, пожалійте!.. Може я вмер?

— Ні, ти не вмер,—відмовила бабуся.—Це такий сон на тебе найшов. Ти жив.

— Жив, жив, жив!—гучно зацвірінькали горобці і...

Петрусь прокинувся. Горобці під клунею гучно цвірінькали: жив-жив!

Петрусь зсунувся з соломи і лежав на долівці клуні, на бойовиську, а під шию справді муляв йому хомут.

Здвигнутися—з с у н у т и с я, з р у ш и т и с я. Здвигні-
теся, брати, від сну прокиньтеся. Насилу зрушився з місця.

Стрімголов—с т о р ч г о л о в о ю, п р о ж о г о м. Крикнула хазяйка з ляку, та стрімголов на двір. Не розпитавшись броду, не лізь прожогом в воду.

Втім—п о т о м у, п о т і м.

Луна—в і д г у к. Задзвонили, задзвонили—пішла луна гаєм.

Горілиць—н а в з н а к. Лежить горілиць. Він так і впав навznak.

Пучка—к і н е ц ь п а л ь ц я, п а л е ц ь. На одній руці пучки, та не однакові.

Муляти—д а в и т и, т и с к а т и, д у ш и т и. Муляє чобіт.

Садно—у р а з к а, б о л я ч к а (що натерлася від сідла у коняки).

Заподіяти—з р о б и т и, в ч и н и т и, с к о ї т и. Вівця! що вона кому заподіє? Вчини мою волю.

Нерухомо—н е п о р у ш н о, б е з в л а д н о. Цілісінький день пролежить нерухомо.

Ятрити—в е р е д и т и б о л я ч к у, р а н у.

Бойовисько—б о ї щ е, м і с ц е, д е і д е б ій, м і с ц е в к л у н і, на якому молотять хліб.

49. * * *

Народня пісня.

Та пливи, пливи, селезеню тихо по воді,

Прибудь, прибудь, рідна мати, тепер ік мені.

— «Ой рада-б я, доню моя, прибудь ік тобі,

Насипано сирій землі на груди мені.

Склепилися мої очі на всі ночі:

Не дам тобі порадоньки, ні помочи,

Поклонися, доню моя, чужій чужині—

Хай вона дасть порадоньку бідній сироті!»

— «Ой кланялась, мати моя, не два і не раз—

Ніхто не дасть порадоньки луччої від вас».

50. МИША І ПАЦЮК.

Байка Л. ГЛІБОВА.

«Добри вечір, сусіде мій!
Чи ви всі живі та здорові?»
Гукнула Миша Пацюкові.
— «Та ще!» Пацюк мовляє їй.
«А я се»,—каже—«прилинула,
Щоб розказать тобі, що чула,
Щоб ти радів, як я, та знав:
Лев, кажуть-би, кота піймав»...
— «Якого?»

«Котюгу нашого рудого,
Що нам просвітку не давав».
— «Гай-гай!» Пацюк мовля,
(«раденька,
Як кажуть, що дурненька!
Що з того, що піймав?..
Як дійдеться у них до чого—
Не бачить Лева нам живого!
Бо знаєш, що за звір той кіт!»

51. ПАВУК.

Оповід. С. ЧЕРКАСЕНКА.

У діда Панаса стояла в саду пасіка, пнів, мабуть, з двадцять.
Чепурухи-вишеньки розкинули над ними свої розлогі-віти, обві-
шані ніжним, білосніжним квітом; яблуня обвівала їх чудовими
пахощами своїх біло-рожевих квіток. Цілісінький день, зранку
до вечора, завірюхою круtilись і гули тут бджілки-трудівниці,
працюючи на користь людям і собі. Яене сонечко і піднімало їх,
і спати вкладало.

Забрів якомсь сюди на гудіння бджілок лихий павук-тенетник,
видряпався на яблуньку й почав роздивлятися звідтіль. «Еге-ге,
голубоньки, та й сила-ж вас!»—муркнув він, радіючи, й чорні хи-
жацькі очі іскорками блиснули на сонці. «Отут буде пожиток!»
Недовго гаючись, жвавий павук-тенетик почав снувати свої тоні-
сінькі шовкові тенета, такі нікчемні для людини і такі страшні для
комах. Ой, стережіться, бджілки-трудівниці, метелики-дурисвіти,
мухи-ласухи, лихо вам буде! Не торкайтесь до тих шовкових тенет:
лапкою зачепиш—увесь і загинеш.

Біля тенет з гудінням крутилося скількись молодих золотистих
бджілок. Вони одлітали й знову прилітали з новими товаришками
і знову круtilись, гудучи. Сховавшись під листом, визирав звід-
тіль павук-тенетик і ждав здобичи. Він вже гаразд виголодався,
й товсте черевко його поменшало. «Діду, чуєте, діду!» задзвеніла
до шершня якась молоденька бджілка.— Що воно за чудасія оце
на вишні з'явилася?—і цікаво й боязно:

— Не руками снувалося,
Не руками і ткалося.
Деся далеко вродилося,

Біля бджілок мостилося.
Сидить злодій тихо-тихо;
Комуся буде лихо-лихо!

Чорні очі блиснули з-під листу, так хижо блиснули, що бджілки
вгледіли лихого тенетника й, крутнувшись, раптом метнулись до

вишні, ніби вітер дмухнув на їх. Вмить звістка про ворога облетіла всю пасіку, і бджілки сердито гуділи, літаючи круг вишні, але близько не підлітали.

— Ку-ум, ку-ум! а що тут за метушня?—тонісіньким старечим голосом запитав комар-довгонос і вирачив на павутину свої зелені перелякані очі.

— Еге, голубчику, ти вже ось де! Годі вже нашого брата комаря в очереті хапати; забажалося смачнішої їжі. Цікаво, цікаво, кого впіймаєш... І комар сів на гілку коло шершня.

— Цвірінь-цвірінь! Чого ви хмарою оточили вишню?—гукнув зверху горобець-молодець.—Дзз-дз-дзз! га? що? тут меду багато?—розпитувала муха-ласуха, підлітаючи то до одної, то до другої бджілки.

Вона завсігди не від того, щоб де підживитись на дурницю... —«Де? отам?»—і муха прожогом кинулась в тенета.

— Дз-дззз...—жалібно задзижчала середечна й раптом обмерла зі страху, як угледіла чорні блискучі очі тенетника. А він стрілою кинувся на неї й уп'явся своїми отрутними щелепами їй в груди. Але тут скоїлось щось надзвичайне. Побачивши горобець-молодець муху, кулею впав на тенета, кльонув дзюбом бідолашну муху та з нею несподівано проковтнув і павука.

— Пху-пху,—пирхав він, стрибаючи по вітах і обчищаючи дзюб і крильця од павутини об гілку,—яка велика соковита муха і яка-ж гідка, несмачна!... Всі голосно сміялись.

— Пху-пху! чого ви регочете?

— Горобець ковтнув павука! Горобець ковтнув павука!—дзвеніли бджоли, радіючи.

— Цвірінь-цвірінь! павука? То це павук такий бридкий?.. Ну, байдуже!—горобцеві не завадить!

Пожиток—ма й н о, х л і б.

Гаятися—б а р и т и с я. Ой на, сину, коника, не гайся. Неси, доню, не барися.

Здобич—з д о б у т о к. Ділили між собою здобич і гроші. Виряжаються козаки на здобуток.

Хижий—л ю т и й, д р а п і ж н и й. Хиже птаство.

Раптом—н е с п о д і в а н о. Як рипнули двері, москаль раптом прокинувся.

Прожогом—д у ж е ш в и д к о, с т р і м г о л о в, с к в а н н о. Не розпитувавшись броду, не лізь прожогом в воду. Суд сквалпний рідко буває справедливий.

52. * *

Вірш Л. УКРАЇНКИ.

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,
Притулилася хатинка,
Мов маленькая дитинка
Стиха вийшла виглядати,

Чи не вийде її мати.
І до білої хатинки,
Немов мати до дитинки,
Вийшло сонце, засвітило
І хатинку звеселило.

Приказки: Своя хата, як покришка: всього переведеться. Хата— не ворог коли не запалиш, то не згорить:

53. ЧЕРЕДНИЧКА.

Вірш Я. ЩОГОЛЕВА.

Гомонять, що я сирітка
І сиріткою зросла,
Що мене ще змалку тітка
В череднички оддала,

От від ранку і до нічки
Все пасу я теличок...
Гей, телички, гей, телички!
Час нам у лісок!

Так з ячменів вас швиденько
На толоку проженуть:
А мене поб'ють любенько,
Ще й заплакати не дадуть.

Будуть лаяти й казати:
«П'ять рублів тобі на рік,
Годувати, одягати,
Ще й свитина й черевик!»

Де-ж та свита й чере-
вики?

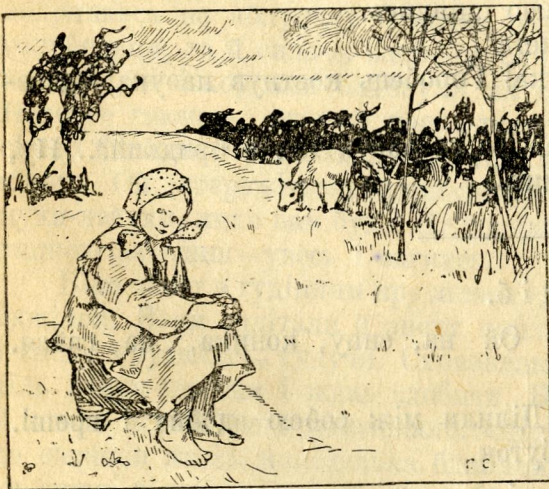
Відкіля вони взялись?
Гей, телички, гей, те-
лички!

Добре літечком пастись!

А поле осіння хлюща,
І посиплеться листок,
Нам огидне гай і пуща,
Як промокнем до кісток.

Встань, матусю, з домо-
вини

Та на доню подивись:
Пригорнися до дитини,
Як горнулася колись.

Знаю я, що ви дrochenі,
І що тільки задивись,—
Зараз ви в чужі ячмені
Піднялись і подались.

Вечір хилиться до нічки,
Світ тікає від очей..
Гей, телички, гей, телички!
Час додому нам,—гей, гей!

Толока—незасіяне поле. (пар.) Черета звернула з толоки на шлях

Хлюща—сльота, хляга, осінній дощ. Мокрий, як хлющ. Як його їхати, як отака хляга буде. Лізеш сльотою.

Огиднути—обриднути, остогидіти, осоружитися. Остогиділи вони мені. Так мені осоружився і обрид.

54. ДІБРОВА.

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

Ой діброво, темний гаю!
Тебе одягає
Тричі на рік... Багатого
Собі батька маєш!
Раз укріє тебе рясно
Зеленим покровом,—
Аж сам собі дивується
На свою діброву.

Надивившись на доненьку
Любу, молодую,
Візьме її та й огорне
В одіж золотую,
І сповіє дорогою
Білою габою,—
Тай й спать ляже, втомившись
Турбою такою.

Дрочити—дражнити, дратувати, сердити. Собак дражнили на дворах. Кожен лист, що читав він, дратував його.

Рясний—густий. Ой ти, дубекучерявий, лист на тобі рясний.

Сповивати—завинутити, обкутати.

Габа—окравка, облямівка. Хустка з золотими китцями, з золотою габою. Плахту червоною окравкою підв'язала.

55. ЗАЄЦЬ І ВЕДМІДЬ.

Казка ІВ. ФРАНКА.

Був собі в однім лісі ведмідь, та такий дужий та лютий! Піде було по лісі і душить та роздирає все, що здибле. Ліс був великий і звірини в нім багато. Та проте страх пішов на всіх. Адже-ж так і року не мине, а в цілім лісі душі живої не лишиться, коли Бурмило буде так господарювати. Рада в раду, присудили звірі вислати до ведмедя посланців і сказати йому:

Вельможний ведмедю! Що ти так знушаєшся? Одного ззіси, а десятих зо злости роздереш і покинеш! Адже так до року, то й душі живої в лісі не стане. Ліпше ти ось що зроби: сиди собі спокійно в своїй гаврі, а ми тобі будемо що-дня присилати одного з-поміж нас, щоб ти його зів.

Вислухав ведмідь тої мови та й каже:

— Добре! Але пам'ятайте собі: як мене хоч одного дня одурите, то я вас усіх пороздираю!—Від того дня почали звірі день по-за день посилати ведмедеві одного з-поміж себе, почали кидати день-у-день жереба: на кого впав, той мусів іти до ведмедя і датися йому іззістись. Одного дня випав жереб на зайця. Перелякався бідний заєць, та що було робити? Ходили другі, мусить і він. І не змагався, тільки випросив собі годинку часу, щоб із жінкою й діточками

попрощатись. Та поки там жінку знайшов, поки всю сім'ю скликав, поки попрощались та наплакались та наобіймались, то вже сонце геть з полудня звернуло. Врешті прийшлося зайцеві рушати в дорогу. Іде бідолашний до ведмежої гаври. Та не думайте, що йде заячим кроком-скоком, що біжить вітрові наздогін! Гай, гай! Тепер бідному зайцеві не до скоків. Іде нога поза ногу, іде та й поскакує та все рясні сльози втирає та зітхає так, що аж лісом луна йде. Аж ось бачить—серед лісу криниця кам'яна, оцямрована, а внизу вода глибока. Став заєць над цямриною, заглядає вниз, а його сльози тільки кап-кап у воду. Та побачив в воді свою подобу, почав придивлятися та й зразу повеселів і аж підскочив від радості. В його голові з'явилася щаслива думка. Як-би йому самому від смерті врятуватися і всіх звірів вибавити від сього лютого та безрозумного ведмедя? І вже не плачучи і не зітхаючи, що духу біжучи, він поспішав до ведмежої гаври.

Було вже над вечір. Ведмідь весь день сидів у своїй гаврі та ждав, коли то звірі приплнють йому когось на обід. Ждав і не міг нікого діждатися. Голод почав йому докучати, і разом з голодом почала злість підступати під серце.

— Що-ж це—ревів ведмідь:—Що вони собі думають? Чи забули про мене, чи може їм здається, одною вороною я маю бути два дні ситий? О, прокляті звірі! Коли мені зараз не прийде від них страва, то клянусь буком і берестом, що завтра, скоро світ, рушу до лісу і повидушую все, що в нім є живого, і одного хвоста не лишу!

Та минала хвиля за хвилиною, година за годиною, а страва не йшла. Над вечір ведмідь не знав, що з собою робити з голоду й лютої. В таких настрою застав його заєць.

— Га, ти, хлистику, ти, гусяче повітря!—кричав на нього ведмідь.—Що ти собі думаєш, що так пізно приходиш? То я тебе, такого комаря, маю цілий день голодний ждати?

Затремтів заєць, почувши ведмежий крик і люті слова, та скоро отямився і, ставши на задніх лапках перед ведмедем, промовив, як міг найчемніше:

— Не моя в тім вина, що пізно прихожу. І звірів не можеш винуватить. Сьогодні, в день твоїх іменин, вони, ще до світа зібравшись, послали до тебе нас чотирьох, і ми всі вітром пустилися до тебе, щоб ти мав сьогодні добрий балъ.

— Ну і що-ж? Чому так пізно приходиш і де тамті три?—запитав ведмідь.

— Трапилася нам дуже погана пригода,—мовив заєць—Міркуючи, що в цім лісі нема иншого володаря, крім тебе, йдемо собі спокійнісінько стежкою, коли із кам'яного замку вискочив величезний ведмідь, та й до нас «Стійте!»—кричить. Ми стали. «Куди йдете?» Ми розказали по правді. «Го, го!» крикнув він: «Нічого з того не буде. Се мій ліс і я не позволю, щоб ви своїм м'ясом годували якогось приبلуду, що тут не має ніякого права. Ви мої і я беру вас собі на обід». Почали ми просити, благати, почали говорити, що нині твої іменини, і дуже негарно буде, коли ти в такий день лишишся без обіду,—та де тобі, ані слухати не хоче! «Я тут володар,—кричить,—і я один маю до вас право, і ніхто мені тут не сміє втручатися». І взяв нас усіх чотирьох до свого замку. Ледве, ледве я упросив його, щоб хоч мене одного пустив до тебе. Тепер сам поміркуй, чи ми винні тому, що ти сьогодні з голоду намлився, і що тобі далі робити?

Почувши се, ведмідь аж увесь наїжився. Вся його злість обернулася на того нового ворога, що так несподівано вліз йому в дорогу.

— Се що за який непотріб непотрібний посмів сюди вдертися,—ревів він, дряпаючи землю пазурами.—Гей, зайче, зараз vedi мене до нього, нехай його розірву на дрібні шматочки!

— Вельможний володарю!—мовив заєць,—він дуже могутий, такий страшний!

— Що? Ти думаєш, що я буду його боятися? Зараз vedi до нього, побачимо, хто дужчий.

— Вельможний володарю, але він живе в кам'янім замку.

— Е, що там мені його замок! Vedi мене до нього, вже я його досягну, хоч-би він сховався на самий вершок найвищого дерева.

Попровадив заєць ведмедя до криниці та й каже:

— Велика твоя сила! Бач, твій ворог, як тільки побачив, що ти наближаєшся, зараз драпанув і сховався до свого замку.

— Де він? Де він?—кричав ведмідь, оглядаючись навкруги і не бачучи нічого.

— Ходи сюди і заглянь ось тут!—мовив заєць і підвів ведмедя до криниці.

Став ведмідь над цямриною, глянув униз, аж там справді ведмідь.

— Бачиш свого ворога,—мовив заєць,—як виглядає з свого укріплення.

— Я не буду, коли його звідти не достану!—мовив ведмідь і як

рикне з цілого ведмежого горла вниз у криницю! А з криниці як не відіб'ється його голос ще вдвоє сильніше, мов з величезної труби!-

— Га, так!—скрикнув ведмідь.—Ти мені ще погрожуєш? Чекай же, я тобі покажу!

Та й за сим словом ведмідь ба-бах до криниці та й там і потонув. А заєць скочив що духу до звірів і розповів їм, яким-то способом він змудрував ведмедя і збавив їх всіх від тяжкого нещастя. Не треба вам казати, яка радість запанувала в цілім лісі.

Господарювати—хазяйнувати. А хто дома, той господарює.

Знущатися—глузувати. Слуги знущались із його.

Гавра—нора, берліг. Спить, як ведмідь в берлозі.

Змагатися—сперечатися, споритися. Змагались тоді між собою. Та се було тоді, як ми з ним сперечалися за землю.

Цямрина—дошка з колодезя, колодезь.

Страва—їжа. Ой нате-ж вам, рибалонки, ще й соли на страву.

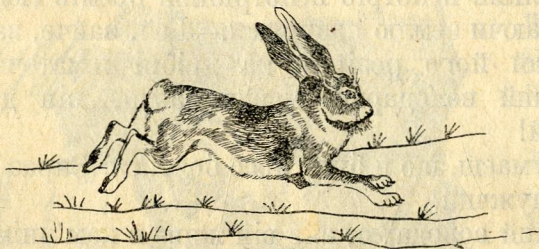
Благати—дуже просити.

Міркувати—думати, гадати. Ой, ти козаче, що ти думаєш-гадаєш?

Втручатися—вмішуватися, встрявати. Бороню тобі втручатись в наші справи. В суєту він не встряває.

Пазурі—кігті.

Розповісти—розказати. Усе, що бачила, я їм розповіла.

56. * * *

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає
І сонце спатоньки зове
У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину....
Очам любо... Годиночку,
Малую годину,
— Ніби серце одпочине,
З світом заговорить...

А туман, неначе ворог
Закриває море
І хмароньку рожевою,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповие тобі душу,
И не знаєш, де дітись.
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.

57. ПОРАДА.

Вірш Я. ЩОГОЛЕВА.

Вчіться, діти! мудра книжка
Скаже вам чогось багато
З того, що колись другими
І посіяно й пожато.

Тільки ви не озивайтесь
У книжках на кожний голос:
Геть відкиньте чорний кукіль,
Вибирайте чистий колос!

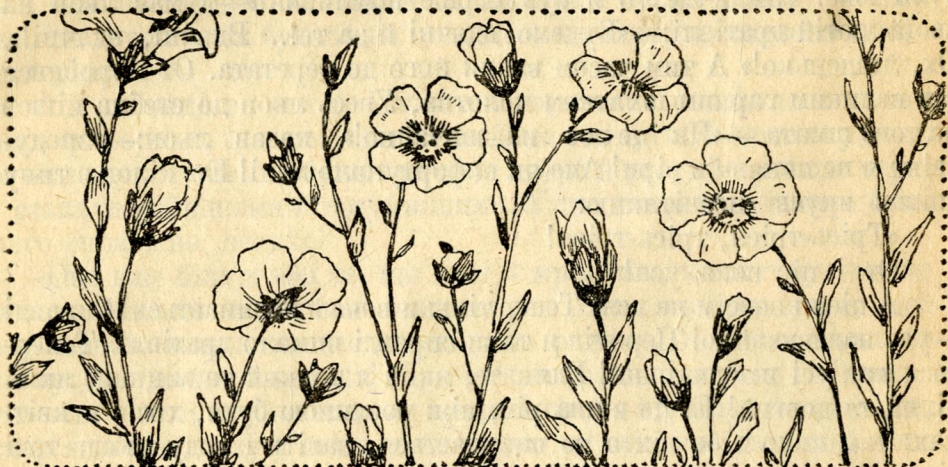
Та і те запам'ятайте,
Що для всякого народа
Ще одна є з книжок книжка,—
То, що ми звемо природа.

Йдіть на гори й тихий беріг,
В гай, зеленую діброву:
Там ви вчуєте щось друге,
Інші речі, іншу мову.

На траві й квітках росинка,
Шелестіння й гомін гілки,
Щебетання й пісня пташки,
Скрип жука, гудіння

бджілки,—

Там, де гаму не буває,—
Другим чимсь на вас подишуть
І в душі добра і правди
Свій святий закон напишуть.

58. Л Ъ О Н.

Казка АНДЕРСЕНА Перекл. М. СТАРИЦЬКОГО.

Льон увесь чисто був цвітом укритий. Цвіт на ньому гарнесенький, синесенький, а тонкий-же то та делікатний, немов крильця у мухи, а то й ще тонший. Сонечко на нього світило тепленько, хмарка кропила дощиком, і льонові з того було так любо, як от часом дитині, коли мати її уміє та поцілує. Обое вони по тому тільки кращають, «Люде кажуть, що я дуже показний та гарний!» шепотів льон:—«О, я ще не такий виросту і з мене вийде чудовий шмат полотна. Ох! який-же я, щасливий! Та нема у світі нікого за мене щасливішого. Мені так тепер здорово, а потім таке буде й пуття з мене! Як звеселяє мене сонячний промінь! або той дощик краплястий: який він смачний, пожиточний! О, я такий щасливий! такий щасний, такий щасний!»

— «Так-таки-так!» промовив з тина кілок:—«Говоріть собі; то ще ви світа не знаєте! А от ми так знаємо, бо сучкуваті!» От він зарипів так журно та жалібно:

«Трісь-тріся, трісь-тріся!

От і пісенька уся!»

— Ні, не вся,—каже льон:—Завтра от підживить мене дощик, або сонечко вгріє; я чую, як я расту, спочуваю, як я цвіту. Нема над мене щасливішого.

Коли це, одного ранку, прийшли люде на поле, взялись за льон під головки та й позривали його геть з корінням. Як-же то було боляче! Потім повкидали у воду, ніби потопити хотіли, а далі до вогню розіслали, немов на смаження; страху було й лиха такого!

— «Еге,—думав льон:—що-ж і потерпимо!» Але що-день, то й гірше ставало: мочили його, терли, тіпали, чесали—що бідний льон не розбирав уже, що й до чого. А як поклали на кладку та сюррр...веретенем крутнули, то так йому голова завернулася, що й не до мисли було вже! «Який-же то я був перше щасливий!»—думав льон на своїй лютій драгівлі:—«Будемо вдячні й за те!.. Вдячні, вдячні!.. Ох, лишенько!» А тим часом взяли його до верстата. От і зробився він великим гарним шматком полотна, Увесь льон до стебла пішов на того шмата.—«Як це все надзвичайно!» казав льон:—«зроду-звіку я не поняв-би віри! Але як пофортунило мені! Ет, кілок з тину співав якусь нісенітницю:

«Трісь-тріся, трісь-тріся!

От і пісенька уся!»

А пісня зовсім не вся! Тепер тільки вона й починається! Справді—усе надзвичайно! Переміг я таки справді чимало драгівлі. Тепер-то я над усі щасливіший! Гляньте, який я тонкий та міцний, який білий та довгий! Е! це инша річ, ніж рослиною бути, хоч і в квітках: там коло тебе ніхто не панькається, навіть і воду п'єш тоді тільки, як випаде дощик... А тепер мене так пильнують, так коло мене впадають, що й годі! Що-ранку переверта мене наймичка, а що-вечора—робить мені в балії купіль. Ні! вже щасливішим і бути не можна!»

От, понесли потім полотно те до одного дому і поклали під ножиці. Як його пошматували, покраяли, як покололи голками! Нема що казати—мало було віхи, але зате з полотна вийшло дванадцять сорочок, для людей дуже потрібних,—цілісінька дюжина!—«Ні, гляньте-но!» думало воно.—«Тепер от я стало справжньою штукаю! Ось-де було має призначення! Яке-ж це щастя! Тепер я стаю людям на вжиток, а це одрадісно так! Я розпалося на дванадцять частин: але всі ми одна в одну, наче вилиті: нас цілісінька дюжина! От надзвичайне щастя!» Минуло кілька років—і сорочки порвалися, попадались.

— «Що-ж? треба коли-небудь і кінця», шамотіло дрантя. «Ми-б ще охоче носились і далі, так що маєш?—коли це неможливе!»

Ото взяли їх та й подрали на шмаття. Думали вони, що їм вже годі жити, бо їх посікли, розмочили й почали в окропі варити... Страху такого,—аж гульк!.. вони несподівано стали чудовим білим папером.

— «От несподіванка, так несподіванка,» казав напір. «Тепер я навіть тонший, як був; та на мені ще й писатимуть: сказано вже—щастя, щастя!»

А й справді на ньому написали гарненьке оповідання, та так чисто та хороше, що любо й весело було глянути! І люде слухали, що на ньому стояло; а було там саме добре й розумне, і люде через те ставали добрішими й розумнішими. У тих словах на папері було благо справжнє, велике!

«Оце вже більш над те, що мені й мріялося, коли я був ще на полі маленькою синенькою квіточкою. Чи-ж снилось коли, щоб мені випало між люде нести освіту та радість. Я й сам цього не збагну; але то щира правда! Що-разу, скоро згадаю: «от і пісенька уся»—як життя моє змінється мерщій ще на щасніше й красніше; тепер я, певне, піду у світа, помандрую по всіх країнах, щоб мене всі люде, всісінькі—змогли прочитати. Инак не буде. От, пиха—так, так! Тепер на мені стільки дорогих мислів, кільки перш було квіточок синесеньких. От, коли вже я прямо найщасливіший!»

Але напір в велику дорогу не вирушив, а дістав тільки до друкарні, і таменьки все те, що на ньому було написано, надрукували в книжечках. Книжечок вийшла тих сила, так що з них випало людам далеко більше радощів і вжитку, ніж-би з того паперу: бо хоч-би він і пішов по всіх світах бігати, але-ж на половині шляху звівся-б ні на що.

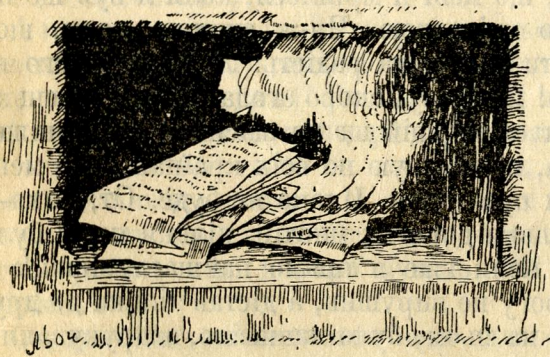
— «Звичайно, це найрозумніше!» думав пописаний папір:—«А мені це й не спадало на думку. Я таки дома зостанусь, як дідусь той старенький у великій шанобі, бо й справді ті всі книжечки—мої внучки! Щира правда таки всюди куток найде: мені важко було-б всього світа оббігати! Адже й того буде, що на мене дивився той, хто це

все написав, та ще кожне слово з його пера на мене лягло! Ні, я таки найщасливіший!»

От, взяли далі напір, звязали докупи та й кинули в бочку до прачешні.

— «Ет! скінчивши роботу, добре й спочити!» сказав папір.— «Це дуже розумно—зібратись до гурту: хто що один зна, поділитись з другим. От і я тепереньки добре знаю, що на мені написано, а спізнати самого себе—це поступ справдешній. Що-ж тепер з нами станеться? Що вперед піду, то то певне, бо все поступ має,—я переконався добре!»

Коли це, одного дня, вийняли той папір і поклали на запал до комінка, бо не варт він був, як казали, до продажу—на завин масла та цукеру. Усі діти в хаті стали навколо, такі ото раді побачити, як займеться папір, як спалахне полум'я вгору, і як у комін потім полетять іскри червоні, що, мовляв-би, ті вогники штучні,—сюди й туди вернуть, та мерщій одна по другій і згаснуть! Було сміються діти, що іскри ті, немов учні з школи тікають, а остання-б то—вчитель... та так ото тривають на неї... та сміху, сміху!! Весь отой оберемчик старого паперу на вогонь кинули, і він разом спалахнув. «Ух!» заготів він і жарким полум'ям взявся. Ух! це було не до хіті, але зате полум'я злітало вгору так високо, як ніколи-б льону і не піднести своїх квіточок синесеньких, а блищало так ясно, так ясно, як зроду-віку полотно не блищало. Усі пописані букви в одну мить жаром почервоніли, усі слова й мислі з полум'ям разом позникали.

— «Тепер я лину просто до самого сонця!» гуло полум'я, а з ним разом гоготіло щось на тисячу голосів; і полум'я здіймалось через димар високо-високо.

А тим часом над димарем злітали уже манюсюзінькі сушки, далеко тонші над саме полум'я; вони були не-

видимі на око, і було їх стільки, скільки давно колись квіточок синесеньких на полі.

Легесенькі, легші далек за свого батька—вогню, вони ще все витанцьовували над попелом, як і полум'я згасло, і в тім місці, де попелу черкались вони, свінули блискавки іскри червоні. Так було гарно, наче любити, а діти весело співали над покійником-попелом.

«Трісь-тріся, трісь-тріся!

От і пісенька уся!»

Але манесенькі невидимі сушки казали на це: «Ні, не вся, пісні й кінця нема! Оце й є—саме величне. Ми знаємо, для того й нема над нас щасливішого на світі!»

Але їх діти не чули, та й розуміть не приміди-б, бо рано ще їм усього знати, а то швидко постаріються.

Дрантя—шмаття, лахміття, лахманина. Не в'їв, не впив, а дрантям світить. А сам, вернувшись в будинки, своє лахміття позбирав. У таку лахманину вдяглася, наче справді старчиха.

Животіти—жити. Чую, чую, мої діти, що мені не животіти.

Мріяти—марити, химерувати. Пропало все, нема про що й мріяти. Що се ти химеруєш?

Збагнути—зміркувати, зрозуміти, догадатися. Не можна всього того жадним розумом збагнути. Зміркувала, зрахувала, що з козака буде.

Шана—пошана, шаноба, повага. Життя людське, шана собача. На що й тая шаноба, як добре слово. Старець старцем, а повагу любить.

Поступ—прогрес, рух вперед. За правду, поступ, волю кожен з нас на смерть готов.

Спалахнути—спалахкотіти, зайнятися, зашаритися. Земля запалиться і згорить ціла, спалахкотить небо з сонцем, місяцем і зіздами. Еней увесь зашаривсь, мов жар в печі.

Пуття—лад, користь, зиск, пожиток. Не буде вже їм ні пуття, ні добра. У полі-полі військо стояло, військо стояло, ладу не знало.

Пожиточний—корисний. Замужній хліб добрий, та не пожиточний.

Тіпати—трясти, трусити. Тіпати за бороду. Не диво багатим скарбом трясти.

Дратівля—катування, мука.

Надзвичайно—незвичайно, нещоденно.

Пофортуни—пощастити. Йому пофортунило в його ділі. Мені пощастило дешево купити.

Нісенітниця—дурниця, казнащо, теревені. Вигадує нісенітниці. Бач, теревені розпустила, тікай, поки ще ціла.

Пильнувати—доглядати, клопотатися, дбати, старатися. Взявшись за діло, пильнуй, щоб нічого не минуть.

Призначення—назначення. Він одержав призначення.

Тривати—продовжуватися, тягтися, точитися, жити. Комета тривала дві неділі. Гульба точилася до самого світу. Війт з нами добре тривав.

Оберемок—в'язка. Оберемок дров. От вам казка, мені бубликів в'язка.

Димар—к о м і н. Тільки вітер свище у димарі. Наверх коміна вертиться по вітру залізний півень.

Сущик—м а л о п о м і т н а с у х е н ь к а п о п и л и н к а.

59. РАНОК.

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

Світає... край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє;
Степи, лани мріють:
Між ярами, над ставами,
Верби зеленіють;
Сади ряні похилились;
Тополі на волі
Стоять собі, мов сторожа,

Розмовляють в полі.
І все то те, вся країна
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Ранньою росою.
Вмивається, красується,
Сонце зустрічає,
І нема тому почину,
І краю немає.

Лан—п о л е, н и в а, р і л л я. Ходім на лан жито жати.

Мріти—м а я ч и т и, з а л е д в е в и д к о. А під лісом, край дороги, либонь курінь мріє. Нехай мене той забачить, що в полі маячить.

60. * * *

Вірш ОЛЕСЯ.

Літній вечір... Гори в млі...
В золоті вершини...
А під ними ллється десь
Пісня України.

Гасне вечір... Сон обняв
Гори і долини...
А між горами літа
Пісня України.

Ніч давно... Заснуло все,
Тільки море хлине,
Та щечече понад ним
Пісня України.

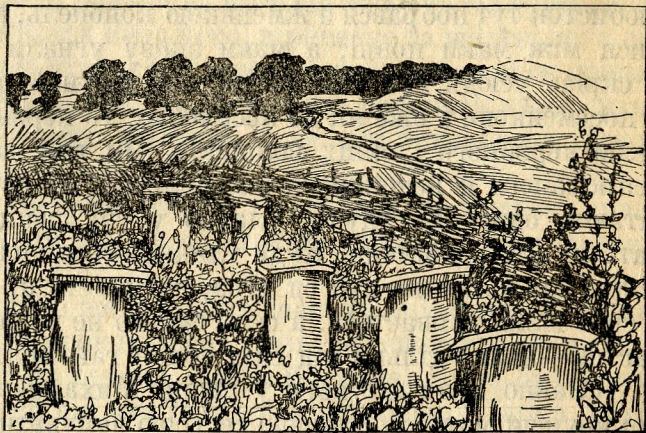
61. ВЕДМІДЬ.

Опов. МАРКО-ВОВЧКА.

Стояла собі у полі, коло гаю, одна козача пасіка. Ся пасіка була загорожена лісою. З води, і в огород загородив козак сім високих, старих, коренастих дубів і восьму вербу гіллясту—хто побачить було вербу тую, то кожен питає, як вона уросла тут сама, поміж дубів величних, проста та весела; а верба що-весни давала виду, що хоч сама вона поміж дубами, та добре їй рости тутеньки,

бо росла вона, уганяла хутче козакового внука Михайла, кажу Михайла, бо він не любить, як хто його покличе Михалко і не дочуває, хоч удесяте гукніть; а як покликати: «Михайле!»—зараз він наче вродиться поперед вами у широкорукавій білій сорочці, у незмірних шароварах, у червоному поясі—у тому самому поясі, що він його сам купив у ярмарку аж у Кролевці. Тоді-ж покупив він і чоботи свої з червоними закатами і ту шапку чорну, що він її дуже прилюбляє й помаленько бере на себе і що як візьме її, то дід сміється й каже: «Гляди, Михайле, гляди! рознесуть твою славу шапку ласі бджоли на мед!». Білявенька, русявенька босоніжка, Михайлова маленька сестричка Мелася, як почує, що дід говорить і сміється, зараз собі теж піддзвонює... Тільки Михайло посміху не потурає, низько насува шапку чорну на чорні брови й похожає сам оддалік. Отсе-ж, кажу, як покликати його поважненько: «Михайло!»—зараз він наче вродиться й одтрушаючи своє чорнорусе волосся й поглядаючи своїм хорошим поглядом, спитає звичайненько: «Чого вам

треба?»—і коли вам діда треба, він зараз побіжить і приведе старого од вулків, а коли вам треба сестрички Меласі, він примчить Меласю-сестричку; часом Мелася буде соромитись і сховатиться у траві, або за вулїй, бо Мелася маленька, як

вузлик, і скрізь може приховатись, а до того ще вона має надію, що як собі затулить хоч одне вічко (обох вона ніколи в світі не затулить,—хоче усе бачити), хоч одне вічко затулить, то й не знайде її ніхто. А Михайло таки відшукає і як не вговорить іти доброхотів—Мелася своєю волею живе—то схопить її та й принесе жваво й браво, і сміючись, хоч, може, Мелася й щипнула по дорозі... Чому ні? Мелася не з гніву так чи так боронилася, а тільки з самого сорому, бо страх була Мелася соромлива і, як заглядить чужого чоловіка, то не те що личечко, а й ніжечки, здається, малесенькі порум'яніють, утікаючи. А яких пісень славних вона співала, яких казочок потішних уміла і не то що дорогу у Київ—знала вона навіть, кудю у Херсон братись.

Отсе-ж козак старий—звали його Загайний—погородивши загородь, постановив вулків чимало: було їх там, наче снопків на добрій ниві—і вже не полічу, мабуть, скільки багато тепер у його

придбано: мабуть, багато та й пребагато, бо рої там роїлися виборно, так що тільки—не подивуйте у лиху годину—виборно роїлися! Було раз-у-раз чути: «рій!», «летить!» «від поля! від гаю!» То Михайло крикне: «рій!» а Мелася за ним, як у дзвоники перебива, «рій-рій! рій-рій!» То знов Мелася закричить: «летить-летить летить-летить!» а Михайло біжить вивіряти, чи правда; то знов дід, плетучи кошик, наче духом вгадає, що рій надлітує і йде його накривати... Страх якого діла було у пасіці! У кутку там дід заплів хижку з лози, Михайло покрив її соломною гарно, а Мелася промела коло дверей і сказала: «отсе вже й зовсім теперки!» Дід насадив і калину, і бузину, і рожу гожу з Михайлом, а Мелася насіяла всячини, і усе прийнялося, зійшло і проквітало одмішне й перемішне, як у празнику люде, на диво Меласі, що, каже, сіяла усе окремішне, ряд по рядочку, а зійшла така мішанина. Михайло на цю річ сестричичну мовчить, бо не хоче змагатися з дівчиною маленькою,—мовчить та тільки дивиться, як розка хилячись із гіллячки, наче питає, чого це так підкотивсь до неї, хорошої, низенький васильочок? Листатий любисток тут побрався з жменькою конопель, а коноплі знов побралися між маки повні, а маки знову угнали у волоський горох, а скрізь усюди колоски постріляли житні,—де один, де два, а де й посемейкою, і вже як де посемейка, то перенадила за собою і кукелю червоного і синіх волошків. Чи теж мало зілля несіяного, непроханого й некоханого нагодилося у дідову пасіку—і над усім літають бджоли, гудучи. Славно у тій пасіці! Дихать—не надихаться! Легко, вільно! Куди глянеш—усе поля широкі, чисті і по полях дуби, зрідка дуб од дуба, як намети проти сонця розкинуті; у село шлях звивається, а села самого не видати за могилою стрімчастою—видко тільки від схід сонця гай здоровенний, темний...

Славно було літувати у пасіці Михайлові з дідом, і Мелася, покинувши матір з старшою сестрою домувати, сама прителітилася до дідуся і хазяйнувала у його в пасіці: співала пісень, ходила по полю збирати полуниці, розбила два горшатка і одну мисочку, теж бджоли доглядала так, що аж, незвичайні, кусали її і тим робили часом з любенького личенька не-знаць-що: з одного боку глянь—Мелася: її щічка, її вічко, а з другого боку глянь—якийсь дутик. Вставала Мелася раніш од усіх і лягала од усіх пізніш, бо пораючись у дідусевім хазяйстві, було їй, вже казано вам, такого діла, що ой-ой!

Отже одного вечора, втомившись, лежав Михайло на траві у пасіці і дививсь у небо. Місяць вже блищав над дубом, ніби зачепивсь за кучеряву гіллячку. Мелася теж, втомившись, лежала й вірушилася, дрімала й питалася: чого се досі діда нема. А діда, як нема, то й нема—і в далині не видко.

Пішов дід того вечора у село, та чогось довго забаривсь у селі, бо вже ніч глуха, зорі зорють, серпок високо підбився, Михайло

заснув, а діда усе нема. І не чути—усе тихо! Коли-ж разом земля загула від гаю, і щось важке наближується до пасіки. Таке важке, таке важке що й не зважити на вазі! От воно, от воно!.. поронило лісу, суне поміж вулків—і вулля валить, і квітки давить, і рожу, й калину ламле, і дуба кріпкого втрухнуло минаючи. Що-ж ви думаєте?—Страшений, патлатий, важкий ведмідь одвідав!

Що робити Меласі? Дрімота одлетіла, немов злякана птиця, і рученьки у жаху, у страху зчепилися. Страшний-страшний гість! Нема порятунку! Братік Михайло коханий! як тебе рятувати? Михайло спав солодким сном коло самої хижки, коло дверей, коли чує—трепещучі малесенькі рученята обвилися коло його наче чіпка хмелинонька, і голосочок шепоче: «братіку, братіку!»—А що?—спитав він, не відмикаючи очей сонливих.

— Ходи, ходи, братіку! О, ходи-ж бо, ходи у хижку, бо я тут сама боюся... Ходи, братіку, ходи!

І малесенькі рученята тягли його сонного з усієї своєї маленької сили, і сльози палючі падали на його від жаху та від трусу, і сердечко маленьке колотилося коло його, вірненьке та щиреньке; а він, сонний, переступив два ступні ті у хижку безважливо і знов припав, сном поклонений. Він не чув, як трепещучі рученята дурно мучилися і хрустіли, щоб його піднести, і не чув тихенького гіркого плачу.

А ведмідь, наче господар посува та оглядає, де кращий вулій, солодший мед і, як упав йому в око такий, зараз він лапу патлату туди, видира й ласує.

О, лишенько! Коли-б же Михайло спав, не прокинувся, коли-б же!.. Що буде, як він прокинеться? Він не послуха маленької, піде на ведмедя... Зараз ведмідь ззість її, зараз! Чи-ж буде ситий він із неї? Хоч-би ситий він був та братіка не заняв... Дарма, нехай її ззість—нехай братіка не займає!

Рученятка маленькі зчіплялися міцніш, і сльози лилися ревніш. А страшний ласач патлатий учища та й учища мед собі по волі й по роздоллі; часом подивиться на серпок місяцевий угорі, ніби кажучи: «ти, серпику, добре мені світиш», часом ніби поприслухає: «здається мені, дівчинка т у т деє плаче»...

Лихо-лихо! як уже не розбилося у дріб'язочки маленьке сердечко, колотячись такеньки швидко та довго! Коли ведмідь кашлянув—ждати, що зареве... Ні! він пав долі, та як почне, необачний патлач, викочуватись та вивалюватись по траві!

Маленькі рученятка вхопилися за сонного брата, трохи не вломилися, а піднесли його трохи й сунули у хижку й зачинили його там.

— Що таке? Що таке?—скрикнув хлопець, прокинувшись, може, трохи злякавшись і потрушуючи двері.—Відчиніть-бо! Що таке?

— Братіку коханий, нічого... се я, се я!—одказував йому голосочок.

— Відчини-бо, Меласю!—скрикнув знов Махайло,—нехай я дверей не псую! І знов потрушує дверима.

— Братіку,—каже маленька,—братіку!—й оглядається округи і бачить—ведмідь устав і слухає і наче чекає на неї і от, наче засміявся—клацнув зубами білими.—Пусти, пусти, Меласю!—кричить Михайло, і двері відскочили, маленька, як снопок, упала, а ведмідь знов клацнув білими зубами... Тут такий розкотивсь викрик голосенький та дзвінкий, та тонкий, що Михайло метнувся назад, а ведмідь чим дуж покотив до гаю, вгинаючи під ступою землю...

І як Михайло схаменувсь і підвів малу сестричку й розпитав, вже не було нікого ані видко, ані чутно, і дарма вони насторожали вуха і здержувалися дихати, прислухаючись та сидючи укупі близьенько. Тихо усе було. Місяць світить, зорі сяють.

— Розкажи-бо, Меласю, розкажи усе мені, усю подробицю, як було,—говорив Михайло до сестрички.

— Ні, ні! О, ще ні! ще боюся!—одказувала Мелася.

— Яка-ж ти жахлива, Меласю!—каже Михайло всміхаючись.

— Ой-ой! ой-ой!—одказує Мелася й пригортається ближче та тісніш, як до скарбу одрятованого, знайденого. Місяць уже ледве легенько світив, зорі вже ледве помаленьку блискали, коли вони зачули пісню, наче дзвінок розбитий, або струну перервану, і зобачили в долині постать людську,—се дід ішов та співав.

— Діду! діду!—каже Мелася,—в нас ведмідь був!

— От, діду,—говорить Михайло,—Мелася завіряє, що ведмідь був у пасіці... Я спав міцно дуже, коли вона мене схопила, вкинула у хижку і зачинила і перелякала... Кричу—«випусти!» не випуска, —мусів попсувати двері у хижці,—вискочив, а вона як скрикне, як верескне, аж у очах мені ясно зробилося, наче зустріли у вуха; схаменувсь, бачу—вона лежить у мене під ногами, нікого нема, вуллі долі попадали, трава пом'ята, кущі поламлені... Каже вона, присягається, що ведмідь ніби був.

Дід усе приспівував спершу та всміхавсь, а як дішло до «вуллі долі, кущі поламлені», то дід промовив: «гай, гай!» і прибавив ходи.

— А щоб ти не діждав до віку вже меду й покуштувати, лихий патлачу!—проклинав дід, підносячи та ставлячи вуллі, як треба,—бач якого наробив клопоту та шкоди! А Михайло, помагаючи дідові, радив рушницю придбати добру на прийшлі часи і в думці вже націлював у ведмедя страшного з великою втіхою. А Мелася малесенька, ходячи за обома їми у слідок, удесяте оповідала, як той усе трощив і валяв, як покачувався і цокав зубами білими, і як мед вчищав, і як наближувався-наближувався... ближче-ближче... а в самої Меласі оченята блищали й сяли племенистіше, ніж ті зірочки у небі, що вже їх виблиск згасав та згасав, бо вже починало дніти—хутко й стяга рожева запалала від схід сонця.

— Ну-ж Мелася! дівчина, так дівчина на диво здатна! каже дід,

усміхаючись та глядячи у сяюще личенько перемучене.—Дарма, що з личенька спала, а справдешня козачка! Чи-ж не диво, що така цяпочка хотіла ще брата боронити та визволяти проти ведмежого зуба? Чи-ж не диво, що така безсилочка прогнала й настрахала ведмедя страшного?! Перше, то не диво здавалося Меласі, бо братік коханий і любий—як-же його не боронити? А друге, то, мабуть, Мелася уважала за диво потішне й не нікчемне, бо як згадувала про його, зараз червоніла і зараз сміялася веселенько й може трохи хвастливенько.

— Меласю-сестричко! коли-ж я тебе боронитиму?—питав часом Михайло, як розпалений оглядаючись, чи нема де-чого страшного або трудного, щоб його знівечити.—Коли мені доведеться тебе визволяти?

І лягав спати Михайло вже не раз із потайною надією, що от ведмідь знов одвідає, і вночі не спав, прислухавсь і бравсь за рушницю, що собі купив—тільки ще й досі, чутно, не діждав патлатого він гостя-одвідача.

Ліса—тин, пліт, загородь. Звір лісу пролома та в хлів убереться. Ні в тин, ні в ворота. Ходить сон коло вікон, а дрімота коло плота.

Величний—пишний, поважний. Діла твої величні. У мене рід гордий та пишний. Трохи засоромилась перед поважним гостем.

Доброхіть—охотою, своєю волею. Не підеш доброхіть—силою поведем.

Придбати—дістати, добути. Худоби діждалися,—придбали хутір, став і млин.

Хижа—комора. Лагодила баба хижу: то тільки кішки лазили, а то вже й собаки стали лазити. В брата є в коморі, і на дворі, і весело в хаті.

Змагатися—сперечатися, спорити. Змагались тоді між собою.

Перенадити—переваблювати, переманювати.

Нагодитися—поспіти, прийти вчасно. Чумаченько із дороги на те й нагодився.

Намет—шатро, ятка. Авполі, полі біленький намет. Шатро край шляху розп'яли. Нема тих яток, що продають рідних маток.

Стримчастий—стрімкий, крутий, високий та тонкий. Стрімка хата.

Поратися—возитися, хазяйнувати, прятати. Де-які порались біля печі. Возиться, як кіт з салом. Попрятали усі кімнати.

Забаритися—опізнитися. Пусти, мати, погуляти,—я не забарюся.

Схаменутися — опам'ятатися, зчутися. Отут то вітри схаменулись і ну всі драла до нори. Голова закрутилася і не опам'ятався, як упав. І не зчувся, як на волі опинився.

Насторожувати — прислухатися. Еней наш насторожив вуха. Вона прислухалася: чи не йде хто?

Завіряти — упевняти. Мене завіряли люди, що тебе вже нема на світі. Його прибічники нас упевняли.

Прийшлий — майбутній.

Стяга — смуга, полоса. Сарана летить довгою стягою. На спині знать кривавії смуги.

Дніти — розвиднятися.

Цяпочка — цятка, точка, крихта.

Приказки: *Нащо ліпший клад, коли в дітках лад.*

62. ЯЧМІНЬ.

Байка Є. ГРЕБІНКИ.

С и н.

— Скажи мені, будь ласкав, тату,
Чого ячмінь наш так поріс,
Що колосків прямих я бачу тут багато,
А де-які зовсім схилилися униз,
Мов ми, неграмотні, перед великим паном,
Мов перед судовим на стійці козаки?

Б а т ь к о.

Оті прямії колоски
Зовсім пустісінькі, ростуть на ниві даром;
Котрі-ж поклякнули — то наша благодать:
Їх зерно гне, вони нас мусять годувать.

Стійка — в а р т а, с т о р о ж а. Видно мого миленького в Козельці на стійці. Всюди постановив варту, щоб ніхто вночі з табору не вештався. І на сторожі коло їх поставлю слово.

Поклякнути — нахилитися, нагнути. Колос по-золотів, набубнявів, покляк.

63. * * *

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
Та попід горою;

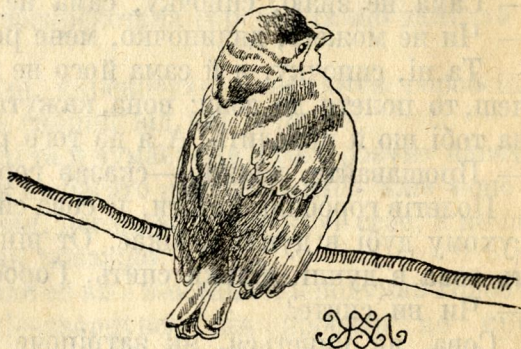
Пишається над водою
Червона калина;
Хлюпопуться качаточка
Поміж осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

64. БІДА НАВЧИТЬ.

Оповідання Л. УКРАЇНКИ.

Був собі горобець. І був-би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був. Як вилупився з яйця, так з того часу ні трошки не порозумнів. Нічого він не тямив,—ані гніздечка помостити, ані зерна доброго знайти; де сяде, там і засне; що на очі навернеться, то і ззість. Тільки й того, що завзятий був дуже: є чого, нема чого, а він вже й до бійки береться. Одного разу літав він з своїм товаришем, теж молодим горобчиком, по дворі одного господаря. Літали вони, грались, по смітничку громадили та й знайшли три конопляних зернятка. От наш горобчик і каже: «Мої зернятка! я знайшов!» А чужий собі: «Мої! Коли мої! коли мої!» І почали битися. Та так б'ються, та так скубуться, аж догори скачуть, аж пір'я з їх летить. Бились, бились, поки потомились; сіли оцин проти одного, надулись і сидять—та вже й забулись, за що бійка була. Коли згадали: «а де-ж наші зернята?» Зирк,—а зернят уже немає. По дворі ходить

квочка з курчатами, квокче та промовляє: «Дурні бились, а розумні поживились!» — «Що ти кажеш?» питають горобці: «Та то я дякую вам, що ви такі дурні: от поки ви здуру бились, то я з моїми курчатами поснідали вашими зернятками! Що

то сказано, як хто дурний!.. Нікому було вас вчити! Якби вас хто взяв у добру науку, то може-б з вас і птахи були!» Чужий горобчик розсердився за таку мову. — «Вчи своїх дурних курчат розуму, а з мене й мого розуму досить!» Підскочив, тріпнув крильцем, цвірінкнув та й геть полетів. А наш горобчик зостався та й замислився. «А правда,—думає він,—краще бути розумним. От курка розумна—наїлась собі, а я мушу голодний сидіти». Подумав, подумав та й став просити курку: «Навчіть мене розуму, пані-матусю! Ви-ж такі розумні». — «Е, ні, вибачай, серденько!» — каже курка. — «Маю я й без тебе клопоту доволі—он своїх діточок чималенько, поки-то їх всіх до розуму доведеш! Шукай собі інших учителів!». Та й пішла собі в курник. Зістався горобчик сам. «Ну, що-ж робить? Треба когось іншого питати, бо вже я таки не хочу без розуму жити», — і полетів у гай.

Прилетів у гай, коли бачить—сидить зозуля на калині та все: «ку-ку! ку-ку!» От він до неї:

— Тіточко, що я вас прошитиму! Навчіть мене розуму! У вас-же нема своїх дітей, а то курки просив, та вона каже, що у неї й так багато клопоту.

— А я тобі от що скажу,—відповіла зозуля:—як у мене свого клопоту нема, то чужого я й сама не хочу! От не мала-б роботи чужих дітей розуму вчити! Се не мое діло! А от, коли хочеш знати, скільки тобі літ жити, то се я можу тобі сказати.

— Аби ти була жива, а за мене не турбуйся!—відрізав горобець і полетів геть.

Полетів він геть аж на болото, а там ходив бузько і жаб ловив. От підлетів горобчик до нього та й каже несміло:

— Навчіть мене розуму. Ви-ж такі розумні...

— Що, що, що?—заклекотів бузько,—тікай-но, поки живий! Я вашого брата...

Горобчик мерщій від його, ледве живий від страху.

Бачить він,—сидить на ріллі гава й сумує. От він до неї:

— Дядино, чому ви так зажурились?

— Сама не знаю, синочку, сама не знаю!

— Чи не можете, дядиночко, мене розуму навчити?

— Та ні, синочку, я й сама його не маю. А от, коли вже ти так хочеш, то полети до сови: вона, кажуть, вельми розумна, то може вона тобі що й порадить. А я до того розуму не дуже!..

— Прощайте, дядино!—сказав горобчик.—Щасливо!

Полетів горобчик питати, де сова сидить; сказали йому, що вона в сухому дубі в дуплі мешкає. От він туди,—бачить—справді сидить сова в дуплі, тільки спить. Горобчик до неї.

— Чи ви спите?

Сова, як кинеться, як затріпоче крилами.

— Га? що? хто?—кричить, витріщаючи очі. Горобчик і собі трошки злякався, а все-таки хоче свого дійти.

— Та се я, горобець...

— Горобець! який горобець? не бачу! Чого притирився? І яка вас лиха година подневі носить? Отже нападсть—і в день не дадуть заснути!..—і сова знов заснула.

Горобчик не посмів її вдруге будити, сів собі на дубі та й почав ждати ночі. Ждав, ждав, аж йому обридло. Коли се, як стало вже добре темніти, прокинулась сова, та як заведе: «Гу-у-у! Гу-гу-гу-у-у! Горобчик аж отерп зо страху, хотів уже тікати, та якось задержався. Вилізла сова з дупла, глянула на горобчика, а очі в неї світять. Страх та й годі!

— Ти чого тут?—спитала,

— Та я,—вибачайте, ще зранку тут сижу...

— І чого?

— Та чекаю, поки ви встанете...

— Та я-ж встала! ну, чого тобі треба, чого стремити?

— Я хотів-би вас просити, вибачайте ласкаві,—чи не могли-б ви мене розуму навчити? Адже ви такі мудрі.

— Не на те я мудра, щоб дурнів розуму навчати! Хто дурнем родився, той дурнем і згине. Тікай-но ти, а то я го-ло-о-о-одна,—гукнула сова, та як засвітить очима...

Горобчик миттю, як схопиться, полетів світ за очі, десь у гущавину заховавсь, то там і проспав аж до самого ранку. Спить горобчик, та так міцно; коли-це у нього над головою щось як застрекоче: «Че-че-че!» Горобчик прокинувся, сидить на сучку сорока-білобока, та так стрекоче, аж очі заплющила.

— З ким ви так розмовляєте? спитав її горобець.

— А тобі що до того? Чи-ба який цікавий! А хоч-би й з тобою?

— То я дуже радий, як з мною. Я-б вас просив, щоб ви мене розуму навчили.

— А нащо тобі, молодчику, розум? Без розуму легше в світі жити, та таки й веселіше. А ти, голубчику, ліпше красти вчись, от як я, то тоді й розуму не треба. З великого розуму не тяжко й з глузду зсунутись, ось ти поговори з мною, то я тебе навчу, як і без розуму прожити...—і заскрекотала сорока, та що далі, то все хутчіш, та все дрібніш...

— А бодай тебе заціпило, скрекотухо!—скрикнув горобець,—ото глушить! цур тобі!—та скоріш від неї геть.

Сів собі горобчик на полі та й думає: «Де я того розуму навчуся? Скільки світа злітав, а щось не багато навчився, хіба вже воно так і зостанеться... Зажурився він, поглядає сумно круг себе, а по полю чорний крук помагає та так поважно.

— Ну, ще в сього поспитаю; се вже в-останнє,—подумав горобчик.

— Навчіть мене розуму!—звернувся він просити до крука,—я вже давно його шукаю, та ніяк не знайду.

— Розум, молодче, по дорозі не валяється,—мовив поважно крук,—не так-то його легко знайти. А я тобі ось що скажу: поки біди не знатимеш, то й розуму не матимеш. От тобі моя наука! А тепер іди—мені ніколи.

Полетів горобчик, засмутився: «Що то мені така наука?—гадає собі. Однак ні в кого розуму більше вже не питав—обридло вже. Посумував трохи, що мусить без розуму жити, а там і забув. Почав знову гуляти веселенько. Ні гадки йому. І не зогледівся горобчик, як і літечко минуло. Настала осінь з вітрами холодними, з дощами дрібними, а де далі і сніжок почав перепадати. Біда горобчикові,—холод, голод! Вночі де не сяде—спати не може—так холодний вітер і пронизує; вдень їсти нічого, бо все зібрано в клуні, а як що і знайде, то за сваркою теряє. От і почав наш горобчик до розуму доходити—годі сваритися! Куди горобці летять, і він за ними; що вони знайдуть, і він поживиться, та все без сварки, без бійки, то горобці його й не женуть од себе,—а перше то й близько не підпускали. Побачив

горобчик, як інші пташки в теплих гніздечках сидять, почав він і собі придивлятися, як-то гнізда будуються. Почав він пір'ячко до пір'ячка збирати, соломку до соломки складати, та гніздечко мостити. Так статкує наш горобець, так дбає! Де далі почали його всі горобці поважати; куди зберуться на раду, то вже й його кличуть,—так він все славився між ними своїм розумом. Перезимував він зиму щасливо, а на весну вже став великим та розумним горобцем; сидів він у гніздечку не сам, а з горобличкою, і четверо яечок в гніздечку лежало. Як виклюнулися горобенята, то горобцеві новий клопіт—годувати діточок та вкривати, та глядіти, та від хижого птаства боронити—не до гулянок було! А вже що господарний був горобець, то було аж сусіди горобці дивуються: «Які ви, сусідоньку, мудрі! А де ви того розуму навчилися?»—питають було його. А він було тільки головою хитає: «Біда навчила!»—каже.

Тямити—розуміти, второпати. Коли не пиріг, то й не пирожися; коли не тямить, то й не берися. Не розумію нічого, не знаю, не пам'ятаю. Я щось не второпав, що він співав.

Поживитися—користуватися. Пожививсь, як собака мухою. І благо тому чоловікові, котрий користується з свого світла.

Замислитися—задуматися. Замислився козак.

Доволі—досить, буде, годі. На волі плачу доволі. Мудрій голові досить дві слові. Ждала, ждала та й годі сказала.

Бузько—лелека, бусель.

Мерщій—швидче, скоріше.

Вельми—дуже. Ішов козак на лінію і вельми надувся.

Стреміти—стирчати. Була на йому біла свита, набакир шапочка стреміла. Колос повний гнеться до землі, а пустий догори стирчить.

Міцний—кріпкий, цупкий. Міцний, як з ключця батіг. Скинь цупкії пута.

Глузд—розум. Глузд останній потеряла.

Заціпити—відняти мову. Бодай тобі заціпило.

Статкувати—добре поводити себе, добре господарювати. Як я буду статкувати, то він буде шанувати.

65. ОПОВІДАННЯ ЧАІНОК.

(Переклад).

Катруся жде маму і тата до чаю: вони обіцяли до восьмої години вернутися, але тепер уже пів до дев'ятої, їх все нема. Катрусі дуже скучно та нудно; вона почала було з котиком бавитись, так котику було не до мисли, він дряпався, прискав і знову звернувся клубочком на другім кінці канапи.

Марія принесла самовар, заварила чай і сіла біля Катрусі.

— Маріє, чому так довго нема тата й мами?

— Певно бабуня їх не пускають.

— Як нудно,—зітхнула Катруся,—почитати хіба, поки вони прийдуть?—Вона взяла свою укохану книжку й почала її пильно читати.

— «Тар-тра-та-та, тар-тра-та-та»—почулось у чайнику, і покришка почала швидко підстрибувати.

— Куди се ви?—зашипів на них самовар грізно.

— Нікуди, се ми так, загомоніли чайнки в чайнику, ми хочемо подивитись, де ми тепера. Бо ми нічого не бачили з того часу, як нас в Китаї запаковано...

— Китай? Се що за звірюка? спитали пклянки, що стояли на столі.

— Ви не знаєте, що таке Китай! Се-ж наша країна, де ми росли і відкіля нас привезено, одмовили листочки.

— А далеко се звідціль?—загук самовар.

— О, так! Далеко, дуже далеко, за широкими морями, за високими горами, за міцними та товстими мурами. В тихій чудовій стороні лежить вона—наша кохана країна; її огортають розкішні рослини та запашні квітки.

Як то було чисто, весело в маленькому чайному садочку! Під нашим захистом гралися господарські діти, на наших вітах співав свої чарівні пісні соловейко.

А як кохався в нас господар Мінг-хо, як упадав він за нами!

Скільки працював бідний Мінг-хо, поки осушив болото, яке він одержав у спадщину.

На своїх плечах натаскав він з жінкою чорноземлі, налив рівчаків, куди стікала вода, вибрав захистне місце і поклав нас маленькими зернятками в землю. Заледве виглянули ми на світ двома листоньками, як він пересадив нас у сонячний закуток. Тільки прокинеться було сонечко, а Мінг-хо в своєму садочку копає: то він його чистить, то обкопує, то поливає нас у засуху, то осушує землю у вохкість! Зате які ми йому вирости за два роки, яким рясним листям убрали ми бронзові віти.

— Гадаю собі, які ви хороші, чорні як мурини, сухі як тріска, теж ще красою пишаються!—запамотів на вікні журавельник.

— Авжеж крапці за тебе були!—образились чайнки, хіба можна порівняти твій лист до чайного? Наш зубчастий, з одного боку вишневий, з другого ясно-зелений, а зверху ще присипаний сріблястим пущком.

Журавельник щось одповів, але ніхто на нього не звернув уваги, всі з цікавістю пильно слухали чайнок.

— У нашого господаря було двоє дітей: хлопчик Цзо і дівчинка Чао. Цілий день біля нас миготіла голінна голівка Цзо з тонень-

кою на самій маківці кіскою та жовте скулисте обличчя сестрички його Чао з вузькими добрими оченятами.

Брат та сестра були такі схожі, що їх тільки й можно було по волоссю розпізнати: у Чао волосся не голили, то воно й сторчало густими, пухкими патлами на всі боки.

Діти були дуже малі, працювати ще самі не вміли; проте бігали що-ранку у місто, де продавали різні речі з кости й дерева, що штучно вирізував їх тато Мінг-хо

Дорога йшла їм через чудовий лісок, де росли пальми, кипариси, горіхові та померанчеві дерева. З-під густої трави дивилися сотні різнокольорових квіток, а над ними літали чарівні метелики—сині і жовті, як оксамит. Химерні пташки тьохкали на всі голоси, в траві цвірінкали коники. Цзо і Чао не заглядалися ні на що, а поспішали до міста, де знаходили собі завше покупців. Над силу було там протиснутись. На вузьких вулицях китайського міста раз-у-раз метушня і гомін. Народ там роботящий, даремно їав ловити не буде, а хапається всяк за своїми справами. Вулиці там дуже гарненькі, будинки на них одно й двохповерхові, оздоблені штучною різьбою, з химерними воротами й наметами; дахи у будинків з'єднувались один з другими і таким чином складали угорі нову вулицю, на якій був такий-же рух, як і на землі.

Цзо і Чао вибрались на горішню вулицю, відкіля місто здавалося ще кращим. Де-не-де здіймаються на горбочках пагоди з страшними ідолами. В паланкинах поважні мандарини та вельможні пани й пані в пишних убраннях. Волосся у де-яких з них було так позачісано, що на них поміж волоссям стирчали цілі клітки з птахами, або китиці з квіт. Назустріч Цзо і Чао бігли такі-ж маленькі продавці з свійськими голубами, з гніздами ластівок, улюбленою стравою кітайців, з кониками та робаками, до яких теж дуже ласі кітайці.

День був дуже щасливий: брат і сестра швидко порозпродували свої речі і щасливі бігли додому через той-же лісок. Тепер їм не треба було поспішати, можна і в ліску погуляти. Діти стали збирати квітки, горіхи, ягоди та ловити метеликів.

— Чи не час додому, Чао?

— Ах, Цзо, тут так гарно. Подивись, дерева запрошують на холодок, погуляємо ще годину!—Тим часом почало заходити сонце. Діти заметушилися; коли вони вийшли на великий шлях, їх нагнав розкішний паланкин, в якому сидів мандарин з маленькою дочкою. Коса у мандарина була аж до землі, на голові шапочка з золотими галочками і ясна, золотом гаптована сукня.

Дівчинка, хоч і була не більша за Чао, але у неї волосся було зачісано вгору з золотими шпильками, через що її обличчя здавалося блідим та якимсь хорим; вона була одягнута теж дуже розкішно й барвисто.

— Тато, тато! купи мені сі квітки!—сказала мандариночка.

— Ей ви! закричали на Цзо і Чао слуги, що бігли поруч паланкина,—ідіть швидче, сюди! Світ очей наших, конвалія ніжна, троянда небесна хоче купити ваші квітки. Боязко наблизились діти й дали дівчинці квітки.

— Тато, мені подобаються сі діти: я хочу, щоб вони до мене прийшли! Сказала пещена Іске.

— Се неможливо, райська птахо моя,—відповів мандарин.

— Я хочу, я хочу! Заплакала мазуха і закулила обличчя руками.

Мандарин звелів дати дітям червінця, і паланкина понесли далі.

Зраділи діти, побігли швидче додому. Тільки що вони встигли розказати своїм, що з ними трапилось, як до них прибіг слуга того мандарина, що діти зустріли, і каже, що їх найясніший господар просить до себе дітей.

Дуже перелякалися Мінг-хо з жінкою і стали навколошках просити посланця, але він їх запевнив, що дітям нічого злого не буде; а вони все його просили слізною, аби він захистив їх дітей від мандаринового гніву. За годину хлопчик і дівчина стояли край воріт величезного дому: навколо було багато башточок і чудова огорожа, за якою був великий двір. Минувши його, діти знову опинилися біля других воріт, де побачили силу прислужників, які провели їх до будинку в покої.

Чао так злякалася, що нічого навкруги себе не бачила, проте жвавий Цзо встиг роздивитись все пишне убранство: в однім покою був чудесний водограй і запашні квітки, в других—стіни і стеля були вкриті химерними малюнками, в де-яких було багато парцелянових та золотих філіжанок, вазочок і т. ин. Скрізь рослини, пташки, пишнота та розкіш.

Коли тут раптом відчинилися двері і діти побачили Іске: вона сиділа в садочку. Дівчинка дуже зраділа, побачивши гостей, водила їх по садочку, показувала всі дива. О, що то був за сад! Не те, що їх маленький чайний садок! Довгенькі стежечки, посипані жовтим піском, розбіглись на всі боки; дерева ломилися під тяжкими овочами, яких наші діти зроду не бачили; скільки тут росло квіток і яка сила була муштрованих пташок! Павичі та дивні кури гуляли поважно по садочку.

Іске привела дітей до своєї любої альтанки, де сиділи її три мавпи та вчені папуги.

Діти швидко оговтались на новому місці й радо почали бавитись.

Вони реготались, аж падали, коли Пех, одна мавпа, тягла Цзо за кіску, а друга мавпа, Хо, тягла Чао за синю полатану сорочку.

Коли се дітям обридло, вони пішли до ставка годувати золотих рибок.

— Як тут у вас гарно бігати—сказала Чао—давай в горидуба гулятись!

— Я не можу бігати,—сумно одмовила Іске,—у мене не такі ноги, як у тебе.

Тут тільки Чао спостерегла, що у її подруги маленькі, чотирьохкутні ніжки, міцно сповиті, вона заледве ходила на них.

— Нащо вони у тебе так зав'язані? спитала ласкаво Чао.

— Ти, певно, ніколи не бачила великих пань, які вони мусять мати ноги! Така нога як у тебе, не сповита, не чотирьохкутна,—се-ж страшний сором! Батько мій мандарин дуже, дуже пишний, він відвідує навіть самого Богдихана. Всі повинні вклонятися моему татові сорок разів, а прості люди не сміють навіть стояти, а мусять подати на землю, коли тато балакає з ними; через те я й подруг не маю, що всі для мене недосить значні.

— Як же ти граєшся з нами?—здивувалися діти.

— Я й сама не знаю, як мені тато се дозволив,—певно через те, що я не-що-давно була хвора; він мене любить та пестить, я дуже плакала та просила, от він і згодився.—Якби ти, Чао, бачила, які маленькі ніжки у моєї мами! Не більше від мого кулачка: таких других нема в цілому Китаї. Мама хоче, щоб і мої були такі,—се-ж саме для того й сповивано мені їх змалку, підгорнувши пальці під подошву: се дуже боляче, але сього вимагає краса.

— Добре, що я не мандарівна! подумала Чао, весело глянувши на свої босі та жвавів ноженята.

За іграшками та балачками швидко промайнув час; дітей покликали обідати. Коло столу сиділа Іскина мати, вона була вбрана від ніг до голови у шовк та золото.

Вельможна пані до дітей обернулася ласкаво, питала про їх родину й прохала частіше відвідувати її доню.

Подали обід, який почався з ласощів, а закінчився вареним рижом. Цзо і Чао з великим смаком їли чудові страви. Але як різнився сей обід від їхнього, що складався лише з рижу та холодної води.

Пізно ввечері повернули діти додому.

Не раз і не два ходили вони до Іске,—її батьки їх теж полюбили.

Тим часом прилинув квітень,—доба першого збору чаю. На самому сонці розіслали плетінки.

На другий день, далеко ще до схід сонця, прийшов в чайний садок Мінг-хо з робітниками. Кожний вибрав собі по дереву і почав обережно відщипувати нігтем листочки один по одному і класти їх на плетінку. Се робота дуже марудна, але китаець звик до неї. Сонце пекло й відбирало від нас, листочків, вохкість і м'ягчило нас. Так ми сохли до заходу сонця. Увечері нас загорнули, перше вкупі з плетінкою, а потім кожний листок окремо згорнули

на долоні. Згорнуті листя посушили ще один день на сонці. Коли, ми досить почорніли, нас ще раз пригнітили. Потім віднесли до чайної фабрики, де нас підмажували в плетених кошиках на гарячому вугіллію доти, доки ми не зробилися зовсім чорними. Після просіяли нас від пороху і ще теплими запакували й відіслали сюди.

Ми довго їздили в чайних скриньках. А там, дома, чайне дерево дало другий збір в червні і третій в липню. Потім вкрилося ніжними, білими квітками, в середині в них лежали круглі зернята, з яких виростають нові чайні дерева».

Катруся заснула над книжкою. Самовар давно погас, все за-тихло, слухаючи чайнок.

— «Дзень, дзень, дзень!»—розляглося по домі. Катруся прокинулась і побігла назустріч татові й мамі.

Вони привезли їй ляльку й книжку; се цілком нагородило доню за довге та нудне чекання. А їй справді було нудно чекати: вона не зрозуміла, про що розказували чайнки.

Мур — складена з цеглин стінка. Золота швайка мур пробиває.

Захист — за слона, за тула, за ступа, притулок. Гори, що роблять кораблям захист від бурі. Моя ти радість і одрада, моя заслона і ограда. Чоловіченьку, ти затуло моя: я за тебе затулюсь і нічого не боюсь. Нема йому бідоласі безхатньому ніде притулку.

Упадати — доглядати, пеклуватися, дбати, панькатися. Коло дитини так упадає. Нащо кахав вас, нащо доглядав. Хоч воно й піросло, а все таки треба коло його піклуватися. Треба мені робити, а не з дитиною панькатись.

Мурин — мавр.

Пишатися — величатися, бундючитися, гоноруватися, красуватися. Пишається, як корова в хамуті. Величається, як заєць хвостом. Твоя Маруся усе чогось бундючиться. Пишається, красується, сонце зустрічає.

Зашамотіти — За шелестіти, зашарудіти. В сінях щось зашамотіло. Важко зітхнув, аж листя зашелестіло. Зашаруділа миша.

Журавельник — рослина.

Миготіти — блискати, блимати. В очах миготить, а в голові свистить. І дощ не йде, і хмар нема, тільки блискає. Тільки очима блима.

Штучний — майстерній, вмілий. Штучно та гарно сорочки вишивають. Там народ усе майстерній. Ув умілого і долото рибу ловить.

Оksamит — бархат. Оксамитом шляхи стели.

Метушня — метушіння.

Гомін — шум, галас, гармидер, лемент, вереск. Гомін, гомін по діброві. Ой, нумо нумо, зеленого шуму. Зареготались... гай обізвася. Галас, зик, орда мов ріже. Гармидер, галас, гам у гаї. На вулиці такий галас, такий лемент.

Химерний — чудний, кумедний, дивовижний, дивний. Коли скінчиш ти вигадки химерні? Чудний, як бублик, крутом об'їси, а в середині нема нічого. У мене така кумедна натура. Казки дивовижні казала. Дивний сон побачила Маруся.

Пагода — китайський храм.

Палинки — стілець з дашками, на якому носять китайців.

Мандарин — китайський урядовець.

Гаптувати — вишивати. Нехай-же шиють, шовком гаптують. Не жаль мені хустиночки, що я вишивала.

Конвалія — квітка (ландиш).

Мазун-ха — пестун, мамій, улюбленець. Чи батьків синок, чи материн мазун? Нам таких маміїв не треба. Бабуся не знає вже, чим свого коханого улюбленця вшанувати.

Водограй — фонтан.

Парцелен — фарфор.

Філіжанка — чашка. По філіжанці кави піднесли.

Пишнота — розкіш. Один чоловік живе у пишноті, другий у бідності. Степи-поля—розкіш моя.

Альтанка — альтана (беседка).

Оговтатися — улаштуватися. Трохи оговтався і не боїться нічого. Я вже на новому місті добре улаштувалася.

Значний — поважний. Значна частина війська. Іще трошки засоромилась перед поважним гостем, та й очі спустила.

Доба — 24 години,—ніч і день.

Марудний — морочливий, повільний, забарний, вайлуватий. Це морочлива праця. Забарнії гості забарилися у хаті. І в кого цей хлопець удався такий вайлуватий?

66. МИШКА.

Казка Б. ЛЕПКОГО.

Була собі мишка. Така, як і другі: сіренька, маленька, кінчасті ушка, довгий, гладкий хвостик.

В самім кутку хати, де нога від ліжка щільно притикає до стінки, мала свою нору. Мешкання не розкішне, але безпечне.

Ніхто з людей не заглядав туди.

О, люде—це дуже цікаві сотворіння!

Мишка боялася людей.

Коли на хаті не видно було ані одного чобота, ні одної ноги,

висувала голівку, зиркала направо й наліво, і скоренько, скоренько, як шнурочок пересувалася по під стіну у двері.

— Шу-усть!—і вже на подвір'ю.

Там не боялася нікого. Ні пишно вбраного когута, що ходив мов жандар, ні круторого вола, що лежав біля стайні, мов гора, і румигав, ні господині, що на ціле село тарахкотіла терлицею, а язиком ще голосніше, ніж терлицею,—нікого!

Бігла на поле.

Там стрічалася з своїми сестрами із міста.

Ці були дуже бідні: худі, голодні, миршаві. Ледве хвостики волікли за собою. Розказували, що тепер у них в городі страх погані часи. Люде не мають що їсти, а про миші то вже й не згадує. Їм, просто, пропадай! Ніде ні крушинки хліба, ні одної крушинки, нічого! Господиня, як крає хліб, то над тарілкою й крає так тонко, що руку крізь крайнку видко. Як пряче із стола, то кришки на долоню згортає і дитині до рота несе, щоб з голоду не вмерло... кажуть, війна. Люде людей мордують, не мають часу працювати на хліб.

А наша мишка на те до них.

«У моїх господарів не те. Єсть чим пожитися. Коли я й вибігаю в поле, то це не з голоду, а так із привички, щоб подивитися на світ, бо у норі скучно. Все з тими дітьми, та з тими дітьми. Такі вони неслухняні, пищать, а на мені шкура терпне, щоб господар не вчув. О, мій господар дуже страшний. Його всі бояться. Колись ту двох кабанів забив. Такі здорові кабани, а він їх порізав. Сало повісив у димарі, коптить. А м'ясо їдять. Добре їдять. Вночі приходять якісь чужі люде, і він їм продає. За гарні гроші. Гроші ховає у ящик під ліжком, недалеко від моєї нори. Іноді, як ціле село спить, перед хату заїжджає візок. Злазить двох людей і з хати виносять м'ясо, масло, яйці, крупу і сало. Таке чутке сало, що аж в носі вертить...»

— «Не говори, сестричко!—перебивають городські мишки.—Не говори, бо нам млісно стає. Ми вже й забули, як сало виглядає».

Мишці жаль голодних городянок, вона важко зітхає й говорить далі.

— «А коли вже добре навантажать візок, то господар випроважає його польовою доріжкою під ліс, а сам вертає в хату. Тиче жінці гроші під ніс і каже: «Що, гарно пахне? Ха-ха-ха. От бачиш

і війна на щось придасться. Перше ми за рік не заробили стільки, що тепер за місяць. Розбагатіємо».

І ховає гроші у ящик під ліжко. В цьому ящику стояли колись гранати, а тепер гроші. Ще трохи, і ящик цей тяжко буде замкнути, так їх багато».

«А господиня?»—питають цікаві мишки.

«Господиня ходить тепер як паня. Які у неї сорочки, які кружева—тфу! Пахучим милом вмивається».

Городські Миші вірити не хочуть. «Пахучим милом вмивається, а наша вмивається слізьми.»

Наговорившись доволі мишка вертає домів.

Перетиснеться крізь двері, як тінь майне попід стіну і шу-усть до нори. Тільки хвостик иноді визирає. Але й хвостика ніхто не бачить, бо де там тепер людям заглядати під ліжко.

Їм не до того.

Раз якось вертає наша мишка і чує—в хаті чужим духом пахне. Знялася на задні лапки—заглядає.

Перше побачила великі черевики на дерев'яних підосвах, а там обшарпана спідниця, а вище полатана сорочка, а ще вище обличчя, худе, худе, лиш шкура та кості, лиш ці червоні, заплакані очі.

— «Це одна з тих із міста»,—погадала собі мишка.—«Вони приходять без нічого і відходять з нічим. Побачимо».

А жінка говорила, мов-би за трумною ішла:

«Змилосердіться, господине, дивіть! Ніг собі в цих проклятих колодках не чую. У мене хора дитина, як мені без молока вертати? Най-би хоч перед смертю напилося. Совісти нема на таку муку дивитися. Я-ж мати. Я вам цього, спасителько моя, во віки не забуду. Я вам гроші в суботу принесу, щоб я спокійно сконала, що принесу»....

А господиня:

«Мої корови тільки молока дають, що кіт наплакав. От, дою, щоб не запустити. Прийдіть, як отеляться. Тепер ми сами не маємо, що пити. Спитайте у наших сусідів. Може продадуть; вони на гроші ласі й рідного-б батька продали, а в нас нема що продавати, хоч і хотіли-б».

Як мишка тую розмову почула, то так їй соромно зробилося, не за себе, а за господиню, що чим скорше побігла до нори.

«Добре, що діти сплять, а то-б ще навчилися брехати, як люде. І як цим людям язик на таку брехню повертається. Погані люде. Одні з голоду гинуть, а другі папір у ящик ховають. Хіба-ж папір важніше від життя? Але я їм!»

І в маленькій мишачій голові зродилася велика думка. Знищити, поторощити той папір, що його кривдою людською чути, поганий папір.

Вона припала до дерев'яного ящика, і гризла, і гризла, і гризла.

Зразу ящик, а там і гроші. Працювала цілу ніч. В днину відпочивала, а на ніч даліше до роботи. Так кільки діб, аж не було що гризти.

Одної днини каже господар до своєї жінки: «Я чоловік праці. У мене ніхто не сміє дармувати. Гроші також. Їх треба пустити в рух. Купимо за них кільки свинок, двоє-трое телят, підгодуємо, продамо і купимо нових і знов продамо, поки не будемо мати тільки грошей, що в банку. Хто його зна, коли буде друга війна».

Кахикаючи і постогнуючи, бо був товстий, як годований кабан, поліз під ліжко. Добув ящик, відчинив і... очі йому пішли в стовп, брови підлізли вгору, волосся дубом стало.

— «Погризли, погризли, погризли!»

— «Що? Де? Коли?»—питалася жінка.

— «О, дивись! О!»

І вона теж встромима ніс у ящик: «А-а-а!»

«Це ти тому винна, це ти!»

«Всьому я винна, всьому я»... плакала жінка.

А господар кричав: «Я не раз говорив, що треба кота, великого, здорового кота а ти ложки молока жалувала для його: ти! ти! ти!»

І кинувся до неї з кулаками.

Але мишка не чекала, що даліше буде: моргнула на дітей, і вони шнурочком вибігли крізь відчинені двері на поле.

Краще там, ніж у такій хаті.

Терлиця — приладдя, на якому тріпають льон, пеньку. Тіпає плоскінь або матірку, скрипить терлиця під повіткою.

Когут — півень. Два когуги, два дими, дві господині ніколи не погодяться.

Румати—рюмати, рюмати, плакати. Та годі тобі рюмати.

Навантажити — накласти, нагрузити, наладувати. Хоч як було навантажить віз снопами, чи на гору, чи в долину їй (коняці) все одно, що по рівному. Наладували повний човен сіном, та й поплили на той беріг.

Краюнка — скиба, шматок, кавалок, кус, кусень. Одрізнана скиба від хліба, вже її не притулиш. І хліба шматок дасть він. За кавалок кишки сім миль пішки. Перший кус усьому голова. Відвалив кусень криги оттакий завбільшки.

Прятати—порати, чепурити, порядити, прибрати, Пішов порати скотину. Хату так причепурила, наче на свято, Як понасмічувала, поряди мені зараз все. А в дівчини одна хата, та й та не прибратата.

Сконати—вмерти, кінчатися. Гриць сконає, нім когут запіє. Вмер батько наш. Коли мати кінчалися, на дворі вже був ясний день.

Днина — д е н ь. У суботу на годину, у неділю на всю днину. Ввесь день весело прогуляли.

Доба — 24 год, день і ніч разом, сутки. Дві доби лежав я в ліжку. День і ніч—сутки пріч.

67. ЖОВТЕ ЛИСТЯЧКО.

Вірш ВАЛЕР'ЯНА ПОЛИЩУКА.

Жовте листячко летить,
Сніг по ньому шелестить.
Сніг... сніг... перший сніг,—
Сніг по листі шелестить.
Сніг із вітром обійнявсь,
В хатку зайчика забравсь.

Сніг—сніг... перший сніг,—
В хатку зайчика забравсь.
Завіває, в шпари дме,—
Наче куряву здійме.
Сніг... сніг... перший сніг,
В хатку бідного забравсь.

Шпара — щіль, щілина, розколина. Дивлюсь крізь щілину. Дві дровиняки, чотирі коляки, вісім дір, дев'ята щіль. Вода з розколини лилася.

Курява — пил, порошок, куря. У степу курява така, наче чия велика панщина почала віяти жито на току. Порох з ніг ваших обтрусіть.

68. ТА ЗАБІЛІЛИ СНІГИ.

Народня пісня.

Та забіліли сніги, заболіло тіло,
Ще й головонька!

Та ніхто не заплаче по білому тілу,
По бурлацькому:

Ні отець, ні мати, ні брат, ні сестриця,
Ні жона його;

А тільки й заплаче по білому тілу
Товариш його.

— Та прости-ж мені, брате, вірний товаришу,
Може я й умру!

Зроби-ж мені, брате, вірний товаришу,
З клин-древа труну;

Та сховай мене, брате, вірний товаришу.
В вишневім саду,

В вишневім садочку, на жовтім пісочку,
Під калиною...

Та рости, рости, дерево, тонке та високе,
Кучерявее!

Розпусти гілля та аж до коріння,
Лист до долоньку,

Укрий моє тіло, бурлацькеє біле,—
Ще й головоньку.

Та щоб моє тіло, бурлацькеє біле,
Та і не чорніло,

Од ясного сонця, од буйного вітру
Та і не марніло.

69. ЛЕБІДЬ І ГУСИ.

Байка Є. ГРЕБІНКИ.

На ставі пишно Лебідь плив,
А Гуси сірії край його поринали.
«Хіба оцей біляк вас з глуду звів?»
Один гусак загомонів.
«Чого ви, братця, так баньки повитріщали?
Ми попелясті всі, а він один між нас
Своє пиндючить пір'я біле!
Коли-б ви тільки захотіли,
Щоб разом, стало-буть, вся бесіда взялась,
Ми-б павича сього як-раз перемастили».
І завелась на ставі геркотня.
Гусине діло закипіло:
Таскають грязь і глей зо дна,
Да мажуть Лебеда, щоб пір'я посіріло.
Обмазали кругом—і галас трохи стих;
А Лебідь плиє на дно—і винурнув, як сніг.

Баньки—очі (вирачені, дуже великі)

Попелястий—сірий (подібний до попелу). Ви кури білі, чорні, попелясті.

Бесіда—товариство, компанія, гості. Там у покоях сидить чесна бесіда.

Приказки: З чорної кішки білої не зробиш. Добре, то добре й буде, а лихе, то й лихе буде.

70. УКРАЛА.

Опов. Б. ГРІНЧЕНКА.

Тільки вчитель увійшов у клас, зараз побачив, що там робиться щось непевне. Школярки та школярі юрмою оточили когось і про щось палко і голосно балакали. Балакання було неласкаве, сердите. Зрозуміти поки нічого не можна було. Чуть тільки було, що на когось діти сердились, комусь докоряли.

Зараз-же де-хто побачив учителя і почулось проміж дітьми:
— Василь Митрович прийшов... Учитель прийшов. Діти стихли і всі повернулись до вчителя.

Учитель підійшов і спитавсь:

— Що тут у вас таке?

Усі мовчали, стоячи колом біля однієї парти. На тій парті сиділа Олександра. Олександра була школярка першого року, дочка сільського писарчука п'янички. Вона сиділа, низько похнюпивши голову і втупивши очі у свій стіл. Її біляве, усе в веснянках обличчя було біле, як крейда. Вона ухопилась руками за стіл, мов боялася, що її тягнути будуть кудись силоміць.

Учитель ще раз спитавсь:

— Що тут у вас таке?

Забалакала Пріська. Пріська була подруга і товаришка Олександрина.

— Та Олександра...—Пріська почала і засміялась, не добалакавши.

Учитель спитавсь:

— Що Олександра?

— Украла в мене хліб!—доказала Пріська і зовсім зареготалася, і її нерозумні сіро-сині очі з сміху аж сховалися за ситими щокми.

Ся звістка дуже вразила і здивувала учителя. Такого в школі ще не було. На Олександрю він теж ніколи нічого не думав.

Учитель глянув на Олександрю і спитавсь:

— Олександро, правда сьому?

Вона мовчала і сиділа непорушно, як кам'яна. Учитель зрозумів, що Пріська казала правду. А Пріська вже не мовчала, а торхтіла:

— Вона не перше се краде. Вона кілька разів у мене тягала. Тільки кинеш торбу з пирогами—так і потягне. Та я все мовчала. А оце вже сьогодні. Бачу, ухопила хліб та й побігла з школи у двір та зайшла за дерево та й їсть. Я побігла до неї, а вона злякалась. Не кажи, каже, учителеві, я тобі малюнок дам...

Учитель ще раз спитався.

— Олександро, правда сьому?

Але і тепер Олександра мовчала і сиділа непорушно. Один великий школяр, не зовсім розумний і не дуже жалісливий, загомонів:

— Та що там її питається? Хіба і так не видно, що правда. Бач, що вигадала—красти! Її треба прогнати з школи!

Школярі загукали:

— Треба, треба!

Учитель сказав:

— Чому-ж се так?

— А тому, що вона краде, а ви або ми на кого іншого думати-мемо по-дурному.

Другі казали:—Се нічого не можна буде й положити у школі, як що крастимуть.

— А хіба воно гарно, як казатимуть на школярів, що вони крадуть?—додали треті.

Учитель сказав:

— Ось що, дівчата й хлопці. Ви он уже налагодились виганяти Олександрю з школи, а ще й не знаєте до пуття діла. А може воно й не так було? Треба послухати уперед, що Олександра скаже.

Олександрине обличчя похилилося аж до столу.

— Запевне то ти свій хліб їла—бо я ніколи не повірю, що ти можеш украсти.

Голосне, гірке ридання розітнулося у школі. Се плакала Олександра, припавши головою до столу. Школярі одразу притихли. А вчитель казав:

— Не плач! Коли сьому не правда...

— Правда! Правда!.. скрикнула Олександра.—Я вкрала! І вона заридала ще дужче. У великій класовій хаті стояли шідесят школярів мовчки, не ворущаючись, а серед їх, припавши головою до столу, гірко плакала маленька білява дівчина.

Довго вона плакала, і всі мовчали, аж поки вона трохи заспокоїлася. Тоді учитель, сівши біля неї, спитавсь:

— Нащо-ж ти се зробила?

Вона мовчала знову і знову похнюпилася. Учитель бачив, що сказати те, через віщо вона се зробила, їй так саме важко, як було важко признаватися. Але вона перемогла себе. Де-кільки разів вона починала казати, ворушила губами, але зупинялася. Нарешті промовила:

— Я їсти хотіла.

— Хіба ти дома не їла?

— Не їла.

— Чому?

Вона знов змовкла і... зовсім несподівано уп'ять заридала.

— У нас... у нас... нема чого їсти... Батько нічого... не приносять з волости... усе пропивають... Ми їмо су...су...сухарі уже другий тиждень.

І більше вона нічого не могла сказати за сльзьми.

Давно був час починати вчиття. Учитель тихо взяв Олександру за руку і, сказавши їй кілька ласкових слів, повів її у свою хату, щоб вона там заспокоїлася. Як повернувся він у клас, то з десяток рук простяглося до нього, і в кожній руці була якась їжа.

— Натє! Дайте їй! Хай попоїсть!

Учитель глянув на дітей: хлопці були ні в сих, ні в тих, дівчата де-які плакали. Він забрав усе, що діти надавали, і поніс Олександрі. Але вона нічого не хотіла їсти і все плакала. Він, скільки міг, розважив її, а сам пішов у клас і звелів співати. Як заспівали, він непомітно ввів у клас Олександру.

Олександра після сього довго соромилась глянути учителеві у вічі. Але ні він, ні школярі ніколи не нагадали їй про те, що було. Та й не треба було їй нагадувати. Вона сама бачила свій гріх, і з того часу вже ніщо не могло спокусити її. Дівчата—товаришки її люблять і часто дають їй чого їсти — такого, що з дому приносять. Але вона зрідка бере, та й то тільки, щоб не образити подруг, хоч і часто сидить на сухому хлібові. Сього року вона здасть останнього екзамена і вийде з школи розумною, правдивою і чесною дівчиною.

70. ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК.

Опов. В. ВИННИЧЕНКА.

Настала весна. Сніг зробився жовтий і брудний, а лід на річці такий, як намочений сахар. Потім почали текти річечки по вулицях, і стала парувати земля на сонечку.

Раз під вечір Стьопка, Грицик, Спірка та інші хлопці пускали кораблики по вулиці.

В сей час вийшов Толя на ґанок і дивився на їх. Він сам не пускав, бо йому строго заборонено було гратись з вуличними хлопцями, але стояти на ґанку можна було.

Раптом звідкись прийшов Федько. Кожушок його був весь мокрий, чобітки аж порижіли од води, шапка в болоті. Але він весь сяяв і махав величезною палицею, яка була вдвоє більша за його.

— Хлопці! А де я був!— закричав він ще здалеку.

Всі кинули кораблики і підбігли до його.—А де? А де?

Федько ловко заткнув палицю в купу мокрого снігу, зняв шапку і витер піт.

— Ху! От так наморився, братця! Ну, так і робота була.

— Та де-ж ти був? Яка робота?

— На річці був. Там таке!.. Крига йде страшенна. Базарний місток знесла к бісу. Он як! Ми ловили дошки... Я такого дуба витягнув, що ой-ой-ой!

Хлопцям аж дух захопило. А вони й не знали!

— Та брешеш? Правда?

— Піди подивись. Сидять тут, кораблики пускають... Я завтра у школу не піду, зранку на річку збираюсь...

— Як у школу не підеш? А батько?

— От штука! Візьму та й не піду. Здоров, Только!

Толя чув усю розмову і йому страшенно кортіло розпитатись, як там на річці крига йде. Але він терпить не міг, як йому сей Федько говорив «Толька». Наче він йому товариш.

Толя одвернувся і нічого не сказав, немов не чув Федька. Але так було цікаво послухати, як крига йде на річці, що він зараз же повернувся знов і сказав:

— Здоров! Ти був на річці?

— Був.

— Здорово йде?

— Біжи подивись, як мама пустить—посміхнувся Федько і одвернувся від Толі.

Толя почервонів,—як він сміє насміхатись, мурля погане! Як пожаліється татові, йому зададуть!

А Федько розказував тим часом далі:

— Вся річка йде. Страшенно так суне та тріщить... А наро-о-ду на березі, повно! Один хлопець хотів поїхати на кризі та злякався, а я завтра поїду.

Толя хотів іти додому, але, зачувши сі слова, навіть зійшов униз до хлопців.

Хлопці теж були вражені,—от скажений сей Федько! Там десь, дивитись страшно, а він полізе туди.

— Та на саму кригу полізеш?

— А то-ж куди! От і палиця вже є,—показав Федько на застромлену палицю.—Весело на кригах! Я бачив, як торік їздив Антошка... Та я тоді не дістав палиці... Гайда завтра разом? Га?

Спірка й Стюпка почухались: у школу треба.

— Е, в школу! один день пропустимо, от біда велика!

Толі страшно було слухати такі розмови, але він не мав сили одійти.

Хлопці почухались і таки рішили йти завтра до річки. Умовились, що всі троє зійдуться на сьому самому місці рівно о восьмій годині.

Коли Федько прийшов на другий день на призначений пункт, він застав там Спірку, Стюпку і... Толю. Толя був увесь закутаний у шарфики, з-за яких визирав тільки кінчик носа та оченята. Оченята йому були якісь чудні, не то винуваті, не то злякані.

Федько Толі здивувався.

— А ти чого? Може, теж з нами?

Толя трошки почервонів і сказав:

— Я тільки підійду подивлюсь, а потім піду в школу.

— Іди, дивись,—згодився Федько і почав витягати з снігу палицю. Він її сховав туди ще вчора ввечері.

Палиця чудесна була! На кінці гостра, ще й з гвіздком, як устромиш у кригу, не посковзнеться. Книжки Федько прив'язав собі на живіт і закрив колушом. Смішно було дивитись, що він став такий пузатий.

— Наче твій тато...—сказав Спірка Толі.

То була правда, сам Толя се бачив, але йому все-ж таки досадно стало. «Тато»... Зовсім не «тато», а «папа». А потім, що-ж тут такого, що у його папи більший живіт, ніж у їхніх т а т? Бо його папа багатий, от і все.

Толя їм нічого все-ж таки не сказав, він був хлопчик делікатний, вихований. Федько, той, якби зачепили його тата, зразу-б грубості почав говорити, а то й битись поліз-би.

А Толя навіть щось сказав до Спірки. Але Спірка не чув, бо вони в той час підійшли до спуску з гори. Тут уже не до балочок,—стало видно річку. Повіди ще не було, але яка стала чудна річка. Вся сіра, покопирсана, ряба. На березі комашнею стоять і ходять люде... Сонце хитро виглядає з-за парового млина. Галки кудись летять довгими рядами й кричать. Ух, гарно...

— А ну, на ввипередки!—раптом закричав Федько і як вихор зірвався з місця.

Стьопка й Спірка заверещали й побігли за ним.

Толі теж хотілось і заверещати, і побігти, і навіть фицнути так саме ногою, як зробив Стьопка. Але він того не міг зробити—

кричати на улиці не личить благородним дітям, бігти-ж трудно, бо кожущок його такий довгий та тяжкий, і на ногах глибокі галоші. Та ще на спині ранець з книжками.

Толя тільки дивився, як миготіли ноги Спірки та Стюпки. Ось Стюпка загубив книжки. Зупинився, підхопив, знов фицнув і полетів за передніми.

Толя нагнав їх аж коло самої річки. Зблизька річка здавалась ще чуднішою. Видно було, як помалу, тяжко йшла крига. Лід тріщав, лускався, крижини лізли одна на одну. чисто було схоже на те, як женуть великий гурт волів. Вся сіра маса худоби сунеться помалу, але де-коли один віл вилізе на другого, і тоді в тому місці починається гармидер. воли налізають один на одного, стоять, крутяться, аж поки ті, що почали гармидер, не проштовхнуться наперед.

По всьому березі стоїть народ. Хлопці живчиками просуваються поміж дорослими і безперестанку кричать дзвінками веселими голосами. Скільки тут школярів, які завтра скажуть учителю, що їм у сей день «голова боліла», і вони не могли прийти «в клас!»

А річка все суне вперед. Крижини з мокрим рипом труться одна об одну. Вони такі поважні та старі, аж жовті. Звідки вони припливали сюди? І куди попливуть? От сісти-б на одну з них і їхати на ній десь далеко-далеко. Кругом другі крижини, їх треба оди-хати, щоб не лізли на сю, а як налізуть, то потоплять. Добре, як встигнеш перестрибнути на другу, а то як шубовснеш у воду. А вода, ух, чорна, глибока та холодна, аж пищить.

Але знаходяться смільчаки, що стрибають на крижини і їдуть на них якийсь час. Десятки хлопчачих очей з заздрістю слідкують за молодцями. А молодці візьмуть та ще й ногами потупають по льоду, от, мовляв, крига яка, не провалиться. Де-які з них перестрибують на другі лідяки і навмисне зупиняються на самому кінчику над чорно-синьою, густою водою.

— А ну, ти там! Хочеш раків половить?—кричить хто-небудь з дорослих на молодця.—Злізай на беріг!.. Шубовсне в воду, витягай його.

Молодець—ніби не чує, але, потопавши на кризі, сходить на беріг.

Толя часто подивлявся на Федька,—ну, що-ж він не йде на кригу. Федько щось говорив Стюпці й Спірці і показував на річку головою.

Толя підійшов ближче і почав слухати.

— ...А то що! стрибають тут...?—говорив Федько,—подумаєш, яка штука. Ні, нехай хто на той бік по кризі перейде, от буде герой!

— Ну, на той бік!—покрутив головою Стюпка,—як затре кригою, що будеш робити?

— А ти на другу!—блиснув очима Федько.—А з тої ще на другу!.. От зроби так! Зробиш? Га?

— А ти зробиш?

— Може й зроблю...

Толі страшенно хотілось подивитись, як Федько буде стрибати з крижини на крижину. Він пострибає і, розуміється, злякається і почне плакати; його знімуть з криги, а всі потім будуть з його сміятися. Хай не задається.

— Ні за що не зробиш!—сказав Толя Федькові, киваючи на річку.

Федько мовчки подивився на його і нічого не сказав. А Толя бачив, як у Федька навіть губи побіліли, а очі стали такі чудні, гострі, коли він вдивлявся в кригу. Ага! мабуть, боїться.

— А ну, спробуй!—знов сказав Толя.—Ти-ж хвалився, що будеш їздити на крижинах. А ну!

А крижини сунули та сунули. Іноді вони розривалися, і між ними робилась чорна, страшна латка води. В тій воді плила солома й трісочки. І солома й трісочки крутились і десь зникали,—так вертіло там воду.

— А давай об заклад, що перейду на той бік!—вмить звернувся Федько до Толі.

— Ба не перейдеш!

— Ну, давай! Об що йдеш! Як перейду, даси мені свій ніжик, що з костяною ручкою. А як не перейду, я тобі дам свого чижика. Хочеш?

Толі зовсім не хотілось чижика,—навіщо йому чижик,—але він згодився.

— Ну, добре! Давай руку! Спірка, перебивай!

Спірка перебив, і Федько став тісніше підперезуватись, оддавши Стьопці свої книжки.

— Тільки ви мовчіть...—тенором сказав усім Федько.—А то як побачать, що я хочу переходити на той бік, то не пустять. Нехай думають, що я хочу коло берега походити.

— Добре!..

Федько підперезався, взяв у руку палицю, спробував її і насунув щільніше шалку.

— Ну, гляди-ж!—промовив він до Толі якимсь чудним голосом і пішов просто на кригу.

— Федько пішов! Федько пішов!—закричали хлопці, які вже давно зачіпали його, щоб ішов на кригу.

Федько стрибнув на лід і, наче пробуваючи його, потопав ногами. Крижина добра була, товста, міцна.

Федько потрошки наблизився до другої, походив і палицею зміряв, чи товста. Потім озирнувся до берега і раптом стрибнув на другу крижину.

Спірка, Стьопка і Толя дивилися за ним з замиранням серця.

— А куди ти там,—закричав до Федька якийсь робочий збоку,—куди понесло тебе? Вертайся назад!

Але Федько, мов не чуючи, підбіг на край своєї крижини і знов став тикати під нову крижину. Та була зовсім тонка. Спробував надушити її палицею,—угинається. А позаду кричать і махають руками, щоб вертався. Федько вибрав іншу,—ся товща. Розбігся і стрибнув. Крижина тільки злегка хитнулася і заспокоїлась.

— Та що він сказився, паршивець!—закричали вже інші на березі,—куди його потягла нечиста сила?! Ей, ти, вертайся сюди зараз!

— Ну, дивіться, на сього одурілого хлопця!

— Та біжіть стягніть його! Але бігти було вже пізно. Федька несло вниз, і він був уже на середині. Він часом оглядався, піднімав на палиці шапку, весело крутив нею і кричав щось. Розібрати не можна було, що він саме кричав, але, чути, щось веселе й завзяте.

— Та чий він?—питалися кругом.

— Федько, Івана типографщика син, Халамидро звісне.

— Ну й пробийголова... Ач, яке виробляє!

А Федько, справді, щось надзвичайне виробляв на річці. Він то повз на животі по тонких крижинах, то впирався палицею і перестрибував через водяні латки, то бігав з кінця в кінець криги, не маючи виходу. Здавалось, ось-ось налетить на його ота кучугура криги, зітре, зімне, й сліду не зостанеться од комахинки-хлопчика. Але комахинка, якимсь чудом, ловко видряпувалась на самий гребінь кучугури, скоренько з'їжджала з неї й бігла знову, з крижини на крижину.

На березі було тихо. Хлопчики замерли з роззявленими ротами й широкими очима. Старші хвилювались і пильно сліdkували за кожним рухом «шибеника». Як той щось замнеться, так всі зараз затурбуються, де-які починають кричати всякі поради:

— Вправо! вправо бери!

— Куди вправо?—махає на порадника другий рукою.—Там вода, хай жде, друга крижина підпливає... Не рушся, стій на місці!

На щастя, Федько не може чути ніяких порад і щасливо добирається до берега.

Хлопчаки починають од щастя пищати, боротись, кидати каміннями у кригу. Дорослі легше зітхають і, хитаючи головами, лають Федька-Халамидника. Але в лайках нема ні злості, ні досади. Ловкий хлопчак, що й говорити. Як пробрався, собака, га?

Федько з того боку махає надітою на палицю шапкою. Той беріг пустий, бо туди не можна пройти з улиць—чийсь мури і тини.

— А як-же він назад добереться? Невже знов по крижинах?

— А так і є, він знов по крижинах!

Справді, Федько стрибнув на крижину, потім на другу, і знов на березі усі притихли, сліdkуючи за одчаяним хлопцем. Ніхто вже не кричав порад, ніхто не лаявся, тільки не зводили очей з маленької комахинки, яка дряпалась, бігала серед страшних сірих крижин, стрибала, метушилася. Така маленька комахинка, а як

вона ловко, безстрашно обдурювала величезні шматки льоду, що з тріском лізли на неї, немов збирались розчавити нахабне живе створіння. Як се створіння топтало ту сіру купу криги і ще навіть часом вимахувало своєю малюсінькою паличкою.

— Ну, й шибенік!—зітхав хто-небудь, як Федько видряпувався з крутого місця.

А «шибенік» все ближче й ближче присувався.

Ось уже недалеко. Видно вже, як швидко оченята його бігають на всі боки, вишукуючи місце, де перестрибнути. Найшов. Вперся палицею. Палиця сприснула. Ударив дуже в лід і знов уперся! Стоїть добре. Раз! і вже на другій крижині. Жилаве хлопча. Стриба, як кішка.

І от хлопча уже на березі. Круг його крик, писк товаришів. Оце молодець так молодець! От як треба!

— Ну, щастя твоє, що ловкий!—качають головами дорослі. Але не лають і не сердяться,—що говорити такому зайдиголові!

Толя аж задихався, дивлячись, як Федько перебирався по крижинах. Оченята йому розгорілися, серце билось міцно й гаряче. Нічого там страшного нема, на тих крижинах. А зате як інтересно, як весело! От-би взять та собі побігти. Тільки скинуть калоші, а то в них важко. То зовсім не трудно. Узять у Федьки палицю, встромляти у лід і стрибать. Велика штука!

А коли Федько вийшов на беріг, коли його отовпили хлопці і з радістю та захватом дивились на його, як на героя, Толя почув, що він теж може перейти. І не тільки може, а от візьме й перейде!

І він, нічого нікому не кажучи, хутенько скинув калоші, зструсив ранець з плеч на землю й підійшов до Федька.

— Дай мені свою палицю!—сказав він. Федько здивовано подивився на паніча.

— На що тобі?

— Я теж хочу йти на той бік.

— Куди?

— На той бік.

Спірка й Стьопка так і фиркнули. Але Федько не засміявся.

— А як упадеш у воду?

— Не бійсь, не впаду. Давай!

— Лучче не треба, Тільки... Ти не вмієш.

— Овва! Ти один умієш. Ну, давай палицю. Що, може жалко?

— На...—стиснув плечима Федько,—тільки гляди...

Толя взяв палицю і пішов на кригу.

— А куди знов? Чого? Хто?—раптом закричали люде, побачивши Толю на льоду.

Але Толя, так само як Федько, побіг далі і стрибнув на другу крижинку. В сей час насунула ціла купа льоду й одрізала Толю від берега.

Толя опинився сам серед страшних, холодних крижин, які всі ворухились, лізли одна на одну, тріщали, крутились.

На березі щось кричали, бігали. Толя розтерявся—хотів бігти назад, але не можна—перед ним ціла смуга води. А ззаду суне величезна скеля льоду. Вона наче спеціально хоче налізти на Толю, так весь час напирася на його кригу.

Толі зробилось страшно. В руки стало якось дуже холодно, ноги ослабли і скобзались по льоду. Хотілось упасти на лід, притулитись до його всім тілом і кричати, кликати на поміч.

Але він і те боявся зробити. Тільки стояв і тихенько став плакати.

А люде на березі хвилювались, кричали, радились, як вирятувати Толю, і не знали, що зробити, бо кожний радив одне, другий друге, третій третє. Всі йшли разом з крижиною, на якій стояв і плакав Толя, кричали, махали руками, кудись, когось посилали. А Толя тим часом все плив далі. Він уже випустив палицю з рук і хукав на червоні пальці, обливаючи їх сльозами.

Де-які з дорослих пробували зайти по крижинах до Толі з другого боку, але крига угиналась, ломилась під ними, і один швець навіть трохи не впав у воду.

В сей час звідкись узався Федько. Він, як тільки Толя розтерявся на льоду і всі побачили, що злякався,—десь зразу зник. Його навіть хотіли вилаяти, що призвів панича до такої біди. Але Федько як під кригу пішов.

— Ага! Злякався, шибеник! Навчив хлопця та й утік.

Усі вже знали, що Толя—хазяйський синок, а де-які навіть побігли за його папою.

І от, коли всі метушились, бігали й не знали, як вирятувати Толю, несподівано з'явився Федько. В руках йому була довжелезна палиця, в яку він почав забивати гвіздка, раз-по-раз заклопотано подивляючись на Толю. Спірка й Стюпка всіма силами старались помагати йому.

Ну, гвіздок забитий, держиться добре.

— А ну, гей, дайте дорогу... З дороги-же?!

Всі розступились на крик. А диви—знов сей шибеник!

Але він з палицею, чи не рятувать панича збирається?

— Ти куди, халамидро?

— Дорогу!.. А ну, дайте дорогу!

Федько продерся крізь юрбу, вибрав крижину і стрибнув.

— Держись, Только! Я зараз буду коло тебе! Держись, не бігай, стій на місці!

Толя, побачивши Федька, захвилювався і хотів бігти йому назустріч, але приказ Федька зупинив його.

Хвилини через п'ять Федько вже був на Толіній крижині.

— Ну, дай руку... Іди за мною. Та не бійсь, іди сміливо. Палицю

візьми та впирайсь. Ну, так... Держись... Стій... Я перестрибну, а ти підожди...

— Ой, не ходи!.. Я боюсь...—ухопився за його Толя.

— Та стій! От дурне... Я перестрибну і присуну до тебе свою крижину, а ти перейдеш... Бо сам-же не перестрибнеш...

Федько перескочив, підбіг на край своєї крижинки і вперся пальцею в сусідню купу льоду. Крига зашаруділа й підсунулась до Толі.

— Тепер переходь сюди!.. Ну, от бачиш... Тепер іди на сей край. Іди сміливо, не бійсь... Ставай тут. Стій, не бійсь. Я піду назад, підштовхну тепер до берега.

Федько перебіг на другий кінець крижини і тільки хотів упертись пальцею в дно річки, як раптом під ним почувся тріск, крихка крижина розломилась на двое, і Федько зник з льоду.

Всі так і замерли.

Але Федько не потерявся, він ухопивсь руками за кригу і зо всієї сили пнув, щоб його не знесло. Але на латку води, яка стала від сього, вже сунула нова крига. Вона знесе Федька.

Толя побачив се і з криком забігав по крижині!

— Толю, Толю!—кричав Федько.—Подай мені палицю свою... Подай палицю... Я вилізу.

Але крижину в сей час підбило до берега, і Толя як стріла вилетів з неї.

Стьопка, Спірка й інші хлопці кинулись до Федька і протягнули йому палицю. Федько весь посинів уже й хотів взятись за палицю, але рука не слухалась, залякла.

А підійти до його не можна, бо крижина угинається заливається водою й може розломитись знов.

— Стьопка, ляж на лід та підсунься до мене—прохрипів Федько.

З берега дорослі щось кричали, але хлопці їх не слухали, Стьопка ліг і став підсуватись до Федька.

— Зійдіть там з криги, хто лишній—крикнув Стьопка озирнувшись.

Але в сей час один з хлопчиків подав Стьопці шворку, звязану з поясів. Стьопка кинув її Федькові.

— Хватай, Федю! Хватай... Швидче, Федю, бо крига йде.

Федько протягнув руку, але знов ухопився нею за лід.

— Не можу...—прошипів він—руки не держать, упаду...

І раптом вхопив зубами за шворку, набрав повен рот, міцно стиснув зуби й мотнув головою, мовляв,—«тягни!»

Стьопка, хлопці і дорослі з берега почали тягти Федька.

— Держись, Федю, держись, нічого... Ех, держись ще трошки! Браво!

Федько був весь синій од холоду і того, що держався зубами за пояс. Але, як тільки витягнули його на тверде, він став на ноги й почав швидко-швидко топтати й махати руками. Вода лилася з нього, зуби йому цокали, але він на те не вважав.

Крига — лід. **Крижина** — шматок льоду.

Згодитися — поладнатися, поєднатися. І той згодився, сів та й полетіли. З товаришами зараз поладнав.

Повідь — розлив, водопілля. Порозтавали сніги, зійшла повідь.

Гурт — череда, табун, згін, стадо.

Гармидер — шарварок, розгардіяш, непорядок. Гармидер, галас, там у гаї. Такий шарварок збили, що й годі. Ти-ж отаман наш, не дбаєш про нас, та вже-ж наше товариство, як розгардіяш.

Живжик — вітрогон, пустотливий, пустун.

Слідкувати — стежити, слідити, пильнувати.

Ми слідком за нею слідкували. Вона пильнує цілу ніч над ним.

Щільно — міцно, тісно. А зачини двері, да щоб щільно.

Завзятий — запеклий, упертий. Наш отаман Гамалія, отаман завзятий. Запеклий ворог.

Кучугура — купа, груда, куча. Кучугура і три оберемки.

Розчавити — роздушити. Розчавив таракана.

Радити — совітувати, раяти. Добре той радить, хто людей не звадить. Мені раяли, щоб я поїхав на три роки у Січ.

Зашарудіти — зашамотіти, зашелестіти. Зашаруділа машина. Жита зашамотіли.

72. ЛІТНЯ НІЧ.

Вірш С. РУДАНСЬКОГО.

Тече річка невеличка,
Гори підмиває.
А над річкою могила
Мохом поростає.
І в долині, край дороги,
Там хати біліють;
За хатами, коло ставу,
Сади зеленіють.

Нічка тиха, зорі світять;
Місяць випливає;
Туман встає по долині,
Село вповиває.
І сповилось село тихе,
Сном опочиває;
Лиш в одній іще хатині
Світло не згасає.

73. ЗАПОВІТ.

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі

Було видно,—було чути,
Як реве ревучий!
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим, тихим словом!

74. СМЕРТЬ КОЗАКА.

Народня пісня.

Ой на горі вогонь горить,
А в долині козак лежить.
Накрив очі китайкою,
Заслугою козацькою.
Що в головах ворон криче,
А в ніженьках коник плаче.
«Та біжи, коню, дорогою
Степовою, широкою,
Щоб татари не піймали,
Сіделечка не здіймали,
Сіделечка золотого,

З тебе, коня вороного,
Як прибіжиш під ворота,
Стукни, грякни біля плота.
Вийде сестра—рознуздає,
Вийде мати—розпитає:
— «Ой, коню мій вороненький,
А де-ж мій син молоденький?»
«Та не плач, мати, не журися,
Та вже твій син оженився.
Та взяв собі паняночку,
В чистім полі земляночку».

75. МИКОЛА.

Опов. І. СЕНЧЕНКА.

Травень—незвичайний місяць. Молодий і гарний, до того-ж веселий.

Ей, Стьопка—Гайда!

— Кудя?

— У ліс.

— Чи в ліс, то й у ліс.

Микола попереду. Стьопка за ним. Ідуть .Роздивляються.

— Гніздо!

— О! Чиє?

— Сороче—

— Бре...

— Еге-ж.

Стьопка й собі продирається.

— І брехуняка!

Хлопці роздивляються: п'ятеро.

— Мабуть солов'яче.

— Заберем?

— Ні, нізя; хата згорить—дід казали.

Ідуть далі.

— Скрику-ку, скрике-ке, скрику-ку!

— Сорока!

— Дивись—

— Бачу—

Тріснула матня.

— Що, битимуть?

— Ато-ж. Скажу за телям гнався...

Микола коло гнізда, а Стьопка задравши голову дивиться.

— Є?

— Є.

— Скільки?

— Тройко.

— Зарожені?

— Подивлюсь.

Микола весело спускається на землю.

— Чорт!

— Що?

— Сорочку розпанахав.

— Нічого.

Хлопці надбивають яйце—

— Свіже!

— А ну влучиш он у ту берізку?

Микола націляється: раз!

— Оце тобі за курят (це до сороки, що жалібно скрекоче на березі).

Рябеньке яйце тріскається і густими жовто-білими сльозами капає з кори на землю.

Ідуть далі. Тут гущина: крушина, лоза і молоденькі осички.

— Ландаш!

— Диви як багато!

Хлопці бігають і навипередки з стеблом зривають білі квітки.

— А знаєш як по-українському ландаш?

Стьопка задира носа—по-українському?

— Ну да!

— Ні не знаю. А як?

— Конвалії.

— Бре...

— Я тобі кажу. У школі читали:

«Очі розкрила конвалія біла...

— А я на ту осінь піду.

Вгорі на ясній блакиті сонце. Стоїть, посміхається. А тут, у гущавині, холодок Зелено, свіжо. Гарно. Сирувато. Босі ноги вдаються у сиру землю, а в руках повно квіток.

— Пахнуть?

— Трішки.

Хлопці вже сидять, перебирають. Говорять.

— Дурні пани, купують, гроші тратють—а в лісі його он скільки!

Миколка обводить очима гущавину.

— А навіщо вони купують?

— Тю, дурний! Нюхають—он на що!

Миколка трішки спогорда дивиться на Стьопку, а той здивовано дивиться на цього Миколку:

— Гроші платють за те, щоб понюхать?

— А ти думав як—у панів, брат, грошей і у воза не вбереш: батько кажуть—наживають з дурних хахлів.

Далі Миколка нагинається ближче до Стьопки, пошепки:

— Ну нічого—тепера їм амінь.

— Амінь? чого?

— Тепера революція—капут усім панам.

— І нашій барині?

— А ти думав як?

— А гайдамаки та німці... Стьопка з недовір'ям дивиться на Миколу. Той свистить:

— Фіть! Думаєш довго тут будуть? А хлопці нащо?

— О! які хлопці?

— Ти дурний.

Миколка ще нижче нагинається до Стьопки і розповідає, що у лісі стоять повстанці: Харитон, Грицько, Омелько, Микита і багато ще хлопців з Добреньки, Мартинівки й з Гадячого.

— Ти брат, тільки мовчи, а нікому...

Стьопка зовсім здивувався:

— У цім лісі?

— Еге!

— А як наскочуть, не постріляють?

— Кого?

— Нас.

— Дурний. Наші ж хлопці, уночі приходили до нас, з куцаками:

Їсти просили і з батьком довго, довго гомоніли, під повіткою, веселі ввійшли до хати.

Я чув, як говорили матері: тепер капут буржуям, а потім ще говорили щось, так я не чув; а нам з Варькою наказали, щоб ми нічого не говорили. Он-що!

Сонце зовсім над головою. Гарячий промінь його пробивається крізь зелене, молоде, крушинове листячко і ласково цілує ще дитячі обличчя; цілує і квіти, і загорілі замурзані рученята.

Травень незвичайний місяць—зелених трав і пахучих квіток.

Ось ви йдете лісом. Прислухаєтесь.

— Хуту-тут, хуту-тут, хуту-тут!

— Ку-ку, ку-ку, ку-ку!

— Зозуленько, зозуленько! скажи, скільки мені років?

— Раз, два, три... десять, одинадцять... двадцять...

— Брешеш, брешеш, брешеш!

— І справді бреше—тобі бо тільки одинадцять...

— Миколка перебива:

— А думаєш, вона правду скаже?

— А то ні й ні?

— А хіба вона у мене на хрестинах була чи що?

— А люде ж кажуть...

— Мало що, а ти не слухай. Ех! знаєш, якби мені більше років було, пішов-би до повстанців. І гарно там.

— А ти хіба був?

Миколка не слуха.

— Приводять буржуя. Ти буржуй! гайдамака?—Так? Значить сволоч!

Коло хвіртки Миколка задумався. Їсти хочеться як собаці, а матня порвана і сорочка розпанахана, аж пузо видно. От тобі й маєш! У руках квітки—конвалії. Боязко, обов'язково одтіпають мати. А їсти-ж хочеться! Ех, була не була!

— Гоп!

Об'язково одтіпають. А втім не первинка—поболить, поболить, та й перестане. Миколка бадьоро йде до двору, а там лемент, крик...

Прислухався!

— А, більшовики!

Серце так дуже застукало, що Миколка опустил руки і квітки впали на землю.

— Німці. Гайдамаки.

— Хотів тікати: а батько?

— Вони ж його уб'ють!

Прибіг на подвір'я, червоний, червоний і став.

Батько стоїть, похнюпив голову; з щокі йому біжить кров на сорочку. Очі сумні—у землю.

Мати хлипа, коло неї Варька переляканими оченятами дивиться на високого гайдамаку з нагаєм у руках.

— Останній раз говори мені—це до батька,

Той ще сумніше нахилив голову і мовчав.

— Ах ти, паскудо! Візнув нагаєм через голову.

В очах у Миколки закрутились чорвоні плями й ноги ніби самі сіннули вперед, і він з криком кинувся на високого гайдамаку—

— Ось, тобі, ось, гайдамако, буржуй!

Малі кулаки скоро, скоро загупали у живіт гадамаки—

— А, і щеня тут! Ще раз підвівся нагай і Миколка вчув, як щось гаряче шаркнуло його через спину...

Мати з вереском кинулась до дитини, закрила своїм тілом—

— Діти мої, діти мої...

І широко, широко розкинула ніч свого голубого намета. Он зорі сміхом виприснули і прислухались, прислухались, ніби поринули думкою в очі темні ліси і широкі степи.

Гей і нічко моя

Та й темнее поле...

— Тихше тихше!. У тебе очі немов у вовка—світять—іскри сиплються...

А над головою темна шапка, шелестить ліс спогадами, а листочки шовкові... Пригинається гілочка до гілочки—а зорі зверху—і зверху ніч.

Та й темнее поле,

Весела діброво!

Тихше—тихше! Вдивляються очі, а пісня стелется, хмелем в'ється...

— Ей, хлопці!

— Стоп!

— Хто?

— Що?

— Такий ти малий Миколко!

— Били?

— І батька били, по голові.

— А, каже, більшовики, бандити—вивінати, вистріляти, мало!

А потім ласкою. Не бійся, кажуть, хлопчику, розкажи, і бить не будемо і батька випустим—а батько—у! очі горять, у землю дивляться—погляне...

А я мовчу.

— Грошей, кажуть, дамо і одежу гарну.

— А я—нічого не знаю.

Широко, широко розкинула ніч свого голубого намета.

Ай да Миколка!

— Заперли мене, батька кудись повели, говори, кажуть,—а то розстріляєм батька.

Всі зірки висипали на небо—блимають, а з-під брів густих іскри сипляться.

Повіє легенько вітерок, хрусне гілочкою, а над головами сніг пролетить; і кажани літають.

А то запищить мала пташка де-небудь.

— Дивлюся, кватирка і небо видно. Став на вікно тихо—чорніє сад панський. Виліз і гайда, нехай стережуть..

— Ай да Миколка.

— А Миколка!

— Спи́на бо́лить—а я його в живіт.

— В живіт!

— Так таки в живіт—аж луна пішла.

Наввипередки—на в здо гін на в за во ди, хто кого пере-
жене. Біжать наввипередки вони, один другого не дожене. Як ухो-
пить горлиця макогін да побіжить за припутнем навздогін. За ли-
царем тим воеводи навзаводи летять.

Одтіпати — д у ж е по би ти.

Виприснути — ви ве р ну ти ся, у ті кти. ч ку р ну ти.

76. ШВЕЦЬ ПРАЦЮЄ.

Вірш ХВИЛЬОВОГО.

Цок-Цок! по цвяшках!
На підшві стежки дві:
Це я вам—
Чобітки.

Не дивіться, що я плюну,
Розітру, як скло блищать:
Ох, який, який, я юний
В цю веселу мить.

Аж по-лікоть голі руки:
Праця в хаті, а важка...
Цитьте, йдуть до мене з бруку.
Цок-цок! по цвяшках!

Пальці правої в живиці—
Сучу дратву я, шарпак,
Але очі зоряниці,
А на серці—мак.

Вік пролинув.
Раз і... два...

І зігнув я знову спину—
Пара буде ще нова.

Шило в шкіру зашилив я,
Дратва шие, шаркотить,
Шешель в шкварі — Шив я,
шив я,
Швидко в шевці все біжить.

Раз-два! раз-два!
Пара буде ще нова!
На колодці маю чобіт...
Прошу тих, хто з смаком робить.

А я знову дратву в руки,
Потім цвях, а далі... стуки:
Цок-цок! по цвяшках!
На підшві стежки дві—
Це я вам
Чобітки...

Брук—б у р о к. Виложена камінням вулиця (мостовая).

Живиця—с мо ла.

Шарпак — об і д ра не ць, го ло д ра не ць, го ль ті-

пака, дранець, обшарпанець, халамидник. Обідранці пішли в танці, голобоки пішли в скоки. Еней прочумався, проспався і голодранців позбирав. Відкіль такі сє гольтіпаки?

Зоряниця—зірка, зоря.

Зашилито—всунути нитку в голку.

Шешель—шашель, робак, що точить дерево.

77. МОЛОТКИ.

Вірш ХВИЛЬОВОГО.

Витанцьовують, сміються
Дзвінко, дзвінко молотки
Про весілля революцій—
Цоки-цоки-цокотки!

Міх задихався, не встигне,
Важко міх зітхав...
Грюкотіли десь машини,
Я з товаришем кував.
Іскри бризками повсюди,
І нема;
Кузня їх вгорі закруте,
Проковтне п'ятьма.

А у горні шаруділо
Листя золоте;
Дух міхів підняв на вили,
Віником мете.

Ну і день! Сорочка в піні,
Везерунки на спині,
А в очах перснєє синьо
Як у червеньові дні!
...Тільки це згадав, як танки,
Знову в танки молотки
І виспівують про ранки—
Цоки-цоки-цокотки!..

Шарудіти — шамотіти, шурчати, шурхотіти. А в стрісі горобечко шарудить. Забрався в чужу соломку, та й шамотить. Буйні жита стиха шурчать довгими колоссями.

Везерунок—рисунок. Везерунками книжку обведу.

Перснєє—блімати, мігтіти.

Танок — танець. Взявши віночок, піду в таночок. У неї на думці не работа, а танці.

78. ЯЛИНКА.

М. ЧЕРНЯВСЬКОГО.

Музика, сміх, веселий гомін.
Блищить ялинка вся в огнях.
Далекіх літ солодкий спомин
В старших палає у очах;
А дітвора стриба, пурхає,
Мов рій метеликів прудких,
І гомонить, і коливає
У хвилях радісних, живих.
Між неї зряжена на диво
Стоїть ялиночка рясна,
І віти звисла звабливо
З ваги тих ласощів вона.

І вся горить вона огнями,
І сниться їй останній сон:
І рідний бір з його снігами,
І блиск кришталевих корон
Міцних владик глухої пущі,
І весь її короткий вік
По час, коли із нетрів гущі
Її сюди взяв чоловік.—
Останні мрії чарівничі...
Ще мить одна—і обнесуть
Її усю, погасять свічі
І мертву геть десь зашпурнуть.

79. ЯЛИНКА.

Казка Андерсена. Переклав М. СТАРИЦЬКИЙ.

На полі геть в однім борі росла собі гарнесенька маленька ялиночка. Стояла вона на краснім моріжку; воздуху було досить, сонечко ogrівало зусюди, а навколо багато росло підстарших і старших подружок—ялинок та сосен. Так отій ялиночці бажалося так нетерпляче підрости та підбільшати! Чи до теплого сонечка, чи до ласкового повітря—звертала вона мало уваги; байдуже було їй і до діток селянських, що було так весело навколо неї гомонять та скакають, як коли прибігали у ліс по суниці. Часто було назбирають вони суниць тих повнісінький глечик, та й посідають під ялинкою, кажучи: «Гляньте! яка бо гарна оця малесенька!» А вона-ж сього слова й знести не приміла. От на другий рік підбільшала вона на цілий парост, а на тамтой ще на один; то завжди у тих ялин так робиться, що скільки паростів, стільки мовляв, і років прожило дерево.

«Ох, коли-то я вже буду таким великим деревом, як другі!» зітхало деревце манесеньке. «Як-би розкинулось тоді я своїми вітами широко-широко, та з високостей позирало-б верхів'ями своїми на світ той далеко навколо! Птаство мостило-б гніздечка по моїх гіллях, а в вітер і я-б змогло тоді так пишно та гордо, як другі, хитать головою!»

А як стала зима й услав геть усе білий-білий та яскравий сніжок, то зайко було перескочить ялинку легесенько, та й сяде під нею. Ох, як-же їй те було прикро! Але минуло дві зими, і на третю

деревце так угору підбилося, що зайко мусів обігати його навколо. «О! зростати, більшати й вищати—нема над се кращого в світі!» воно думало. В-осени було завжди у ліс наїздить тих дроворубів, і рубаять вони де-які з найбільших дерев; що-року бачила се молода ялиночка, що вже підросла геть доволі, та було так тріпоче з пере-страху, як ото падали ті великі розкішні дерева з гуком та грюком на землю! Обтинали їм геть усі віти, і вони обголені, як цівки, простягались-лежали: не пізнати було, де й краса ділася! Потім їх на колеса ложили, і коні вивозили з ліса.

Куди-ж пак завозили їх, і що з ними діялось? На провесні ото, як прилітали ластівки та лелеки, питалась їх ялинка: «Чи не знаєте ви, куди повезли ті дерева, чи не спотикали часом?»

Ластівки-ж нічого не знали, а лелека подивилась так думно, кивнула головою та й каже:—«Ет! кому й знати: ми здибали, летячи до Єгипта, багато нових кораблів; на їх стояли щогли, такі гарні та величні; отті пак на мою думку й були з ялового дерева, бо пахли бором». «Ох, коли вже то я доросту, щоб по тому морю гуляти! А скажіть-но, будь ласка, що-ж се такого за море й яке воно?»—«Ет! дуже довго з тобою розказувати про се!» заклекотіла лелека та й полинула геть. «Радій з молодости своєї!» казали їй сонячні промінні;—«радій з свого здорового зросту, радій з життя молодого, що в тобі розквітає!» І вітер цілував деревце, а роса покропляла його сльозами; але-ж не тямилو сього нерозумне!

От настали й свята Рідзвяні; почали й маленькі деревця рубатись, молодші й менші навіть за нашу ялинку, що не мала ні супокою, ні спочиву за своїми бажаннями, аби ото вирватись з лісу. У сих молоденьких ялинок гілок не обтинали, а так прямо і клали їх на вози, а коні й вивозили з лісу.—«Куди везуть їх?» питалась ялиночка,—вони-ж не більші за мене, а он те, так ще далеко і менше! Чому не обтинають їм гілок? Куди вони їдуть?»—«А ми знаємо», цвірінькали горобці: «ми були в місті й зазирали по вікнах! Ми знаємо, куди вони їдуть. Світе! які їх тривають пишноти, що й ні здумати, ні згадати. Ми через вікна дивились і бачили, як вони красують по теплих панських покоях, а повбирані які. На них висіли яблуки золотисті, цукерки, пундики, забавки, цяцьки,—а свічечок тих, наче зірок миготіло». «А далі?» допитувалася ялинка і тріпотіла своїми вітами: «а далі? що-ж потім ставалося з ними?» «Не бачили вже ми більше... Але як-же то було пишно!»

— «Невже й мене виведе моя доленька на ту дорогу?» раділа ялинка. «Се ще краще, ніж на морі плавати».

— «Радій нами,—казало повітря й ясне сонечко,—радій молодістю своєю та волею». Але вона радіти своїм рідним і в гадці не клала: одно—росла та росла, літо й зіму стояла вона все в своїм убранні зеленім-зеленім; люде, дивлячись на неї, казали: «от красиве дерево!»

Прийшли ото Різдвяні святки; її насамперед і зрубали. Сокира глибоко врубалась у цівку: застогнала ялинка і впала на землю непритомною з страшного болю. Тепер одумалась ялинка тільки тоді, як опинилась уже на якімсь дворіщі; чує—чоловік якийсь каже: «Ось де найкраще гільце! Ми його і візьмемо!»

От, прийшло двох лакеїв—та такі повбирані, і перенесли ту ялинку до гарної великої світлиці. Встромили нашу ялинку в великого кадоба й піском засипали вщерть: але ніхто й пізнати не міг, що то кадіб, бо його чисто завинули у зелену тканину, та й поставили ще на великого пестрявого килима. Ох, як-же то тріпотіло гільце! Що-то буде далі? Коли се прислужниці й панночки почали її прибирати. На її віти порозкидали вони кілька кубелець з кольорового паперу, кожне кубелечко було повнісіньке цукерок, а по гілочках понавішували золотих горіхів та яблук—немов вони й справді росли тамоньки, повсюду-ж між ними визирали свічечки й лихтарики, білі, сині, червоні. В зеленині ще висіли ляльки, мовляв-би ті люде живі, що ялинка й зроду такого не бачила; а на самім шпилечку красувала з золотого паперу зоря. Сказано вже—краса.

— «Сьогодні ввечері, гомоніли всі: «усе це засяє!»

«Ох!» думало гільце: «коли-б вже вечір той швидче! Коли-б уже свічечки ті запаливали! А за тим що? Чи-ж прийдуть з бору дерева на мене дивитись? Чи-ж налетять під вікна горобчики? Чи зостанусь я тут літо й зіму у таких святковім убранні?»

А се й свічечки запалили. Що-ж то за блеск, за пишності! Ялинка з радощів так затріпала своїми вітами, що в одному місці торкнулась до свічечки зеленою бармою, та й спалахнула.—Рятуйте!» крикнули панночки й погасили мерщій полум'я. Зареклась тоді ялиночка більш і разу трепотіти: і набралася страху. Так уже пильнує ті оздоби, аби не стратити жадної, так ото... А се-як одчиняться двері, а дітвора як суне раптом на гільце,—трохи не перекинула, так пані й пантрували за ними. На мить од нестяму аж заніла дрібнота, але тільки на мить; за хвилину усе загомонило, заготіло, ходором заходило. Навкруги святкового гільця почали танцювати діти й зривали один по одному з гільцевих подарунків. «Що се вони роблять?» думала ялинка. «Що-то буде ще далі?»—А далі свічечки догоріли, їх зараз погасили, щоб не було пожежі, а дітворі дозволили й гільце розібрати. І мати моя! Як кинулась юрба на ялинку, то аж галуззя їй затріщало! І якби часом не була вона шпилем своїм та зорею до стелі прив'язана, то лежала-б долі.

Діти ще який час танцювали з своїми дивозними забавками, а на ялинку ніхто не звертав вже й уваги. Тільки й підійшла до неї стара нянька, та й то, аби подивитись між гілля, чи не лишилося там якого яблука або фіги. Вранці прийшов до світлиці лакей з дівчиною.

«От-от! прибиратимуть зараз!» подумала ялинка. Але вони

взяли, та й поволочили її по сходах геть із світлиці, аж у самий закуток на горищі; та там і пхнули у такі суточки та темряву, що й світу не було видно. «Що-ж би се й до чого?» думала ялинка. «Що-ж мені тут чинити-робити? Чи-ж тут і почуєш що?!» І вона схилилась до стелі та все ото дума, та дума. А часу на се було до-сить; збігали дні і ночі, а до неї хоч-би хто навідався: як часом хто й приходив, то хіба щоб скриню яку в куток поставити. Тепер уже гільце те святкове було зовсім затасоване; здавалось, про нього закинули й гадки.

«Тепер на дворі зіма», думало дерево; земля мерзла і вкрита геть снігом, для того людям і не можна мене посадити; от я й мушу тут у закутку до весни тривати. А все гаразд-вигадано. Таки пак добрі ті люде! Як-би тільки тут не так темно, та не так сумно! Хоч-би зайко манесенький!.. Ох, як-же то було любо там, у лісі: сніг, було, вкрив тебе білесенько, і зайки вистрибують поруч... часом було який перестрибне й через мене, як тоді се мене дратувало! А тепереньки тут на самоті—так сумно! «Ні, ні!» писнула мишка і вилізла геть, а се...! прибігла й друга. Понюхали вони ялинку й почали між гіллям нишпорити.—«Ну, та й мороз з очима!» мишки пищали: «коли-б він сюди не приходив, було-б добре! Чи правда, ялино стара?»—«Я не стара», сказала ялинка: «Є багато старших од мене!» «Звідки ти вирвалась і що ти знаєш?» питали мишки: вони, бач, були дуже цікаві.—«А ну розкажи нам про найкращу у світі країну. Чи ти була таменьки? Чи ти-ж пак була у коморі, де сири лежать на полиці, а шинки висять на стелі, де на лої танцюють, і куди входиш кощавим, а виходиш товстим?»—«Сього я не знаю!» каже ялинка, «але я знаю ліс, де пташки щебечуть, а сонечко сяє!» І вона розказала їм все, про свої літа молоденькі, а мишки перше такого й зроду не чули, та так слухають, а далі... «Ні-бо!» кажуть, «багато ти в світі бачила! Сказано,—була вже щасливою!»—«Я-б то?» спиталась ялинка, та й замислилась і сама над тим, що казала: «так, справді, то були веселі часи!» Далі вона розказала і про вечір святковий, коли вона вбрана була у свічечки та цукерки.

— «Матінко!» пискотіли мишки—«якою-ж щасливою була ти, ялино стара!»—«І не думала бути старою!» одрізала ялинка: «мене торішньої зіми тільки й з лісу вивезли!»—«Як-же ти гарно розказуєш», додали мишки.

От другої ночі прибігли вони з чотирма іншими ще—і всі пак слухали, про що розказувала ялинка; і чим більше розказувала вона, тим ясніше спогадувала усе своє красне минуле: «Ох, були то втішні веселі часи! Але вони вернуться ще».

На третю ніч позбігалось їх такого!.. а в неділю навіть і пацюків двох припленталось; але сим не прийшла до вподоби та казочка, а се засмутило й мишок, так що й вони уже годі їй дивувати.—«Ви тільки одну казочку й знаєте?» питались пацюки. «Тільки одну!»

каже ялинка.—«Се дуже сумна казка! От чи не знаєте нічого про лій, чи про сало? Якої-небудь харчової казочки?»—«Ні», каже ялинка. «Ну, то й будьте здорові!» Свиснули пацюки й повернулись до братії. А мишки за ними й собі. От зосталася знов на самоті ялинка, та так ото зітхає: «хоч то було охвітніш, як мишки ті тамки по мені нишпорили та слухали про мої бувальщини. А тепер—минулося й се!.. Але я буду гадками радіти і тривати слухного часу, коли мене винесуть звідци». Коли-ж се станеться? А от одного ранку прийшли люди й почали прибирати на горищі; одсунули скрині, витягли ялинку, та й кинули її геть додолу недбало; а се один служка узяв таки та й поволік її вниз по сходах до світу. «От, коли повертається життя моє!» думала ялинка. Вона почула свіже повітря і теплий сонячний промінь, як опинилась на дворі. Усе це так скоїлось швидко, що ялинка й забула про себе, а роздивлялася тільки навколо. А й справді було на що подивитись! Біля дворища тулився садок, всі дерева, немов молоком, були цвітом укриті; вишні, пахучі троянди визирали з-поза штахетів; липи цвіли, а ластівки нишкали по повітрю та щебетали—«здорові були!» Але-ж сею пісенькою вітали вони не ялинку!—«Тепер я почну жити», раділа ялинка і розчепірила свої віти: але—світє мій! Вони були до крихти посохлі й пожовклі, а само дерево боком лежало в кутку між сміттям та бур'яном! Тільки й красувала ще в нього на самім шишечку з золотого паперу зоря та вилискувалась на яснім сонячнім саяві.

На тому-ж самому дворищі гулялось два хлопчика жвавих,—ті самі, що на Різдвяних святках круг гільця танцювали, та так втішалися ним. Менший ото підскочив до нього, та й зірвав геть золоту зірку.

— «Чи ба? Що лишилось ще на старій сій поганій ялині!» сказав хлопчик та так наступив чобітками на неї, що аж гілля затріщало.

Сумно позирала ялинка на розквітлий та пишний садочок, сумно позирала на себе... та так їй стало шкода навіть того темного закутка, де вона досі супокійно лежала; вона згадувала про своє молоде дівування у лісі, про пишний святковий той вечір, про мишок манесеньких, що радісно слухали її казочки... «Минулось! минулось!» шамотіло сухе дерево: «хоч-би довелося мені ще хоч раз попишати! Минулось, минулось!»

А се прийшов служака та й порубав її чисто на цурпалочки, і щільний оберемок їх спалахнув мерщій під казаном у пекарні... Ялинка зітхала—стогнала та так глибоко, що кожне зітхання її було до пострілу подібне. Прибігли й хлопчики ті, що на дворищі гралися; зараз до печи та так радісно викрикують: «пф! пф!» Але за кожним вилуском,—а се не що було, як її зітхання—згадувала ялинка в-останнє про літні дні в лісі, про зімові ночі, що ясними зорями сяли... Згадала вона й той вечір святковий і зітхнула ото, та й до кривти згоріла.

Скінчилася й наша казочка! Минулося—усе пак на світі минає.

Красний — гарний, красивий. Не родися красна, та родися щасна.

Моріжок — травиця. Вівця прожогом почесала з шляху до зеленого моріжку.

Парост — відросток. Зелена та діврівонько, чого в тебе та борів много, зеленого та ні одного, пароста ні одного. Який корінь, такий і одросток.

Верхів'я — верх, вершок. Він узяв рукою того дуба за верхів'я. Ой, на городі конопельки—верхи зелененькі. На дуба зліз на самий вершок.

Навколо — круг, кругом, навкруги, округ. В Луцьку все не по-людську: навколо вода, а в середині біда. На ріках круг Вавилон сиділи ми. Золотоноша кругом хороша. Куди понесли його: чи через город, чи навкруги? Обійде округ хати.

Яскравий — ясний, блискучий.

Обтинати — відрубати, відтяти. Мечами гілля обтирали.

Спотикати — здибати, зустрічати. Піла та гуляла, поки лихо не спіткало. Біда здибає легко, а трудно її збутися.

Щогла — високий стовп на кораблі, до якого прив'язують парус (вітрила).

Заклекотіти — закричати, заговорити. У неділю не сизі орли заклекотали. «Обділяй мерщій!» заклекотіла громада.

Супокій — спокій. Супокою! гаразд з тобою.

Спочив — відпочинок, спочин. Погоня вставала, мене в тернах на спочиві минала.

Пундики — ласощі.

Кадіб (р. в. кадоба) — діжка, кадуб, кадка. Наше просо в кадобі. Тут в винницькій кадці місяць тісто. Тебе і за кадубами чутно.

Вщерт — вкрай, врівні.

Оздоба — краса.

Пантрувати — стежити, пильнувати, назирати. Служби було пантрую, як ока в голові. Не кусай, не стежи і не лежи.

Нестям — неприємність.

Сількісь — добре, згода, так. Та вже сількісь, нехай б'ють.

Нишпорити — пильно шукати. Чого ти нишпориш у соломі?

Юрба — юрма, громада. Коло хати сиділа...юрба людей. Народу юрма там стояла.

Галузь — вітка, гілка.

Лій — овече сало.

Охвітно — приємно.

Штахети — ґрати. Перед двором великий пляц, штахетами обгороджений.

Цурпалок — кіл, колода.

80. МАЛЕНЬКИЙ ПЕРЕПИСУВАЧ.

Опов. Ед. АМІЧІСА.

Переклав О. Діхтяр.

Він був у четвертому класі трудової школи,—цей гарний флорентинець з чорними кучерями та білим обличчям. Йому було два-надцять літ. Він був найстаршим сином у свого батька, що служив в управлінні залізних доріг і одержував таку малу плату, що її

ледве-ледве вистачало, щоб прогодувати сім'ю. Батько дуже любив свого сина і був завжди ласкавий та добрий до нього у всьому, що не стосувалося до навчання. Все він міг йому пробачити все, крім небалого відношення до науки, бо бажав, щоб син його як найшвидше став допомагати сім'ї. За-для цього хлопцеві треба було в короткий час багато взнати, і хоч він ніколи не лінувався, але батько вимагав, щоб він ще більше працював. Батько був уже не молодий, а гірка праця зробила з нього дідуса. Але-ж не зважаючи на се, він, щоб прохарчувати свою сім'ю, крім звичайної праці по службі, брав ще то тут, то там переписку і працював майже всю ніч. Одне видавництво доручило йому писати на бандеролях адреси передплатників на всякі журнали та книжки; йому платили 3 ліри за 350 бандеролів і вимагали, щоб адреси були написані великими та гарними літерами. Ця праця зморювала його, і він часто говорив про це своїй сім'ї, сидючи за вечерею.

— Очі в мене стали погані,—казав він,—а ця вечірня праця зовсім заїсть мене.

Раз хлопчик сказав йому:—Тату, дозволь мені писати замість тебе: моє писання так схоже на твоє, як дві краплі води.

Але батько відповів йому:—Ні, мій хлопчику, тобі треба учитися; твоя наука дасть більше користи, ніж мої бандеролі; я ні за що не хочу одбирати в тебе часу. Ні, дякую, тобі мій любий, про це й говорити не треба...

Хлопець знав, що в таких випадках з батьком змагатись даремно, і замовк. Опівночі батько кінчав роботу і йшов з своєї кімнати в опочивальню.

Одного разу, діждавши, коли батько ліг спати, хлопчик тихенько одягся, помацки дійшов до тієї кімнати, де працював батько, засвітив лампу, сів за стіл, де лежала купа білих бандеролів та список адресів, і почав писати, підроблюючись під батькове писання. Він писав з задоволенням і разом з острахом. Записаних бандеролів ставало все більше. Кілька разів хлопець клав перо, тер потерпілі руки, прислухався й задоволено усміхався. Він написав 160 бандеролів—на цілу ліру. Тоді він поклав перо на місце, загасив лампу, потихеньку вернувся в свою кімнату і ліг спати.

На другий день батько за обідом був дуже веселий. Він не догадався, що син йому помагав, бо завжди працював над бандеролями, мов машина, і рахував написане тільки на другий день. Він радісно сів до свого робочого столу і, погладивши по голові сина, сказав:—А знаєш, Джуліо, батько твій ще може працювати багато. Вчора за дві години я зробив на одну третину більше, ніж завжди. І рука, і очі працюють ще добре!..

Джуліо не одповідав, але з радістю думав собі:—Бідний татко! Окрім заробітку, я даю йому певність в тім, що він ще досить молодий та дужий. Буду-ж і надалі так працювати!

Підбадьорений успіхом, хлопчик і на другу ніч, як тільки батько ліг спати, встав з ліжка і сів за роботу. Так працював він де-кілька ночей, а батько не помічав нічого. Тільки якось він сказав за вечерею:—Дивно, чого в останній час так багато в нас керосину вигоряє!—Джуліо почервонів, але далі розмова перейшла на інше, і вночі хлопець знову сів за роботу. Так що-ночі Джуліо не досипав, ранком почував себе змореним, а увечері, готуючи лекції, зовсім дрімав над книжками. Раз з ним сталося таке, чого ще не було ніколи: він заснув над своїм зшитком.

— Вставай, вставай!—закричав йому батько, ляскаючи в долоні, —не спи над книжками! Джуліо прокинувся і взявся за лекції. А далі це траплялося частіш і частіш, він дрімав над книжками, вставав пізніш, ніж треба, і взагалі почав значно гірше учитися.

Батько, коли примітив це, почав сердитись і навіть став докоряти йому, хоч цього ще ніколи не було!—Джуліо, сказав він йому, —ти мене зневажаєш, ти одминився на гірше і це мене дуже турбує. Згадай тільки, що ти надія всієї сім'ї. Я дуже незадоволений тобою —розумієш? Хлопчик слухав цей перший докір у своєму житті і міркував собі:

— Так, це правда; так воно далі бути не може; далі дурити батька не буду.

Але в той вечір батько за вечерею радісно сказав:

— Чи знаєте, що я за цей місяць заробив на тридцять дві ліри більше, ніж за минулий, на своїх бандеролях! По цій мові він дістав коробку цукерків, які він купив для дітей, щоб вони були раді такому несподіваному заробітку. Діти з веселим криком взяли дарунок, а в душі Джуліо ще більше зміцніло бажання помагати батькові, і він сказав собі:—Любий тату, я буду і далі робити так, як і попереду, я постараюсь краще вчитися вдень, а вночі буду працювати за-для тебе і за-для всіх своїх.

Батько знову заговорив:—Тридцять дві ліри несподіваних—як це гарно! Тільки ось цей,—і він показав на Джуліо,—мені смутку завдає.—Джуліо вислухав дорікання, ковтаючи слюзи, що ледве не полились з очей; але-ж в ту хвилину на серці в нього було ясно та радісно.

І він почав працювати, на скільки вистачало сили. Та що далі, то все більше він стомлювався. Так минуло два місяці. Батько не перестав докоряти синові за ледарство і дивився на нього, похмуривши брови. Він пішов у школу, щоб довідатись про сина від самого вчителя.—Ні, нічого,—сказав учитель,—він не одстає од інших, бо він хлопець з хистом, але вчиться не з тою охотою, як було попереду: дрімає, позіхає, неуважно слухає, подає коротенькі і недбало скомпоновані роботи.

В той вечір батько прикликав до себе Джуліо і зробив йому суворий докір.

— Джулію,—сказав він,—адже-ж ти бачиш, що я через силу працюю за-для сім'ї, а ти не хочеш допомагати мені. В тебе немає серця,—ти не любиш ні мене, ні твоїх братів, ані матері!

— О, ні, не кажи цього, тату—~~крізь~~ сльози заговорив хлопчик і вже хотів у всьому признатись, але батько почав знову говорити:

— Ти знаєш наше становище, знаєш, що ми всі повинні давати сім'ї свою частку праці та турботи. Я сподівався в цім місяці одержати сто лір нагороди з управління доріг, але сьогодні довідався, що не буде нічого!

Почувши це, Джулію рішив не признаватись і так собі подумав:—Ні, мій дорогий тату, я не скажу тобі своєї таємниці. Я буду працювати замість тебе і цим я віддячу тобі за те горе, що ти зазнаєш через мене; вчитися я буду так, щоб переходити що-року в инший клас. Я хочу допомогти тобі заробляти на хліб і полегчу тобі ту працю, що так шкідлива для тебе.

І він почав працювати що-ніч впродовж цілих двох місяців. Удень він почував утому, напружував усі сили, щоб краще вчитися і вислухував докори від батька.

Але найтяжче було те, що батько почав менше кохати його, мало говорив з ним і навіть одвертався од нього, щоб не зустрітись очима. Джулію бачив це і страждав; од смутку та втоми він схуд, став блідий і чим далі, то гірше вчився. Він розумів, що повинно це колись скінчитися, і що вечора казав собі:—Цю ніч я вже не встану! Але коли надходила північ, йому здавалося, що лежачи на ліжкові, він не сповняє свого обов'язку і немов краде ліру в свого батька і сім'ї. Тоді він вставав і в той-же час думав, що колись уночі батько прокинеться і застане його несподівано, або, перед тим як йтиме спати, перерахує бандеролі, і тоді все виявиться і не треба буде розказувати.

Але раз за вечерею батько сказав таке, що здалося бідному хлопчикові присудом. Мати помітила, що в нього дуже стомлене обличчя, вигляд мов у слабого і спитала:—Джулію, ти слабкий? Потім, звернувшись до батька, сказала хвилюючись:—Джулію слабкий. Подивися, який він блідий! Джулію, мій хлопчику, що сталося з тобою? Батько нехотя глянув на нього і сказав:—В кого нечисте сумління, той не може бути здоровим. Він не був таким, коли з охотою вчився та був добрим сином!—Але йому зовсім погано!—сказала мати.—Це мене тепер мало турбує,—відповів батько.

Ці слова, немов гострий ніж, вразили серце бідному хлопчикові. Батькові нема до нього діла! Його батькові, що колись тремтів над ним, зачувши його кашель! Виходить, що він його вже не кохає, як раніш, що батько не вважає вже його за сина.—Ой, тату, тату,—говорив хлопчик, в котрого серце розривалося од жалю,—я не можу жити без того кохання, я хочу його знову повернути, розказавши тобі все. Я не буду більше дурити і буду вчитись, як

колись: що буде, те **й** буде, аби ти знову покохав мене, мій дорогий тату! О! на цей раз я вже признаюся!

Але він, по своїй звичці, встав у цю ніч: йому забажалося по-прощатися в цю тиху ніченьку з кімнаткою, де він потай так багато працював з серцем, повним любови та ніжности. Коли-ж він сів до столу, засвітив **л**ямпу й побачив оці білі смуги паперу, він подумав, що йому більш ніколи не доведеться писати цих адрес, які він знав тепер майже на пам'ять, і йому стало дуже сумно. Він раптом вхопив перо, щоб взятись за свою працю, але в ту-ж хвилину зачепив книжку, і вона з грюкотом впала дедолу. Серце хлопчикові замерло: що як батько прокинеться? Хоч Джуліо сам порішив признатися йому, а все-ж він боявся почути батькову ходу серед нічної тиші, боявся, що **м**ати прокинеться та злякається; йому вперше спало на думку, що може це бути зневагою батькові, коли він довідається про все. Затаївши дихання, наляканий Джуліо став прислухатись. Навкруги було тихо. Він повернувся до дверей опочивальні, що була назад нього—нічого не чути. Всі спали. Батько нічого не чув. Хлопчик заспокоївся й почав писати. Купа бандеролів все збільшувалася. Він зачув рівну ходу поліцейського на вулиці; загуркотіли ломовики, проїздячи по вулиці, а потім знову наступила тиша і тільки коли-не-коли почується здалеку собаче гавкання. Хлопчик все писав та писав—а в цю пору позад його стояв батько. Він чув, як упала книжка, пождав трохи, а потім встав з ліжка; гуркіт ломовиків заглушив його ходу та тихе репіння дверей. І ось він стояв, схиливши свою сиву голову. Він бачив, як перо в синовій руці хутко бігало на папері, і раптом все зрозумів. Розпачливий жаль, каяття, безмірна любов охопили його серце, і він став нерухомо позад своєї дитини, стримуючи своє дихання. Несподівано Джуліо крикнув: чийсь тремтячі руки обхопили його голову.—Тату! Татусю! Пробач мені!—закричав він, впізнавши батька.

— Ти пробач мені!—ридаючи та цілуючи його, відповів батько, —тепер я все зрозумів, я знаю все і повинен просити в тебе, моє золото, пробачення! Ходім, ходім за мною.—І він потяг його до матері, що вже прокинулася, почувши балачку. Підводячи до неї сина, він сказав:—Приголуб цього янгола, який чотири місяці не спав уночі та працював замість мене; а я ляяв його, коли він заробляв нам на хліб!—Мати обняла, притиснула його до серця і довго не могла заговорити, потім сказала:—Лягай негайно спати, любий мій, дитино моя, та спи спокійно. Положи його!

Батько взяв його на руки, мов маленького, відніс у кімнату, роздяг і положив на ліжку, цілуючи та голублячи; поклав йому подушку і накрив ковдрою.

— Спасибі, тату, спасибі—говорив хлопчик,—лягай і ти тепер, іди спати, татусю!

Але батькові хотілось бачить, як він засне. Він сів біля його

ліжка, взяв його руку і сказав:—Спи, спи, мій хлопчику!—І Джуліо нарешті міцно заснув. Він спав дуже довго, бо давно вже йому не доводилося так спокійно спати, давно вже йому не снилося такого гарного, як ця ніч. Коли він розплющив очі, сонце було вже високо. Він поворухнувся і побачив коло себе батька, що проспав цілу ніч, поклавши свою сиву голову до серця дорогої дитини.

Вистачати — стати, хватати. Одних тенет вистачить на дві милі.

Вимагати — правити, потребувати, жадати. Вона вимагатиме добрих коней. Ніхто не прийде правити процент.

Помацки — полапцем, осліп. Гіркий світ, — тато й мама осліп, а діти помацки ходять. От, не встаючи, полапцем намацаєш котру (грушу) біля себе та й їси.

Ліра — італійська монета—40 коп.

Бандероль — поштова обгортка.

Рахувати — лічити, числити. Рахувати сир, масло—то й вареників не їсти.

Взагалі — огулом, загалом. Масти загалом усю стіну.

Докоряти — дорікати, закидати. Як будеш ти мені цими словами докоряти, не зарікаюся я тобі голову зняти. Мені за вас люде дорікають. Так-бо почервоніла, як їй став закидати.

Хист — здібність, дотепність, кебета. Чи-ж з його хистом ото зробить? Постеріг я в нім велику здібність. Не було дотепности самому додуматись. Кебети не маю!

Скомпонувати — утворити. Мене за сю не лайте мову, не я її скомпонував. Не придумає, щоб його тут утворити таке, щоб у чумака гроші вкрати.

Становище — положення, стан. Поява його в такий час і в такому стані несказано здивувала.

Ковдра — ліжник, бараниця (з хутра).

Негайно — зараз, вмент, духом. Негайно приведіть посли до мене. Сів на хазяйського коня, вмент прибув. Духом збігає і принесе.

Сумління — совість. Хто чисте сумління має, той спокійно спать лягає.

Зневага — неповага, образа, погорда. Побачив Турн собі зневагу. Даруйте образи, які котрий має. Не видно ні ненависти, ні погорди.

Приказки: Доброму сину не збирай, а ледачому не оставляй. То-ж мій син, моє здоров'я. Не збирай синові худоби, збери йому розум.

81. * * *

Весна зіму проганяє,
І зелений по землі
Весна килим розстилає;
Із вирію журавлі
Летять високо ключами,
А степами та шляхами

Вірш Т. ШЕВЧЕНКА.
Чумаки на Дін пішли.
І на землі і на небі
Рай. І я не знаю,
Якого ще люде раю
У долі благають!

82. МАКІВКА.

Байка Є. ГРЕБІНКИ.

У лузі маківка весною зацвіла,
Промеж других квіток, як жаром червоніла;
До її раз-у-раз літа бджола,
Бабок, метеликів над нею грає сила...
Пройшов день—два і з неї цвіт опав,
І маківка осиротіла;
Бджола на іншій квітці сіла,
Ту погань—метелів, мов-би лихий забрав.

83. ВЕСНЯНІ ПІСНІ.

Вірш В. САМІЙЛЕНКА.

Веселиться земля,
Зеленіють поля,
Розвилися поля і діброви;
Соловейко в садку
Тьохка пісню дзвінку;
Од квіток дух несеться чудовий.
А повітря легке
І проміння палке
В серці мрії роєм підіймають;

І знов сила нова
У грудях прибува,
І в душі якісь пісні лунають.
Все збудилось від сну,
Зустрічає весну.
І розкішна природа України
У величній красі
Вабить погляди всі
Наче личко вродливе дитини.

84. Г І М Н.

Вірш В. ПОЛИЩУКА.

Пролетарю, ти—розкутий!
Можеш сміливо дихнути!
Вийди на простори
Сонечко зустріти:

Хвиля котиться червона
По цілому світі.
Сонце, волю зустрічати,
Гей, виходь, мій брате!

85. ПОДИВИСЬ.

Вірш Б. ГРИНЧЕНКА.

Подивись: весна устала,
Сипле пишними квітками;
Подивись: веселим птаством
Ожили степи з лісами;
Подивись: в безкраїм небі

Сонце—велетень палає;
Подивись: життя устало,
Дні пишнують золотії;
Подивись:—і встань до праці
Повний сили і надії.

86. НОВИЙ РІК.

Фантастична сцена на 1 дію В. ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ.

(Сцена уявляє з себе покрите снігом поле. По краях мріють ліски, посередині сцени невеликий горбочок, геть занесений фантастичними кучугурами снігу. Між снігом сидить Старий рік, в латаній свиті, з торбиною на плечах, з ціпком у руках. Він дуже знесилений і кволий. На сцені темно. Ніч).

Я В А І.

Старий Рік. Прийшов кінець. Що-менту і що-хвилі
До нього наближаюсь крок за кроком.
Мій розум, досвід, міць і мою силу
Віддати мушу все Новому Року.
Обрид я всім, ніхто і знать не хоче.
Тікати тра... давай-но, доле, ноги.
З ціпком в руці тихенько серед ночі
Пушусь в далеку мовчазну дорогу.

(При кінці його слів за лаштунками чути здалеку тиху музику, котра наближається, і вже ясно чути спів сніжинок).

Сніжинки (за лаштунками).

Гей, ти, діду старий,
Чом ще досі не втік?
Вже іде молодий
Любий гість—Новий Рік.

Старий Рік (перелякано схоплюється і хоче заховатися за горбок, але в цей мент на сцену вилітають Металиця, за нею Сніжинки й Вітер. Всі ведуть танок і заступають шлях Старому Рокові).

Я В А ІІ.

Сніжинки (співають, або декламують хором під музику).

Ми сніжинки білі
З неба прилетіли,
Щоб сказати дітям,
Що сталося в світі.
Ми сніжинки білі
Летимо на крилах,
Щоб всіх сповістити,
Що сталося в світі!

Метелиця (до Вітра).

Ти лети у той край,
Новий Рік зустрічай.
Я туди полечу,
Всіх і все закручу!

Сніжинки (кидаються на Старий Рік, штовхають його зі співом).

Гей ти, діду старий,
Чом ще й досі не втік?
Вже іде молодий
Любий гість—Новий Рік.

(Виштовхуть його за лаштунки й сами зникають. Пауза. Б'є 12 годин. Темряву прорізує ясний промінь місяця, в якому видко, як спускається Земля, вона тримає на руках немовлятку—«Новий Рік».

З двох боків на сцену виходять: Зіма, Весна, Літо і Осінь з подарунками).

Я В А ІІІ.

Земля. (в святковому вкр. убранні жінка).

З далекої, далекої Країни
До вас, мої малі й великі діти,
На крилах я принесла цю дитину
І прошу вас її жалити і любити.
Бажаю вам не гризтись, жити тихо,
Не піднімати пекла в рідній хаті,
А як коли і трапиться вам лихо,
Не Новий Рік, себе самих картати.
Скажіть сваркам, образам, кривдам годі,
На ближніх не дивіться заздрим оком.
Живіть-же, милі, в щасті і лагоді.
Віншую всіх з веселим Новим Роком!

Всі. Слава, слава Новому Року! слава!!

Зіма (бабуся в білому очіпку).

Вітаю тебе, моя мила дитинко,
Будь ясний і дужий, як день,
А я запалю тобі свіжу ялинку,
Навчу найгарніших пісень.
Я снігом засиплю пожовклеє листя,
І поле, і річку, і ліс.
Але як на скобзальці будеш за містом,
Гляди, бережи бідний ніс!

Рости-ж, виростай, моя мила дитинко,
Будь ясним й дужим, як день,
А я запалю тобі свіжу ялинку,
Навчу нагарніших пісень.

(Дарує йому саночки і коньки).

Весна (виступає).

Хто мене не знає?

Я-ж весна!

Всяк мене кохає,

Я-ж ясна!

Біленька первістка

Між кущів

Дзвонить першу звістку

Про мій спів.

Я сміюсь, літаю

У квітках,

Людам устеляю

Цвітом шлях.

(Засипає Н. Р. яблуневим цвітом).

Літо.

Гей, рости, мій друже,

Все вгору,

Будь могутнім, дужим,

Як море.

Не цурайсь, дитино,

Роботи.

Пам'ятай країну

Голоти.

Гей, цвіти, мій сину,

Як мак,

Буде з тебе, дитино,

Козак

(Кладе перед ним серп, сніп і шаблю).

Осінь (Молода жінка з кошиком фруктів і різкою).

Скільки ласощів надбала я для тебе

І за весну і за літо, немовлятко.

Гріло їх ласкаве сонце з неба—

А тепер збирай—неси до хатки;

А в коморі аж тріщать полиці:

Знайдеш там варене і печене

Та ще білі, свіжі паляниці,

І горіхів не одна там скриня.

Але час забути річку й поле,

Тра згадати про книжки й науку.

Як чкурнеш на грище замість школи,

Покуштуєш, серце, цього друку.

Але ги, хлоп'ятко не ледаче,

Знаєш сам, що гемним гірко жити.

За тобою книжка й зшиток плаче:

Гей до праці, школи і освіти!

(Кладе перед ним кошик, величезну книжку й довгу різку).

Я В А ІV.

(З лівого боку вибігає зайчик з ялинкою, а з правого білочка з торбинкою горіхів. Кожен з них хоче говорити першим).

Заєць. Біг я по степах, По густих лісах, Скік— Скік! Бігли вовчєнята, Бігли овечата, Зустрічали Новий Рік, Рік.	Вовчик заблуdivся, Баранчик втомився, А я скік, скік Через тік, Не сїдав одпочить, Аби першим зустрїть Новий Рік. Рік.
---	---

Білочка (сїлкується його перебити).

На деревах сніг, А я плиг та плиг. З вершечка на вершечок, На спинї мішечок. Не жалїла нїг, Тїльки плиг та плиг.	А в мішку горїхи Для твоєї втїхи; Всяких тут потрошку— З лїщини й волоські, Китайські й кедровї.— Їж усі здоровий!
---	---

Я В А V.

Вбігає вовчик та ягня, з одчаєм сплескують долонями, що спізналися. Заними зразу зовсїх боків вилїтають метелиця, вітер та сніжинки. Всї кружляють і танцюють, співаючи.

Сні- жинки. Ми сніжинки білі З неба прилетїли, Щоб сказати дітям, Що сталося в світї.	Ми сніжинки білі Летимо на крилах, Щоб всїм сповїстити, Що сталося в світї!
---	--

Раптом чується за коном спів півня:

Ку-ку-рік,
Ку-ку-рік,
Новий Рік!

Всї потроху розбігаються. Земля садить Новий Рік на горбок, цілує його й усміхаючись зникає. Півень співає вдруге.

Ку-ку-рік
Ку-ку-рік.
Новий рік!

Здалека за коном чути щедрівку. Трохи згодом гурт школярів вибіга на сцену й посіває зерном.

Всі. На щастя, на здоров'я.

На нове літо!
Роди, доле, жито, пшеницю,
Всяку пашницю.
Будьте здорові
З Новим Роком!!

(Завіса).

87. ІНТЕРНАЦІОНАЛ.

Повстаньте, гнані і голодні
Робітники усіх країв!
Як у вулкановій безодні,
В серцях у нас клекоче гнів.

Ми всіх катів зітрем на порох...
Повстань-же, військо злидарів!
Все, що забрав наш лютий ворог,
Щоби вернути, час наспів.

Чуеш,—сурми заграли...
Час розплати настав,—
В інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

Не ждять рятунку ні від кого:
Ні від богів, ні від царів,
Позбудеться ярма тяжкого
Сама сім'я пролетарів!

Пусті слова про право бідних...
Держава дбала не про нас.
Нас мали за рабів негідних,—
Доволі кривди і образ!

Чуеш,—сурми заграли...
Час розплати настав,—
В інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

Лиш ми робітники, ми—діти
Святої армії труда,
Землею будем володіти,
А паразитів жде біда!

Тоді, як грім під час негоди
Впаде на голови катів,
Нам сонце правди і свободи
Засяє тисячню вогнів!

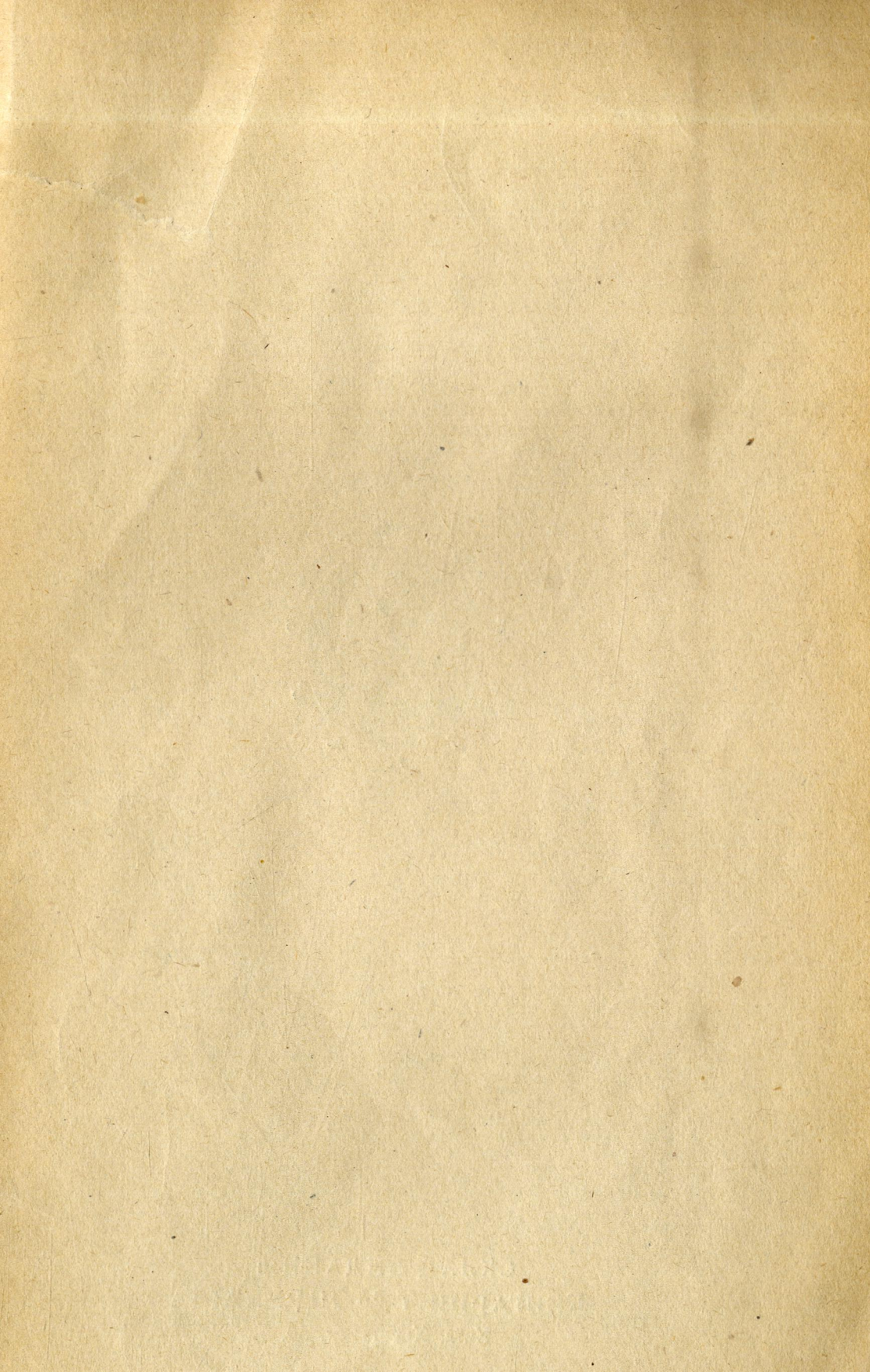
Чуеш,—сурми заграли...
Час розплати настав,—
В інтернаціоналі
Здобудем людських прав!

З М І С Т.

	Стор.
Передмова	3
1. І досі сниться. — Вірш Т. Шевченка	5
2. Мати. — Т. Шевченка	6
3. На панщині — Т. Шевченка	6
4. Садочок — Казка Андерсена	6
5. А я у гай ходила. — Вірш П. Тичини	9
6. На добраніч. — О. Олеся	9
7. Мати та дитина — П. Граба	10
8. Колискова. — Вірш Л. Українки	10
9. Сон. — Вірш О. Маковея	11
10. Харитя. — Опов. М. Коцюбинського	11
11. Дітям. — Вірш Л. Волошки	17
12. Лісові дзвіночки. — Вірш П. Тичини	18
13. Два юти. — Пер. М. Загірної	18
14. Гей по морю. — Народня пісня.	19
15. Кузьмик та Семенко. — Опов. М. Рильського	20
16. Хитрий Карло. — М. Загірної	24
17. Про Тхора-Тхорища, злого мужичища. — Казка М. Жука	24
18. Кіт та лисиця. — Гуцульська казочка В. Матвієва	28
19. Гава та лисиця. — Байка М. Старицького	32
20. Метелик. — Опов. Л. Українки	33
21. Пісня про березу. — Народня пісня	34
22. Не мої ноги. — С. Руданського	35
23. Осінь. — Вірш П. Тичини	35
24. Лисиця й вовк. — Народня казка	35
25. Хитрощі. — Пер. М. Загірної	36
26. Літери. — Вірш Л. Старицької-Черняхівської	37
27. Теплим ранком. — Вірш Я. Щоголева	38
28. Півпівника. — Казка П. Куліша	38
29. Чиж та голуб. — Байка Л. Глібова	41
30. Жайворонки — Вірш О. Олеся	42
31. Вечір — Вірш Т. Шевченка	42
32. Мій подарунок. — Опов. Л. Старицької-Черняхівської	42
33. Ранок. — Вірш Л. Волошки	47
34. Вовки. — Вірш С. Руданського	47
35. Ніч. — Вірш М. Старицького	48
36. Крила у вітряка. — Байка Л. Боровиковського	48
37. В полі. — Вірш С. Чернявського	48
38. Осінь. — Вірш О. Олеся	49
39. Слонення. — Пер. Ю. Сірого.	49
40. Пригода у повідь	55
41. Ведмежий суд. — Байка Є. Гребінки	57
42. На здоров'я корові. — Опов. Т. Бордуляка	57
43. А вже красне сонечко. — Вірш О. Олеся	62

44. Колоски. — Опов. С. Черкасенка	62
45. Вечірня пісня. — Вірш В. Самійленка	64
46. Вечір — Вірш П. Куліша	64
47. Свекор. — Опов. С. Васильченка	65
48. Петрусів сон. — Опов. М. Левицького	68
49. Та пливи. — Нар. пісня	71
50. Миша і пацюк. — Байка Л. Глібова	72
51. Павук. — Опов. С. Черкасенка	72
52. На зеленому горбочку. — Вірш Л. Українки	74
53. Чередничка. — Вірш Я. Щоголева	74
54. Діброва. — Вірш Т. Шевченка	75
55. Засць і ведмідь. — Казка Ів. Франка	75
56. За сонцем. — Вірш Т. Шевченка	78
57. Порада. — Вірш Я. Щоголева	79
58. Льон. — Казка Андерсена пер. М. Старицького	79
59. Ранок. — Вірш Т. Шевченка	84
60. Літній вечір. — Вірш О. Олеся	84
61. Ведмідь. — Опов. Марко-Вовчка	84
62. Ячмінь. — Байка Є. Гребінки	90
63. Тече вода. — Вірш Т. Шевченка	90
64. Біда навчить. — Опов. Л. Українки	91
65. Оповідання чайнок. — Пер. Ок. Старицької	94
66. Мишка. — Казка Б. Лепкого	100
67. Жовте листячко. — Вірш В. Поліщука	104
68. Та забіліли сніги. — Нар. пісня	104
69. Лебідь і Гуси. — Байка Є. Гребінки	105
70. Украла. — Опов. Б. Грінченка	105
71. Хведько Халамидник. — Опов. В. Винниченка	108
72. Літня ніч. — Вірш С. Руданського	118
73. Заповіт. — Вірш Т. Шевченка	118
74. Смерть козака. — Нар. пісня	118
75. Микола. — Опов. І. Сенченка	118
76. Швець працює. — Вірш М. Хвильового	123
77. Молотки. — Вірш М. Хвильового	124
78. Ялинка. — Вірш М. Чернявського	124
79. Ялинка. — Казка Андерсена пер. М. Старицького	125
80. Маленький переписувач. — Опов. Е. Амічіса, пер. О. Діхтяра	131
81. Весна зіму проганяє. — Вірш Т. Шевченка	137
82. Маківка. — Байка Є. Гребінки	137
83. Весняні пісні. — Вірш В. Самійленка	137
84. Гімн. — В. Поліщука	137
85. Подивись. — Вірш Б. Грінченка	137
86. Новий Рік. — фантаст. сцена на 1 дію В. Черняхівської	138
87. Інтернаціонал	142

~~2288-80~~

4,32
(1986)

5170 P1

СКЛАД ВИДАННЯ:
КНИГАРНЯ Т-ВА „ДРУКАР“
Київ, Хрещатик, 50.

РІДНІ КОЛОСКИ

О. СТЕШЕНКО

Ч. I.
ВИДАННЯ
Т-ВА „ДРУКАР“